

**KOLEGJI
UNIVERSITAR I BIZNESIT**

UNIVERSITY COLLEGE OF BUSINESS

REVISTA SHKENCORE E STUDIMEVE PROFESIONALE
SCIENTIFIC JOURNAL OF PROFESSIONAL STUDIES

Vol. 3
No.3

Rr. Gjergj Legisi, Nr. 24, Laprakë, Tirana

+355 69 88 99 999
+355 67 40 63 042

info@kub.edu.al

www.kub.edu.al

**KOLEGJI
UNIVERSITAR I BIZNESIT**

UNIVERSITY COLLEGE OF BUSINESS

SCIENTIFIC JOURNAL OF PROFESSIONAL STUDIES

International Scientific Conference

ISSN: 2520-0933 (online)

ISSN: 2412-5865 (print)

Vol. 3 No.3

2022

TIRANA, ALBANIA

Publishing Board Chairman

Prof. Assoc. Dr. Ylber BEZO

Editor-in-Chief

Dr. Ardi BEZO

Executive Director of University College of Business, Tirana, Albania

ACKNOWLEDGEMENT OF EDITORS AND INTERNATIONAL REVIEWERS

1. Prof. Assoc. Dr. Ylber BEZO, Vice Rector, University College of Business, Tirana, **Chairman.**
2. Prof. Dr. Leandro HAXHI, Rector, University College of Business, Tirana, Member.
3. Prof. As. Dr. Simon GEGA, Dean, Faculty of Law, University College of Business, Tirana, Member.
4. Prof. Dr. Bardhyl ÇIPI, University of Tirana, Tirana, Member.
5. Prof.As.Dr. Asllan HAJDËRI, Director, College of Higher Professional Studies, UCB, Member.
6. Prof. As. Dr. Andrea RAGUSA, University of Siena, Italy, Member.
7. Prof.Dr. Alfred MULLAI, Faculty of Natural Sciences, University of Tirana, Tirana, Member.
8. Prof.Dr. Ingrid SHULI, Faculty of Economics, University of Tirana, Tirana, Member.
9. Prof.As.Dr. Fran BRAHIMI, Ministry of Finance, Tirana, Member.
10. Prof.As.Dr. Kujtim DULE, Faculty of Natural Sciences, University of Tirana, Tirana, Member.
11. Prof.Dr. Flutura KALEMI, Agriculture University of Tirana, Tirana, Member.
12. Prof.As.Dr. Leonard DANGLLI, Faculty of Foreign Languages, University of Tirana, Tirana, Member.
13. Prof.As.Dr. Kujtim KAPLLANI, University College of Business, Tirana, Member.
14. Prof. Viktoria Ushmarova - Dr.Sc, Head of the Professional Education Department, H.S.Skovorda Kharkiv National Pedagogical University, Member.
15. Prof. Nataliia Ponomariova - Dr.Sc, Head of the Faculty of Mathematics and Informatics, H.S.Skovorda Kharkiv National Pedagogical University, Member.
16. Prof.Yilona Kostikova- Dr.Sc., Head of the English language theory and practice Department, H.S.Skovorda Kharkiv National Pedagogical University, Member.
17. Prof. Dr. Massimo BIANCHI, University of Bologna, Italy, Member.
18. Prof.Dr. Myslym OSMANI, Agricultural University of Tirana, Tirana, Member.
19. Prof.Dr. Vjollca BAKIU, Faculty of Economics, University of Tirana, Tirana, Member.
20. Prof.As.Dr. Ina PAGRIA, Agricultural University of Tirana, Tirana, Member.
21. Prof Assoc Artur Jaupaj, Dean, Faculty of Economics, CIT, Tirana, Member.
22. Prof.Univ.Dr. Dan Claudiu DANISOR, Rector, Craiova University, Romania, Member.
23. Prof.Univ.Dr. Andra Seceleanu Vice Rector, Andrei Saguna University, Member.
24. Prof.Univ.Dr.Aurel Papari, P.h.D, M.D, President of Andrei Saguna University, Member.
25. Prof. Dr. Remzi KECO, Agricultural University of Tirana, Tirana, Member.
26. Dr. Ardi BEZO, Executive Director of UCB, Tirana, Member.
27. Conf.Univ.Dr. Lucian SAULEANU, Professor, Craiova University, Romania, Member.
28. Dr. Lorena BEZO (BALILI), Faculty of Economics, University of Tirana, Tirana, Member.
29. Dr. Matilda Gjoni (Meta), Vice Dean, Faculty of Law and Political Sciences, UCB, Tirana, Member.
30. Dr. Enis FITA, Faculty of Economics, University College of Business, Member.
31. Dr.oec., Professor Stanislav Buka, Baltic International Academy, Member.
32. Dr.psych., Professor Irina Plotka, Baltic International Academy, Member.
33. Dr. iur., Associate professor Tatyana Yurkevich, Baltic International Academy, Member.
34. PhD Viktoria Soliar - Head of the Financial Theory, Economics and Audit Department, H.S.Skovorda Kharkiv National Pedagogical University, Member.
35. PhD. Efrat KEDEN-TAHAR, Haifa University, Israel, Member.
36. Dr. Jaup ZENUNI, College of Higher Professional Studies, UCB, Member.
37. Doc. Dr. Ismail ALIU, Ministry of Education and Science of North Macedonia, Member.
38. PhD Milena Fornazarič - Ljubljana School of Business, Member.
39. PhD Lidija Weis - Ljubljana School of Business, Member.

40. PhD Ivan Toroš - Ljubljana School of Business, Member.
41. PhD Oriola Musa, Lecturer, CIT, Member.
42. Prof. Dr. Virginia Zhelyazkova- Vice Rector for Quality Education and Management-VUZF, Member.
43. Assoc. Prof. Dr. Krassimit Todrov - Dean of Academic Program, -VUZF, Member.
44. Assoc. Prof. Dr. Radostin Vazov - Vice Rector for European Projects and Continuing Education -VUZF, Member.

ORGANIZATIONAL COMMITTEE

1. Dr. Matilda META, **Chairman**
2. Dr. Ariet MALAJ, Member.
3. Ing. Azmer DULEVIÇ, Member.
4. Dr. Marsid GUPI, Member.
5. Dr. Rezart DIBRA, Member.
6. Dr. Elsa HAXHA, Member.
7. Msc. Armila XHEBRAJ, (ZKSHP) Member.
8. Msc. Bledi BEZO, Member.
9. Msc. Mariglend PEPMARKU, Member.

Redactor

Dr. Matilda META/ Msc. Armila XHEBRAJ

© 2022

KOLEGJI UNIVERSITAR I BIZNESIT

UNIVERSITY COLLEGE OF BUSINESS

ALL RIGHT RESERVED

ADDRESS: RR. VANGJEL NOTI, NR.25, LAPRAKË, TIRANË, SHQIPËRI

www.kub.edu.al

Publishing house: “ERIK” Publications

TABLE OF CONTENT

1. Prof. Assoc. Dr .Jurate URBONIENE, Msc. Ruta Puidokaite-SAVICKIENE, Msc. Giedre SAKALYTE - “E-STUDIES IN UTENA UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES: STUDENTS’ NEEDS AND POSSIBILITIES”.	5
2. Dr. Irsida Dinoshi, Prof. Assoc. Dr. Ylber Bezo- THE VALUES AND IMPORTANCE OF THE RISK MANAGER’S PROFILE IN THE FIELD OF FISHING AND AQUACULTURE. AN IMPORTANT OUTCOME OF RISMAN PROJECT.	19
3. Prof. Dr. Leandro Haxhi, Msc. Gladiola Kuka - ANTIQUITY, THE ECONOMY AND THE PROFESSION OF THE ECONOMIST.....	24
4. PhD Jona Mulliri, PhD Blerta Leka, Dr. Brunilda Baraku - E-LEARNING VS. TRADITIONAL LEARNING NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI	33
5. Prof. As. Dr. Simon Gega, Msc. Mariglend Pepmarku. - INTEGRIMI I PROGRAMEVE TË STUDIMIT SIPAS FUSHAVE, LIDH BREZAT DHE NDËRKOMBËTARIZON PROFESIONISTIN.....	40
6. Prof. AS. Dr. Asllan Hajderi, - QUALITY OF SCIENTIFIC CONFERENCES HELPING TO INTEGRATE HIGHER EDUCATION INTO THE EU.....	47
7. Dr. Eralda Allamani - REFORMAT NË SISTEMIN E ARSIMIT TË LARTË, SI KUSHT I INTEGRIMIT DREJT BE-SË.....	55
8. Msc. Besmir Kanushi, M.Sc. Mariglend Pepmarku, Msc. Jonada Pelivani, Msc. Anisa Melishte - STANDARTIZIMI I KURRIKULAVE UNIVERSITARE NË FUSHËN E TEKNOLOGJISË SË INFORMACIONIT DHE KOMUNIKIMIT.....	60
9. Msc. Gentiana Boshku - MODELET MË TË SUKSESSHME ARSIMORE NË EUROPEË DHE KRAHASIMI ME MODELIN ARSIMOR SHQIPTAR.....	80
10. PhD. Ardi Bezo, THE RELATIONSHIPS BETWEEN INFLATION AND INTEREST RATES IN BANKING SECTOR IN ALBANIA.....	86
11. PhD. Matilda Meta, Eng. Azmer Duleviç, Msc.Enny Zikou - INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION IN ALBANIA AND ITS POSITIVE EFFETCS.....	90
12. PhD. Gazmir Gjoni- REFORMIMI NË ARSIMIN SHQIPTAR, DOMOSDOSHMEËRI PËR RRITJEN E CILËSISË DHE AFRIMIN ME STANDARTET EUROPIANE.....	94
13. Msc. Adela Culani - SOME POST- COVID EFFECT THAT CAUSES IN THE INTEGRATION OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM IN ALBANIA.....	98
14. PhD. Artan Manushaqe, PhD. Jaup Zenuni, Endri Saliasi - ARRITJET DHE PROBLEMATIKAT NË LIDHJE ME KURRIKULAT BASHKOHORE NË ARSIMIN E LARTË PROFESIONAL DY VJEÇAR.....	104
15. Dr. Ariet Malaj- PSIKO – EKONOMIA NJË HORIZONT I RI PËR SHKENCËN EKONOMIKE.....	113
16. Msc. Anila Tabaku – NDIKIMI I ARSIMIT NË DEMOKRATIZIMIN E SHOQËRISË NË BALLKANIN PERËNDIMOR.....	118
17. PhD. Ardi Bezo, Msc.Armila Xhebraj – BOTH ERASMUS+ PROGRAMME AND VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING (VET)IN FOCUS TO INTEGRATE HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN EU.....	123

E-STUDIES IN UTENA UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES: STUDENTS' NEEDS AND POSSIBILITIES

Dr. Jurate Urboniene,

Utena University of Applied Sciences, Lithuania

Ruta Puidokaite-Savickiene

Utena University of Applied Sciences, Lithuania

Giedre Sakalyte

Utena University of Applied Sciences, Lithuania

Abstract

In order to meet the needs of the digital age labour market, it is necessary to look for non-standard methods of teaching and learning that allow competencies to be acquired in a convenient, appropriate place and at the right time, as quickly and efficiently as possible.

Lithuania is one of the leading countries in terms of accessibility and quality of the Internet in the world. Online learning material and services for education were minimal on the Internet until the Covid-19 pandemic in 2020. Utena University of Applied Sciences (UUAS) has been running 4 distance learning programs since 2013, therefore, even before the Covid-19 pandemic, considerable experience was gained in organizing such studies and issues of improving distance learning were constantly being researched.

The group of researchers of UUAS and Lithuanian Association of Distance and e-Learning (LieDM) conducted the research funded by the Lithuanian Ministry of Education and Science to find out whether higher education institutions of Lithuania meet the students' needs for distance learning and how distance learning should be improved in 2018. The last two years have allowed even more progress to be made in the organization of distance learning and it has become more common and less intimidating for most students. It was decided to compare the findings of the study conducted in 2018 for the current situation, highlighting how students' attitudes have changed. The main findings of the research showed that e-studies is becoming particularly important to help students gain education, to develop personal skills and the new competencies needed for their professional career and life meaningfulness, the ability to use modern technology and create conditions for lifelong learning. Students choose e-studies for the following reasons: it allows them to combine work, family and studies, to learn at a convenient time and in a convenient place as well as to save time and money. The main students' needs for e-studies are: the possibility to find the online learning material using different devices such as laptops, smart phones, tablets and personal computers; the applicability of study materials for reading, watching and listening; the systematic feedback; the possibility to communicate with other students; the ability to perform individual and group subject tasks and tests; the possibility to combine different activities; to study at a convenient time. Despite many benefits of e-studies, students identify some threats such as a lack of direct communication with the teacher and other learners, the importance of motivation in distance learning and the vulnerability of technology. Distance learning requires the following characteristics of learners such as motivation, self-discipline and ability to plan and manage time.

Keywords: e-studies, e-learning, distance learning.

Introduction

In the age of globalization, the rapid development of technology, the intensive change in the needs for the qualifications of employees and even the change in professions is placing new quality demands on higher education institutions. The importance of lifelong learning and the need for more flexible, diverse forms of higher education are growing. According to M. Castells (2005), learning is a process in which people, i. e. future workforce, acquire the ability to constantly update the skills required to perform certain tasks and use the resources required to acquire these skills. In terms of information, the emergence of the World Wide Web has shattered the very concept of travel (and the 'distance' to be overcome) (Bauman, 2002). Thanks to it, a large amount of information becomes available in a variety of formats and can be presented regardless of location and time, and tailored to the needs of individuals. All this presupposes a fundamental change in the way people work, live, communicate and learn.

With the rapid development of technology and its penetration into various areas of life and into everyday life, a smart device or computer is already becoming a necessity for every family. The growing scale of emigration and the mobility of people as well as the constant need to improve qualifications in order to meet the demands of the digital age labor market are forcing us to look for unusual ways of teaching and learning. It is becoming increasingly important that these teaching and learning methods allow the necessary competencies to be acquired conveniently (in the right place and at the right time for everyone), as quickly and efficiently as possible, and not necessarily when the teacher and the learner are in the same room. The concept of technology-based teaching/ learning has significantly changed dominant practices, introduced new innovations, changed and continues to change the forms of learning services. The COVID-19 pandemic of 2020 also forced changes in teaching and learning methods (Dias et al, 2020; Gamage et al., 2022).

Distance learning is particularly important for the progression of higher education institutions as part of the educational model. Recent scientific publications include research on the peculiarities of technology integration into the study process (Hoadley, 2012; Kovanovic et al., 2018) and various ways to innovate (Bates, 2014; St Clair et al., 2015; Gamage et al., 2022).

Since 2013, e-studies are available at UUAS using mixed-mode with remote and contact work. The E-studies regulation is based on E-Study Organization Procedure Guidelines and organized and coordinated by E-Learning Centre. These studies are most often chosen by part-time students who have no option to participate in lectures physically due to various reasons: living abroad, raising children, already working without the ability to leave the workplace. There are e-studies supplied in 4 fields of study – Business Management, Tourism and Hotel Administration, Information System Engineering and Social Work. During 2016-2021 years, 68 students graduated using this option. In 2021-2022, about 200 students are studying remotely.

Students who want to study remotely have to fill in and sign a particular application. They confirm to have appropriate technical equipment – a computer with an internet connection, camera and microphone. In exceptional cases, it is possible to attend lectures by using smart devices.

For e-studies students, subjects and modules for remote work (lectures, seminars, practices, consultations) have different schedules with planned remote lecture times. Scheduled remote lectures are synchronized using VLE Moodle visual classes' tool BigBlueButton, allowing students and teaching staff to connect virtually. Until June 2020, different synchronized communication tools were offered from the LieDM association called *Adobe Connect*. Synchronized video lecture software allows to broadcast live lectures, hold virtual discussions, hold situation analysis, consultations with all students connected from their workplaces and using smart devices. There is also an option to record lectures and then share the recording via relevant e-study courses in VLE Moodle. All relevant study information and materials for each of the courses are also stored within VLE Moodle.

Part of subject/module engagements are organized via direct contact – in UUAS auditoriums. These engagements are announced in relevant e-study courses. Independent student works, individual support, practices and other individual activities are organized via VLE Moodle using synchronized methods. The assessment of various

assignments is provided via VLE Moodle using synchronized or synchronized electronic assessment methods. Exams are usually organized non-remotely in auditoriums based on the Dean's confirmed academic group schedule. However, e-studies students also have an option to participate in exams remotely based on those exact schedules. In this case, the exam is organized via VLE Moodle or using a synchronized video conference method after assuring student identification and compliance with academic integrity principles. If the student cannot participate in the exam based on the usual schedule, it is possible to arrange individual exam time with consent from the relevant subject/module conductor and the Head of E-Learning Centre. For remote students, individual assessment forms are prepared where teaching staff can put down final marks. All subjects/modules have to be completed before the end of the semester.

Meanwhile, although Lithuania is a world leader in the availability, speed and quality of Internet access, the supply of online learning content is minimal, especially in terms of educational services. The group of researchers of UUAS and LieDM Association conducted the research funded by the Lithuanian Ministry of Education and Science to find out whether higher education institutions of Lithuania meet the students' needs for distance learning and how distance learning should be improved in 2018. The last two years have allowed even more progress to be made in the organization of distance learning and it has become more common and less intimidating for most students.

Problem investigation. How does UUAS respond to and meet the needs of students for distance learning, and how have the needs changed compared to the pre-Covid 19 pandemic period?

The aim of the research is to compare results of students' needs towards e-studies in pre- and post-Covid-19 pandemic period in UUAS.

The object of the research - the needs of students for e-studies. In the context of the research, e-studies are understood as formal studies implemented remotely using information and communication technologies (ICT).

Research methods:

Theoretical - analysis of scientific literature in order to find out the scientific problems, diversity and dynamics of e-studies.

Empirical - an online questionnaire survey of distance and traditional students.

Statistical - Statistical analysis of empirical research data was performed with SPSS 25.0 (*Statistical Package for the Social Sciences*) software package, and MS Office 365 was used for graphical representation of research results.

Justification of the research methodology

The article discusses an empirical study comparing the results of two studies conducted in 2018 (before the Covid-19 pandemic) and 2022 (after the Covid-19 pandemic).

The survey of 2018 was conducted in the months October-November. During it, students of Lithuanian higher education institutions were interviewed. A total of 1,015 distance-learning and randomly selected students from various study fields participated in the study, including 330 students from UUAS. The answers of UUAS students will be used in the comparative study.

The survey of 2022 was conducted in the months of April-May. During this study, 160 responses from UUAS students were received.

As for the methodology of research, online questionnaire surveys were conducted. The respondents were students of UUAS.

Research instrument: A structured mixed questionnaire was developed for the research. The logical structure of the questionnaire consists of 5 main blocks of questions: Demographic (gender, age, study program studied, etc.); Motivation to learn at a distance; Needs (content, technology, environment, organizational methodology, schedule, evaluation); Students' expectations and threats to e-learning. In the questionnaire, the vast majority of questions are close-ended and respondents were able to choose one of the possible answers. The questionnaire contained 2 open-ended questions to which respondents had the opportunity to record their views. The instrument matrix is presented in Table 1.

Table 1. The structure of the student opinion research instrument

Area of research	Objectives
Motivation to learn at a distance	The aim is to reveal why learners choose or do not choose to study remotely.
Use of technology and teaching/ learning activities, ways of organizing studies and needs for them	The aim is to identify learners' needs for distance learning content, technology, environment, organizational methods, timetables and assessment.
Expectations of students	The aim is to determine what learners expect from e-learning or distance learning courses.
Negative aspects of e-studies	Learners' views on the dangers of e-learning or distance learning are explained.

Online questionnaires were developed for the surveys and students were requested to complete it. For the 2022 survey, the questionnaire was slightly adapted to eliminate irrelevant questions from the previous questionnaire that allow the identification of individual learning institutions.

Within the framework of this article, only issues related to students' needs will be discussed and compared in the research results section.

Research results

Demographic characteristics of respondents. The majority of students in the survey of 2018 were women (76%) and a small proportion (24%) were men. About half of the respondents (students) were 21-30 years old (46.7%), the group of 31-40 years old was 21%, up to 20 years old - 19%, 41-50 years old 11.3%. In 2022, the distribution of respondents by gender was similar - 75% for women and 25% for men. The majority of respondents belonged to the 31-40 age group (40%), 23.3% each to the 21-30 and 41-50 age groups, and 11.7% to 51-60 year olds.

As can be seen, the 2022 survey included more older students who were likely to have a lower relationship with technology during their schooling (Fig. 1).

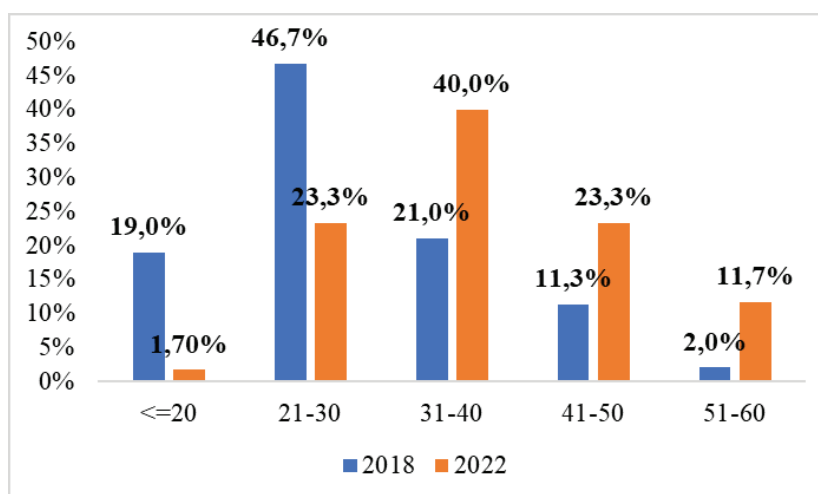

Figure 1. Distribution of respondents by age

Studies at the college are offered to both full-time and part-time students, so survey participants were asked to indicate their form of study. Slightly more than half of the respondents in the survey of 2018 (52.3%) were part-time students, and in 2022 such students accounted for the vast majority, i.e. 90% (Fig. 2).

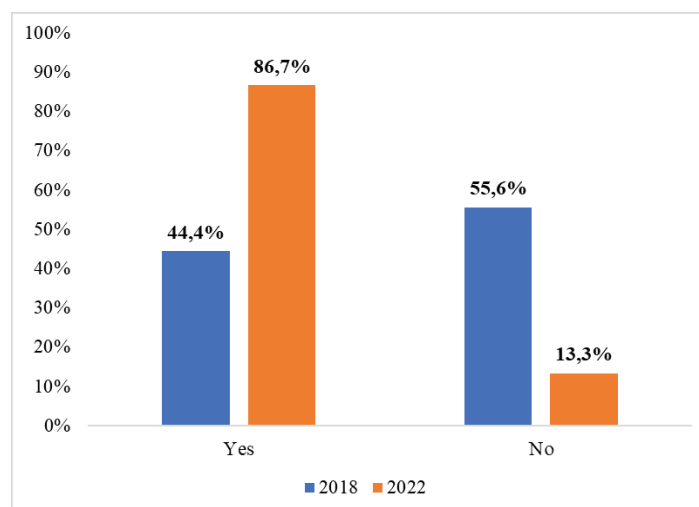

Figure 2. Distribution of respondents by form of study

Less than half of the surveyed students in the 2018 survey (44.4%) stated that they have experience in distance learning. Meanwhile, in 2022, the vast majority of survey participants (86.7%) indicated that they had experience of distance learning (Fig. 3).

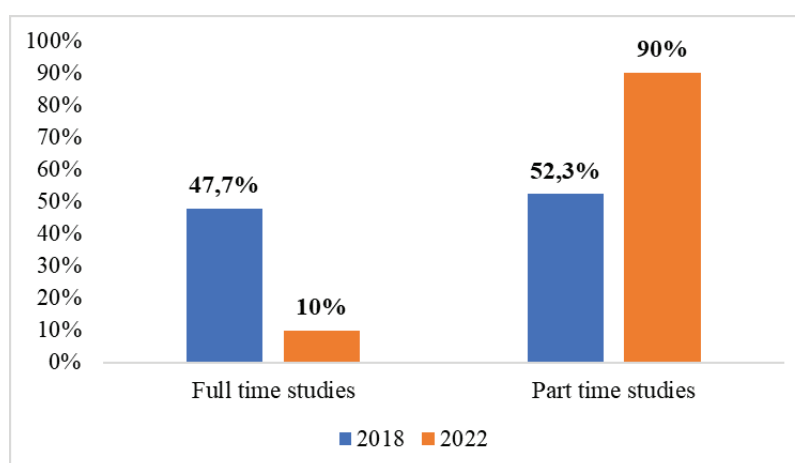

Figure 3. Distribution of respondents by experience of e-study or distance learning

Students of various forms of study (full-time and part-time), various social situations (employed, raising young children, disabled) and place of residence (living in Lithuania and abroad) study at a distance. Also, e-learning courses are chosen by students on the recommendation or instruction of the teacher, and this depends on the teacher, the subject, the student's ability to attend lectures and so on. More than half of the students surveyed in 2018 (67.3%) wanted to study remotely, some did not have an opinion (18.5%) and 14.1% of respondents did not want to study in this way (Fig. 4). Although more than half of the respondents do not have experience of distance learning, they answered that they would choose a distance or mixed form of study. The results of the survey in 2022 are completely different - as many as 98.3% of respondents would like to study remotely, only 1.7% of students would not want to, and there were no undecided students (Fig. 4). This may be due to the fact that the majority of students have already had distance learning experience.

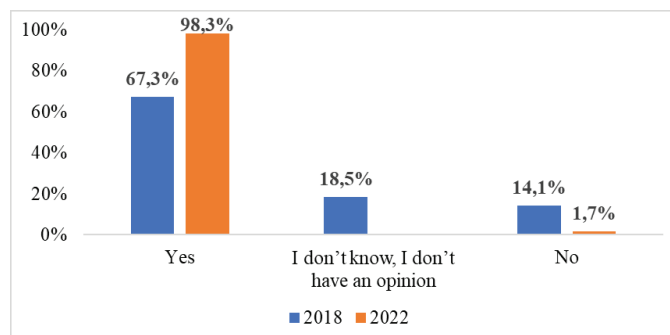

Figure 4. Distribution of respondents' answers as to whether they would like the study program they are studying to be carried out remotely

Comparing the students' desire to study the chosen study program remotely according to different forms of study, it can be noticed that part-time students prefer to study more remotely (62.9%), while only 37.1% of full-time students expressed such a desire (Fig. 5).

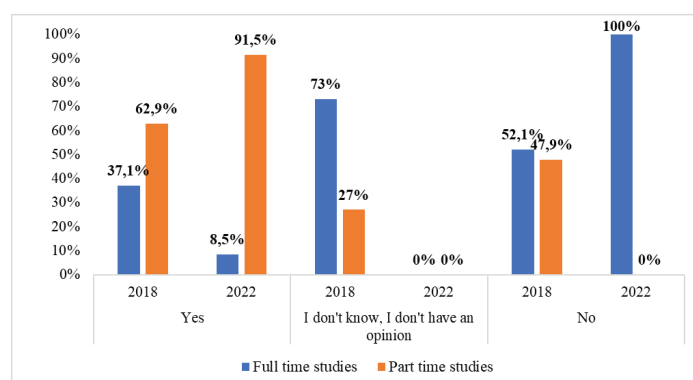

Figure 5. Distribution of respondents' answers as to whether they would like the study program they are studying to be carried out remotely by form of study

Respondents were asked why they chose or would choose distance learning. In both surveys, three reasons were repeated for the most part: distance learning makes it possible to combine work, family and studies; it is possible to study at a convenient time and in a convenient place; helps save time and money (Fig. 6). Other reasons have also been mentioned, such as that they like to study alone, and in this way, they can delve deeper into individual topics and acquire the necessary knowledge and skills for the job.

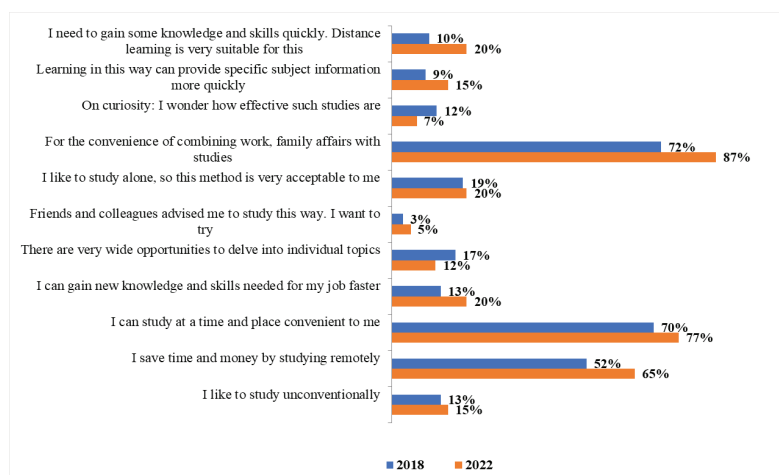

Figure 6. Distribution of respondents' answers regarding the choice of studies by distance way

The results of both surveys show that the majority of respondents (80%) would like to deepen certain knowledge and skills remotely (Fig. 7). The distribution of other options differed in both surveys. In 2018, the development of foreign language skills (31%) and IT skills (29%) was similarly important for respondents, while the development of communication skills was relevant to only one-fifth of respondents. Meanwhile, in 2022, survey participants identified IT skills as one of the most important distance learning skills (47%). Since 2018, the need to develop IT skills has increased by as much as 18%, which may have been due to the fact that in 2022 the survey participants were older. Also in 2022, the need to develop communication skills increased by 13%. More than a third of participants (33%) mention this need. This need may also have increased due to the Covid-19 pandemic, when it was not possible to communicate with each other for a long time. The need for foreign language skills training is still relevant, albeit slightly reduced (6%). This is noted by 25% of respondents in the 2022 survey. Taking into account the education of students' marked needs, UUAS regularly organizes thematic seminars.

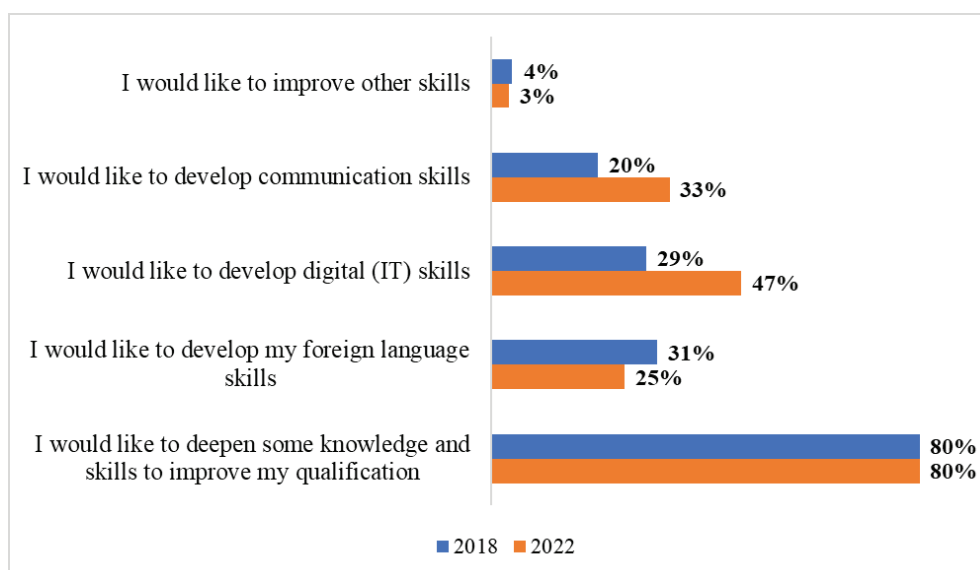

Figure 7. Distribution of respondents' answers on the knowledge and skills they would like to acquire through distance learning

Technologies and learning activities used in e-studies. In e-learning, higher education institutions mainly use virtual learning environments, video conferencing software, as well as open learning resources, online video viewing, and e-mail service. In addition, each teacher enriches his or her lectures with technology appropriate to him or her and to distance students. Students were asked which technologies they thought should be used in e-studies or distance learning. The majority of respondents in both 2018 and 2022 singled out the e-mail service, the virtual learning environment, open learning resources, and online video and video conferencing software as the most important. Real-time chats, social networks, blogs were also mentioned (Fig. 8). Comparing the results of both surveys, it could be noted that in 2022, learners no longer doubt that a virtual learning environment should be used for distance learning. As many as 81.7% say it definitely must be used and the remaining 18.3% said it must be used. There were no other opinions. There are few respondents (only 6.6%) who doubt that the e-mail service definitely must be used (76.7%) or must be used (16.7%). There is also a declining need for open educational resources, real-time chat platforms. Such a decrease may also be due to the fact that the features of the virtual learning environment provide the mentioned opportunities.

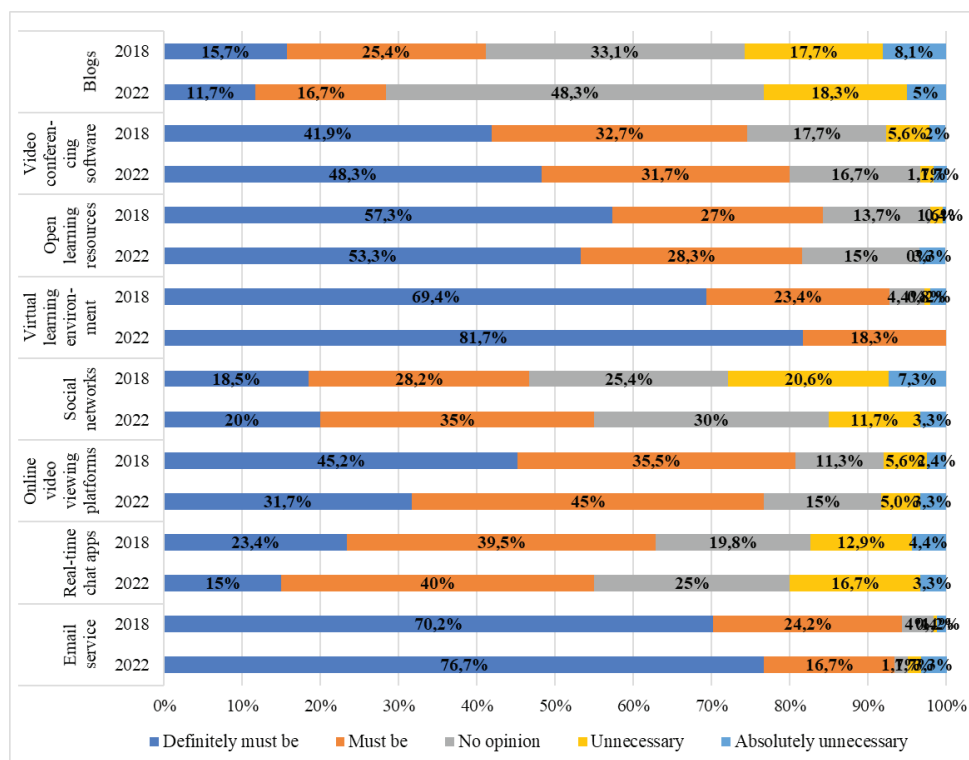

Figure 8. Distribution of student's answers on technologies that should be used for e-studies or distance learning

The majority of students surveyed would like to access distance learning content via laptops (97% in 2018, 96% in 2022) and smartphones (86% in 2018, 90% in 2022) (Fig. 9). Access to personal computers is important for a significant number of respondents. In 2018, 67% marked this as a very important or significant opportunity, and in 2022, this need increased slightly to 69%.

Meanwhile, the need to use tablets during studies decreased - in 2018 it was 92% of respondents, and in 2022 - 59%. Overall, the need to use the tablet decreased by 33%.

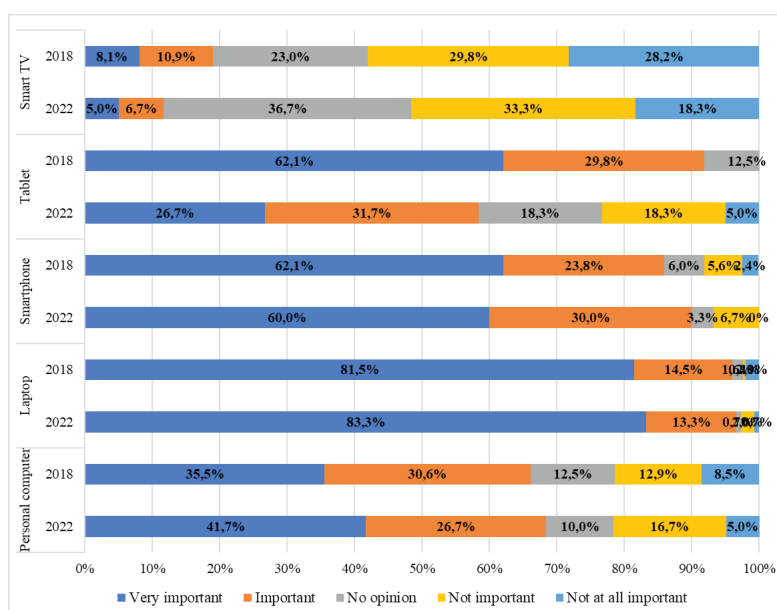

Figure 9. Distribution of student answers on the use of devices that would be relevant to accessing distance learning content

Students were also asked which learning activities should be used in e-studies or distance learning. All activities listed in the survey questionnaires were mentioned (Fig. 10). The following are the most essential: the subject material intended for reading (in 2018 - 96.8%, in 2022 - 96.6%), watching (in 2018 - 92.3%, in 2022 - 90%) and listening (87.9% in 2018, 85% in 2022), as well as teachers' recommendations, feedback (92.3% in 2018, 96.7% in 2022), communication with other students on the discussion board (75.8% in 2018, 73.3% in 2022), individual subject tasks (87.9% in 2018, 90% in 2022) and tests (88.7% in 2018, 98.3% in 2022). Comparing the results of the surveys in both years, it can be seen that there is an increased need for teacher recommendations, feedback, individual assignments and tests. Less emphasis is placed on group assignments (in 2018 - 59.3%, in 2022 - 70%) and interactive course material (68.2% in 2018, 68.4% in 2022), although it can be seen that the need for such activities is increasing.

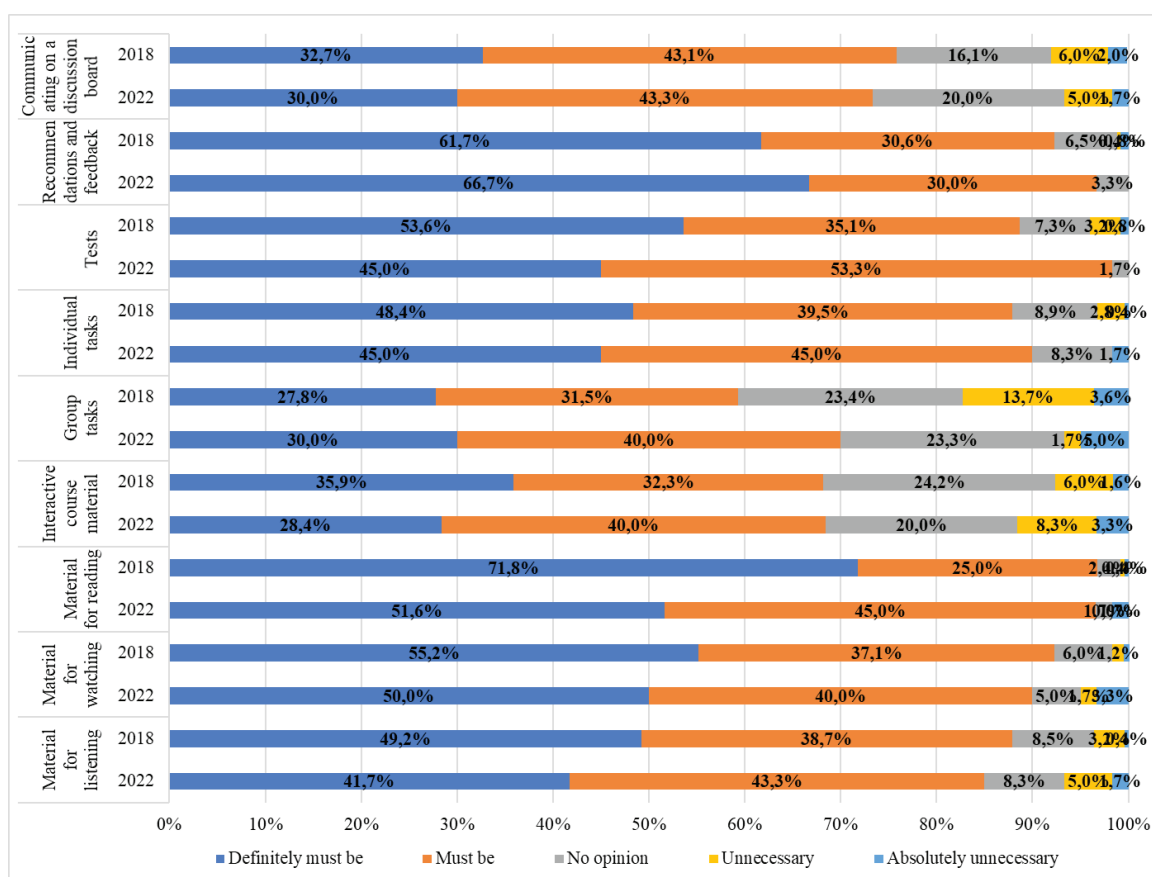

Figure 10. Distribution of respondents' answers about learning activities that should be used in e-studies or distance learning (%)

Summarizing the learning activities currently used in e-studies and the learning activities desired by students, it can be stated that the practice of UUAS and the offered e-services are consistent with the needs of students to study or learn at a distance.

Organization of e-learning process. UUAS uses various technologies (e-mail service, virtual learning environment, video conferencing software) to organize the study process, and special systems for distance learning that integrate various services (writing messages, presenting teaching materials and communicating in real time) are not yet used. The research showed that the organization of the study process is dominated by the following activities: lectures, consultations, which are carried out according to a pre-arranged schedule, reviewing the subject material, video of the lectures, performing the specified tasks - combining synchronous and asynchronous methods.

Respondents were asked what is the best way to organize distance learning. The largest share of the surveyed

students (about 65%) stated that it is best to organize lectures and consultations according to a pre-arranged schedule - combining synchronous and asynchronous methods, providing the opportunity to consult and watch lecture videos. A small part of the respondents (17.3% in 2018, 6.7% in 2022) believe that it is enough to review the subject material, lecture recordings, perform the specified tasks asynchronously, the other part (16.4% in 2018, 28.3% in 2022) believe that lectures and workshops should be organized according to a pre-arranged schedule - in real time, as in the traditional course.

Based on the students' views discussed above, it can be concluded that it is important to combine different e-learning activities so that learners can choose and study in a way that is acceptable to them.

Distance learning requires support, consultations, methodological advice, and motivational measures, which are systematically applied in the process of organizing distance learning at Utena College. Students were also asked what support they needed in distance learning. The respondents' answers were similarly distributed according to the presented variants (Fig. 11), they indicated that instructions were most needed on the use of course material, communication tools, and teacher's feedback on the tasks performed. Students also need methodological advice, motivational tools, and praise for their assignments. Comparing the results of the surveys in 2018 and 2022, it can be seen that the need for the latter measures increased by 12-16%. In addition, it was mentioned that correct answers are required after poor performance of tasks.

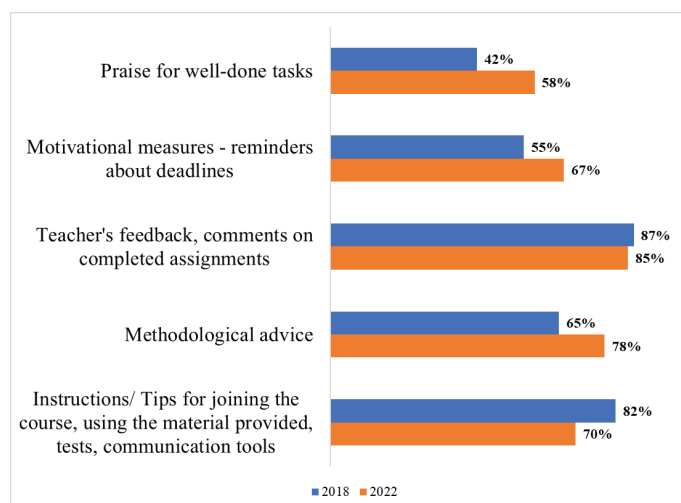

Figure 11. Distribution of respondents' answers regarding support for distance learning

According to the majority of respondents (73.9% in 2018 and 86.7% in 2022), information about remote lectures should be sent by e-mail, reminding about the weekly lectures and login addresses. In 2018, 25.5% of the respondents thought that it was enough to publish the schedule of distance lectures in the system used for e-learning, while in 2022 only 11.7% of the respondents think so.

More than half of the students (60.2% in 2018, 63.3% in 2022) stated that they would like to communicate and clarify unclear subjects in real time with the teacher of the subject, part of the respondents (27.1% in 2018, 31.7% in 2022) stated that asynchronous counseling by e-mail, in a virtual learning environment and through other means was sufficient.

In the Lithuanian practice in a higher school, students can study the subjects of the semester in various ways - all the subjects of the semester can be studied in parallel, as well as the studies of one study subject (module) can take place intensively, later - in another. Students were asked how they would like to study the semester subjects.

A significant part of the 2018 survey participants (38.3%) would like to study one study subject intensively and then another. In 2022, only 23.3% of respondents noted this desire. The participants of the latter survey prefer to study all the subjects of the semester at once, this was noted by 40% of students. One-third of both survey participants would like to be able to choose how many subjects to study per semester, and a quarter would like to study all subjects at once.

Distance lectures usually take place on weekday evenings, but during the scheduling, students and teachers are interviewed about possible participation in distance lectures and, if possible, lectures are coordinated on weekdays and Saturdays.

Lecture time depends on the capabilities of the students in the program. If working and emigrants' study, the lectures start no earlier than 6 pm, if working, they also take place during the day, by prior arrangement. Students were asked when it was most convenient for them to connect to distance lectures. More than half of the surveyed students in 2018 (56.2%) and the vast majority in 2022 (80%) stated that it is most convenient to connect to remote lectures on weekdays in the evenings (Fig. 12). One-fifth of the survey participants in 2018 had a more convenient time to attend lectures on weekends, but in 2022, students did not choose this option at all. A smaller proportion (about 17%) of respondents to both surveys would like to study on weekdays during the day. In the answer variant others, respondents indicated that it would be convenient for them to join the lectures on weekdays in the evenings and on weekends, the other option - at any time of the day, if they knew a pre-arranged and agreed schedule in advance.

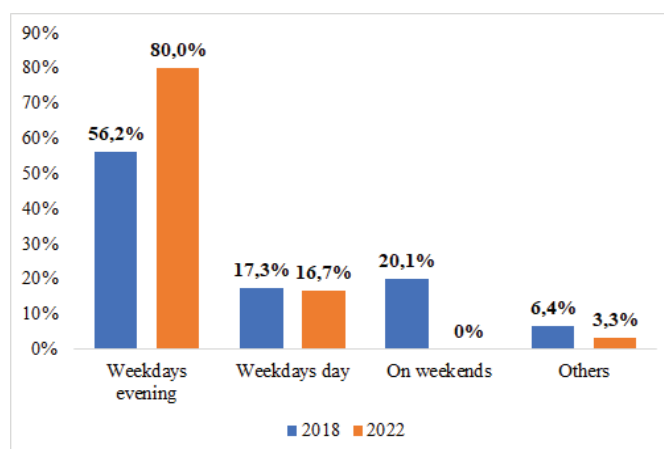

Figure 12. Distribution of respondents' answers at which time it would be most convenient to connect to distance lectures

Analyzing the students' answers and the experience of UUAS, it can be noticed that when organizing distance studies, it is necessary to flexibly adjust the lecture time both to the needs of the students and to the possibilities of the lecturers.

In 2018, almost half (48%) of the respondents indicated that they could participate in 2 distance lectures in one day, a smaller part (28.9%) - in 1 lecture, a small part (18.5%) - in 3 lectures. In the answer variant, other respondents indicated that 1-2, 3-5 distance lectures per week would be suitable for them or depending on the specifics of the subject. In 2022, survey participants would most like to participate in 1 lecture, 15% would agree to participate in 2-3 lectures. In the answer option others, respondents indicated that they could attend several lectures as needed, and that the number of lectures depends on the time of the lectures.

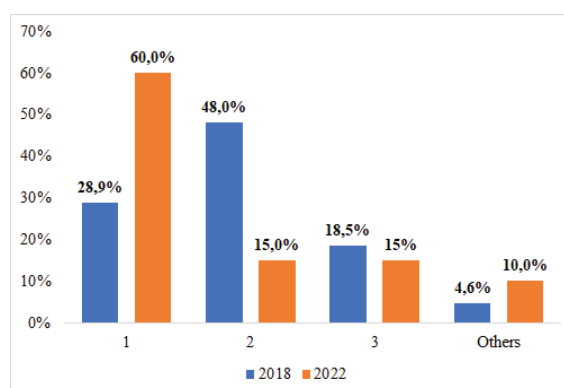

Figure 13. Distribution of respondents' answers that could be attended in several real distance lectures in one day

Evaluation, benefits and difficulties of e-studies. The studies of each subject provide for some form of assessment and the teacher provides information about the assessment of the subject to the students during the first lecture or consultation. This can be an exam or a student project work, a colloquium held, a final thesis or project written.

The questionnaire asked the question whether the respondents could evaluate the results achieved remotely objectively. The majority of respondents (71.1% in 2018, 98.3% in 2022) answered that the results achieved remotely can be evaluated objectively. Only a small part (8.2%) of the participants in the 2018 survey stated that it is difficult to ensure objectivity. In 2022, there were no doubts about the objectivity of the assessment.

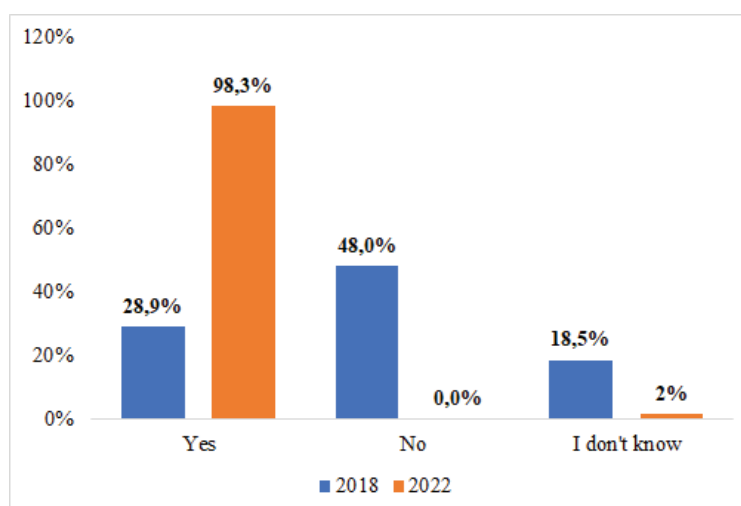

Figure 14. Distribution of respondents' opinion that learning outcomes achieved through distance learning can be assessed objectively

During the survey, students were asked an open-ended question about what they expect from e-learning or distance learning courses. The responses of both survey participants were similar. The summarized answers of the respondents are presented in Table 2.

Table 2. Students' expectations for distance learning

Expectations	Characteristics
Reconciling work and life	<ul style="list-style-type: none"> • Greater opportunities to expand your knowledge while being in a convenient and teaching-friendly place; • Reconcile studying with work and time with children and save time and money; • Choose the right learning speed for you; • Very convenient to work and study; • Save time and money that would be lost on a trip from another city.
Flexibility, availability of information	<ul style="list-style-type: none"> • I would like to be able to choose how many subjects to study per semester (an individual study schedule would be drawn up); • Convenience of learning and improving knowledge in the right space.
High quality studies	<ul style="list-style-type: none"> • Quality, feedback, opportunities to coordinate activities; • Different quality sciences that allow you to plan and devote time to specific areas; • Exactly the same quality of study as live learning.
Communication with teachers	<ul style="list-style-type: none"> • Gain as much knowledge and information as the students participating in the lectures; • Contact with lecturers when I cannot come to lectures; • More teacher focus; • Professional communication.

Expectations	Characteristics
Adapted study content	<ul style="list-style-type: none"> • Lots of clear information, audio recordings; • Faster access, opportunities to combine work with studies, thus using the acquired knowledge in practice, lower time costs; • Systematized information, exercises, advice and feedback; • Detailed learning materials.

Students see positive things such as opportunities to complete their studies by reconciling work and family life, quiet self-study, opportunities to study regardless of geographical distances, a wider choice of specialties on offer. They expect high-quality and appropriate study materials that correspond to the study subjects. However, some students also mentioned the negative aspects and experiences of distance learning - inadequate communication, lack of preparation of some teachers, lack of information, etc.

Respondents were also asked to identify threats to e-studies or distance learning (Fig. 15).

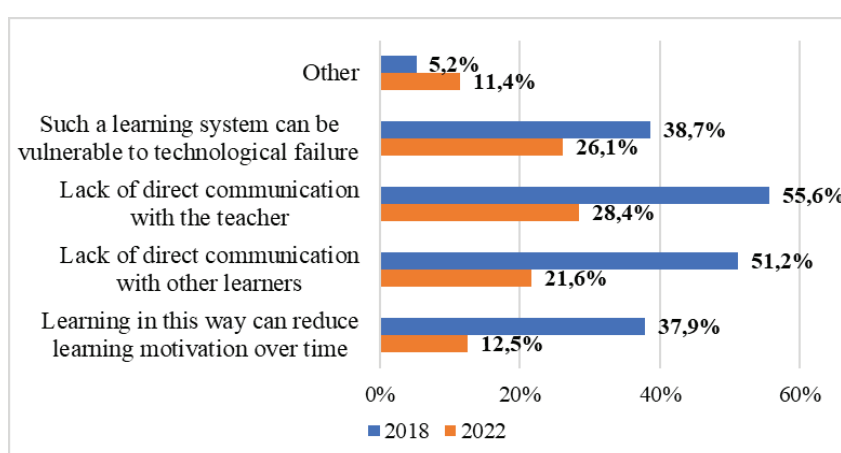

Figure 15. Distribution of respondents' opinions on threats of e-study or distance learning

Negative things identified by respondents in 2018, such as the lack of direct communication with the teacher and other learners, may reduce motivation over time, and the learning system may be sensitive to technological failures. In the *other* answer, respondents indicated that, as in regular studies, unscrupulous students who study "not in their own head" may not always have a smooth connection to distance learning. Some respondents did not see any threats. In 2022, the above-mentioned main threats remained, but the results of the study show a significant improvement in the situation due to direct communication with teachers and other learners.

Conclusions

1. The research has shown that e-studies are becoming particularly important in helping the general public to acquire an education, a professional qualification that meets the current level of technology, culture and personal skills, and to create the conditions for lifelong learning. The results of the study suggest that the majority of students have a need for e-learning, this need increased even more during the Covid-19 pandemic, so it can be assumed that this need will increase in the future.
2. Students in need of e-learning choose it for reasons such as reconciling work, family and studies, the opportunity to study at a convenient time and place, the opportunity to save time and financial resources.
3. Students would like to access distance learning content through a variety of means. The most preferred technological tools are laptops and smartphones, and many would like to use tablets and personal computers. Students want the content of the study subject to be adapted to read, watch and listen, to provide feedback so that they can communicate with other students, perform individual and group tasks and tests on the subject. It is

important for them to combine different activities, to study in an acceptable way. The possibilities of the virtual learning environment Moodle used for the e-studies of UUAS allow it to satisfy the named needs of students.

4. Threats of e-studies or distance learning identified by students - lack of direct communication with the teacher and other learners, importance of motivation to learn remotely (self-discipline, ability to plan time), vulnerability of technology, insufficient preparation of teachers to work with distance students.

List of used literature and sources

1. Bates, A.W. (Tony). (2014). *Teaching in a Digital Age*. Retrieved from: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/81627>.
2. Bauman, Z. (2002). *Globalizacija: Pasekmėsžmogui*, Vilnius: Strofa, 2002.
3. Castells, M. *Tinklaveikosvisuomenėsraida*, UAB, Poligrafijairinformatika”, 2005, 536 p.
4. Dias, S. B., Hadjileontiadou S. J., Diniz, J., Hadjileontiadis L. J. (2020). DeepLMS: a deep learning predictive model for supporting online learning in the Covid-19 era. *Scientific Reports*, 10(1), 10:19888. <https://doi.org/10.1038/s41598-020-76740-9>
5. Gamage, S. H. P. W., Ayres, J. R., Behrend M. B. (2022). A systematic review on trends in using Moodle for teaching and learning. *International Journal of STEM Education*, 2022, 9:9. <https://doi.org/10.1186/s40594-021-00323-x>
6. Hoadley, U. (2012). *Curriculum: Organising knowledge for the classroom (3rd ed.)*. Cape Town: OUP/Saide.
7. Kovanovic, V., Joksimovic, S., Poquet, O., Hennis, Th., Cukic, I., de Vries, P., Hatala, M., Dawson, Sh., Siemens, G., & Gasevic, D. (2018). Exploring communities of inquiry in Massive Open Online Courses. *Computers & Education*, 119, 44-58.
8. St Clair, R., Winer, L., Finkelstein, A., Fuentes-Steeves, A., Wald, S. (2015). Big Hat And No Cattle? The Implications of MOOCs For The Adult Learning Landscape. *Canadian Journal For The Study Of Adult Education*, 27(3), 65-82.

THE VALUES AND IMPORTANCE OF THE RISK MANAGER'S PROFILE IN THE FIELD OF FISHING AND AQUACULTURE. AN IMPORTANT OUTCOME OF RISMAN PROJECT

PhD. Irsida Dinoshi

Kolegji Universitar i Biznesit

idinoshi@kub.edu.al

Tiranë, Albania

Prof. Asoc.Dr. Ylber Bezo

Kolegji Universitar i Biznesit

ybezo@kub.edu.al

Tiranë, Albania

Abstract

One of the RISKMAN project goals which is financed by the Erasmus plus program is to raise awareness of the importance of the “risk manager” profile in the field of fishing and aquaculture, as a future profile for the labor market, especially in the Western Balkan countries. The composition of the partners consortium of this project is a very good initiative to prove the continuity and stability of its results for more than the term of its completion. This is because every achieved objective has followed the line that developed countries pass on the experience and the most advanced methodology precisely to partner countries that are developing. Assessed by researchers in the field of fishing, marine, aquaculture and other studies, raising a new job profile for a market requires a lot of investment, human and logistical capacities, cooperation of educational and management institutions, as well as successful experiences of other countries.

It seems that the concept of risk finds itself in the fishing sector as one of the sectors with high fluctuation influenced by both internal and external factors. Therefore, continuous efforts have been made to measure, evaluate, manage the risk in the field of fishing, aquaculture and not only. In this short paper, the authors present through a descriptive analysis based on a literature review, the values of the implementation of the project of the thirteen international partners (RISKMAN) in a specific way of the importance of this new profile for the labor market at the international and national level.

Introduction

“Risk” has appeared more frequently in the fisheries management literature in recent years. The reasons for this are partly internal (scientists seeking better ways to advise fishery managers) and partly external (e.g., adoption of the precautionary approach). Though terminology varies, there is consensus that there are two stages in dealing with risk. The first (here called risk assessment) is the formulation of advice for fisheries managers in a way that conveys the possible consequences of uncertainty.

This advice is in the form of an evaluation of the expected effects of alternative management options, rather than recommendations. Risk assessment has been undertaken in many fisheries, and there is general agreement as to how it should be done (although technical details differ). The second stage (risk management) is the way fishery managers take uncertainty into account in making decisions. Much fisheries risk management is informal, i.e., nonquantitative, undocumented, and loosely linked (if at all) with a risk assessment. The major reason for this is that the objectives of fisheries management are often conflicting and are rarely stated in a way that provides explicit direction to managers or scientists.

Risks such as fish health, fish escapes and environmental impacts are key challenges that may weaken the industry's profitability, reputation and future growth potential. The sustainable growth and development of fish farming industry requires improved understanding and management of risk within the industry (Brewer, 2012). With increasing focus on the importance of fish farming as a means of meeting rising demand for food from a growing world population, there comes a need for better risk control and barrier management.

According to the literature review, the effects of climate change on fisheries primarily stem from changes in primary productivity and habitat deterioration, as well as the ocean environment and ocean circulation system, biodiversity and species distribution, and the physiological functions of marine organisms. These effects can be regarded as sources of risks, and different risk sources influence fishers' decisions about measures for managing the risks of fishery operations.

In its Fourth Assessment Report (AR4), the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) reported that the global temperature rose by 0.74 °C over the last 100 years, and that this trend is unstoppable despite efforts to reduce greenhouse gas emissions (Solomon, Qin, Manning, Averyt, & Marquis, 2007). The 2014 Fifth Assessment Report (AR5) indicated that extreme weather events (e.g., torrential rain and typhoon) will become more frequent and intense. Hence, ocean temperature, heat capacity, and sea level changes are likely to severely impact the marine environment (IPCC, 2014). The effect of climate change on marine fisheries will be elucidated by changes in biological (e.g., primary productivity, biodiversity, species distribution, and habitat), physical (e.g., wind speed, ocean current, and temperature), and chemical (e.g., salinity, oxygen saturation, ocean acidity) factors (Brander, 2010). In addition, the effects of climate change on coastal countries are characterized by the long-term effects of global warming (e.g., sea level rise, ocean warming, and change in precipitation) and the real-time effects of extreme weather events (e.g., typhoon, extreme rainfall, and saltwater intrusion) (Brander, 2010).

Therefore, global climate change significantly impacts marine and coastal environments, particularly marine fisheries and the livelihood of fishers. Marine fisheries must address not only overfishing problems but also operational risks caused by the environmental impact of climate change, for example, fishers need to go farther and spend more time in more extreme environments. These risks are a result of changes in the distribution of fishery resources, fish migration routes, and reproductive behavior. Previous studies typically analyzed the effects of climate change on fishery resources (Lu, 2010), whereas there is a dearth of research regarding the effects of climate change on the operations of coastal and offshore fishing industries. (Grafton, 2010) indicated that risk management approaches are generally used to avoid the effects of climate change on fishery operations.

Generally speaking, risks can be defined as a measure of the probability and intensity of an adverse effect or a measure describing the possibility and consequences of harmful results. Risks have been classified into two types: external risk, which originates from natural factors and systemic risks outside of the human society; and manufactured risk, which is produced by knowledge that is being generated continuously (Giddens, 2000). In the management of natural resources, risks refer to the degree of financial loss resulting from force unforeseeable external factors and the possibility of such loss occurring.

The risk management behaviors of fishers and the subsequent decisions are key research topics that should be addressed when investigating the various sources of climate change-related risks (e.g., changes in ocean temperature, changes in ocean circulation, and extreme weather) (Hasan & Nursey-Bray, 2018).

In recent years, the fisheries sector has encountered increasing difficulties in estimating production and in

predicting market trends mainly due to climate change, which contribute to shifts in species composition. As well as all the other producers involved in the primary sector, Fishers who share natural resources, are defined as price takers, as they cannot influence product prices and market dynamics (Vecchio, Di Pasquale, Pauselli, Masi, & Adinolfi, 2022). The researchers group came out with the conclusion that this first evidence suggests the need to promote experimental initiatives to encourage information and knowledge on risk management tools in the Italian fisheries sector. These should be identified on the basis of specific sectoral and/or territorial conditions that could be consistent with the need to adopt simplified accounting models and to be able to associate with sufficient precision the harmful event, as well as health crises, and the quantification of economic damage. The change of course of the European Union, with the modification of Article 35 of the EMFF, should not be a point of arrival but should push the legislator to reflect on the issue and imagine structural reforms that were already required by producers long ago.

Risk management in fisheries has been explored in several aspects (A Sethi, 2010) including the need for recommendations to incorporate risk and uncertainty into decision-making.

The risks mentioned above are related to changes in catch levels and fall within the definition of Production risk, which includes variations in production levels and the depletion of fishery stocks.

- Risk management in fishery sector

Risk management is the process of weighing policy alternatives in the light of the results of risk assessment and if required, selecting and implementing appropriate control options including regulatory measures. According to Codex (FAO, 1997) risk management should follow a structured approach involving the elements of risk evaluation, risk management option assessment, implementation of management decision, monitoring and review (Karunasagar, 2008). Risk management is important in an organisation because without it, a firm cannot possibly define its objectives for the future. If a company defines objectives without taking the risks into consideration, chances are that they will lose direction once any of these risks hit home. In recent years, many companies have added risk management departments to their team. The role of this team is to identify risks, come up with strategies to guard against these risks, to execute these strategies, and to motivate all members of the company to cooperate in these strategies. Larger organisations generally face more risks, so their risk management strategies also need to be more sophisticated. Also, the risk management team is responsible for assessing each risk and determining which of them are critical for the business. The critical risks are those that could have an adverse impact on the business; these should then be given importance and should be prioritized. The whole goal of risk management is to make sure that the company only takes the risks that will help it achieve its primary objectives while keeping all other risks under control.

Uncertainty there is a general consensus in the literature on risk in fisheries management that risk, however it is defined, arises from uncertainty. The most useful definition of uncertainty, in this context, seems to be “The incompleteness of knowledge about the state or processes (past, present, and future) of nature” (after FAO 1995b). Thus, it is agreed that it is a lack of knowledge that causes risk. Some authors have used more specific or technical definitions of uncertainty. Peterson and Smith (1982) citation Francis & Shotton (2011) distinguished between risk, which they viewed as a “measurable probability...” and uncertainty “which is subjective”. Shotton, (1993) also referred to this distinction (which he said is one used by economists) and noted (citing Lindley 1985) that, in decision theory, “uncertainty” refers only to unknown events in the future. However, these distinctions do not appear to have been found useful by many authors in the fisheries literature. A number of authors have categorized the types of uncertainty (sometimes called error) that are important as sources of risk in a fishery setting.

Six types have emerged: those associated with process, observation, model, estimation, implementation, and institutions (Francis & Shotton, 2011). Multiple changes in marine resources (e.g., abundance, movements, distribution, biomass) caused by climate change are critical operational risks, leading to production uncertainty for capture fisheries. Therefore, risk management measures of coastal and offshore fisheries are critical issues in terms of operational sustainability. In their study research (Chen, Hsiao, & Yip, 2021), a questionnaire survey

data set collected from fishers was analyzed using descriptive statistics, factor analysis, and a structural equation model (SEM) to examine fishers' perceptions and the relationships among risk sources, production uncertainty, and adaptation measures. The results revealed that significant negative impacts existed between risk sources and adaptation measures, which means risk sources cannot directly influence risk management measure selection. Generally speaking, fishers do not identify with management measures that emphasize only the impacts of climate change. We recommend improving the adaptive capacity of fishing communities to enhance community resilience in response to the impacts of climate change on the families, the livelihood, and economy of fishing communities.

- Risk Management of NN species in the regional countries of the RISMAN project

During these two years the project through its results has contributed on the promotion of the education of stakeholders and high education in the field of risk assessment of NN species and also has stimulate research and cooperation on the management of NN species in the regional countries with the support partners which have extended knowledge on NN species management, like Italy, Greece, Macedonia and Croatia. The exchange of knowledge, good practices and experience has impacted on the skills updates of the higher education system in the target countries with the implementation of state-of-the art practices implemented in the EU and the region. This, on the other hand has contributed towards proper education of the stakeholders as well as has increased the public awareness for the issue through the organized workshops and events planned within the action. In addition, with the proper education of the fisheries related employees, the partner countries have educated employees engaged in aquaculture related activities including aspects of risk assessment, stakeholders' participation, planning and governance of aquaculture facilities and industries. The modernization and internationalization of the practices applied in the field of risk management of NN species contributed towards better management of such species in the target countries, because in the current state these are managed only in accordance with the Law on Nature Protection. Given the fact that Albania, Montenegro and Bosnia and Herzegovina are candidate countries for EU accession, the transposing of the regulation of EU in the national legislation is inevitable and this will contribute for the institutions to be a step further, that is, be able to function in accordance to EU regulations even before accessing the EU.

In the end, these two improvements will also contribute to the development of a regional Citizen Science network, which will assist institutes and higher educational institutions in the collection of data in regards to the NN species, thus enabling better monitoring and enhanced management and even development of early detection of invasive species, i.e. if some species are registered in neighboring countries, the target countries will be able to plan and strategize in advance, before the species actually arrive in the countries water bodies.

Moreover, thorough specialized techniques from the fisheries related methodologies on Risk assessment and management of NN aquatic species a new model for the Risk Management of NN aquatic species for the targeted Partner Countries has been developed through cooperation with the Programme Partners. An additional tangible result of the RiskMan Project is for the bachelor graduated students (on aquaculture, fisheries, biology, and biotechnology related sciences) took advantage of the Project to be linked to the job market through the collaboration with the aquaculture and fisheries private sectors. This output is of major importance for stakeholders, students and future employers, who are directly interested in Risk Management of NN species. The competence-based approach implemented by RiskMan will allow preparing these highly skilled human resources that are ready to apply their knowledge and skills in under real professional environments. The role of NGOs partners is also of great value to the Project, as it provided valuable resources for education and dissemination to increase awareness on this hot topic and in general to the conservation and management of aquatic biodiversity.

REFERENCES:

- A Sethi, S. (2010). "Risk management for fisheries". University of Washington, School of Aquatic and Fishery Sciences, Seattle. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1467-2979.2010.00363.x>
- Brander, K. (2010). Impacts of climate change on fisheries. J. Mar. Syst., pp. 389-402.

- Brewer, S. (n.d.). Understanding and managing aquaculture risk. Retrieved from DNV.com: <https://www.dnv.com/feature/understanding-managing-aquaculture-risk.html>
- Chen, J.-L., Hsiao, Y.-J., & Yip, K.-K. (2021, April 1). "Risk management of marine capture fisheries under climate change: Taking into consideration the Effects of Uncertainty". Sustainability, pp. 1-16. doi: <https://doi.org/10.3390/su13073892>.
- FAO. (1997). Risk management and food safety. FAO Food and Nutrition , p. Paper No. 65.
- Francis, R. C., & Shotton, R. (2011). "Risk" in fisheries management: a review. Canadian Journal of Fisheries and Aquatic Sciences, pp. 1699-1715.
- Giddens, A. (2000). Runaway World: How Globalization Is Reshaping Our Lives. Pistil Books Online.
- Grafton, R. Q. (2010). Adaptation to climate change in marine capture fisheries. Mar. Policy, pp. 606-615.
- Hasan, Z., & Nursey-Bray, M. (2018). Artisan fishers' perception of climate change and disasters in coastal Bangladesh. J. Environ. Plan Manag., pp. 1204-1223.
- IPCC. (2014). In Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Geneva, Switzerland: Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC):.
- Karunasagar, I. (2008). "Food safety and public health risks accociated with products of aquaculture". Understanding and applying risk analysis in aquaculture, pp. 9-25.
- Lindley, D. V. (1985). Making decisions 2nd ed. New York.: John Wiley & Sons.
- Lu, H. J. (2010). Chinese Taipei: The impact of climate change on coastal fisheries. In The Economics of Adapting Fisheries to Climate Change. Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), pp. 377-387.
- Shotton, R. (1993). Risk, uncertainty and utility: a review of the use of these concepts in fisheries management. ICES CM D: 71. ICES.
- Solomon, S., Qin, D., Manning, M., Averyt, K., & Marquis, M. (2007). "Climate Change 2007-The Physical Science Basis: Working group I. Contribution to the Fourth Assessment Report of the IPCC (Vol.4). Cambridge University Press, UK.
- Vecchio, Y., Di Pasquale, J., Pauselli, G., Masi, M., & Adinolfi, F. (2022). "Public health risk management during Covid*19 pandemic, new amendmenta in the European Maritime and Fisheries Fund to meet fishers need". Elsevier. doi: <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2021.104873>

ANTIQUITY, THE ECONOMY AND THE PROFESSION OF THE ECONOMIST.

Prof. Dr. Leandro Haxhi

rektori@kub.edu.al

Kolegji Universitar i Biznesit

Msc. Gladiola Kuka

gladiolakuka@gmail.com

Kolegji Universitar i Biznesit

Abstract

Antiquity, the economy and the profession of the economist
Through the following analysis and presentations, and reference on documents and written works of some of the most renowned figures of Antiquity in Ancient Greece, we have tried to give a comprehensive and a general description for the economist's profession and portrayed a solid, steady and unified image for all economists in Albania.

Naturally, there are many points of views, perceptions and concepts for the profession of the economist, but often they are treated and viewed in an empirical way, which makes it harder to understand the terminology of this profession.

Together with Professor Leandro, we felt that it was our duty to give our contribution to this matter. Thus, referring to a broad base of documents and materials extracted from highly reliant and most credible and prestigious libraries, this essay or discourse aims to complete and take these issues even further. Throughout the entire presentation, we offer explanations for the terminology of this profession and provide descriptions and respective details for some new categories and economic terms, such as the concept of merchandise, money, debt, the demand for material goods, production and distribution, segmentation or segregation of duties, and the concept of scarcity or limited raw materials versus the unlimited needs or desires of the human nature.

Furthermore, we also talk about economic issues and concerns of our time discussed, addressed and touched upon from William Petty during the 17th century, Adam Smith, and all the way to Karl Marx and his theories about capital and the division of labor.

Antiquity, the economy and the profession of the economist

We are convinced that this audience and others that may be analogous or similar to this one, has the curiosity and even the desire to deepen and extend the knowledge about the origin of this profession.

Not only to get to know the moment of how it came to be, but also to understand how it developed along the line and shaped into the so-called the economist. For this profession, there exists a wide base of written works way too early starting in the ancient times.

Nowadays, Economics or the science of economy represents one of the most important disciplines concerned with observations and studies, assessments and predictions of economy's functions in relation to human activity. Born centuries ago, this scientific and social discipline has constantly grown in regards to its object and content increasing the study methods and methodologies like other disciplines and created its branches, profilization and pertaining specialization according to specific characteristics of the object, scope of analysis and activity, as well as special methods used to analyze and study a certain field.

Without getting too deep or wide into the labyrinth of the topics and issues addressed above, for someone new who has decided to enter the studying of this discipline, and also for most of us who might be curios, we think it be interesting to learn the story and the origin of the name, its first steps of formulation the economic school of thought and the works of main authors, how and when they have been reflected. That is why we thought that this discourse based on early studies and the dedicated and serious work or other researcher in history, will provide a modest chronological essay which addresses the development line of the economic schools of thought going back to antiquity during the period of centuries 6th to 4th BC.

The roots and the origin of the schools of thought on the economic field are deeply hidden into the ancient past of humanity. They are tightly linked with the period of creation of money and especially the formation of the relation between people during the use of trading and taking the objects and nature to fulfill their needs on the rise.

The initial pieces of the information of the economic school of thought are found in various archeological discoveries such as the development of economic features of the Mesopotamia and of Egypt civilizations, the beginning of which is thought to have been since 3100 years B.C, of Indus civilization about 2500 years ago, the Chinese about 1600 a, etc. However, according to many studies, it is generally accepted that the biggest contribution into the western development derives from "Greek Civilization in Antiquity (years 1100 -100 B.C). This is also confirmed from British Encyclopedia, in which it is underlined that the ancient Greek civilization "represents the period of such achievements in politics, philosophy, art and science that from the perspective of their influence and impact upon the western civilization cannot be compared with anything similar of that period". This is also tightly related to advancements and achievements of the population in Mesopotamia, Egypt and Phoenicians in the fields of mathematics, technology or the systems of techniques and languages.

Without the alphabet of Phoenicians dating from the 9th century, there would be no alphabet or the writing of the Greek language, without the knowledge of Egyptians on mathematics, there would have been no such development of this discipline, without the creative work through the massive migration during the 8th century there would have been no trade through the sea, without the first signs of monetary or coin system of Lydia's kingdom in the 7th century there would have been no Greek drachma, and without the reforms of the centuries 6th, there would have been no reforms of the Solomon's kings time which later led to the flourishing and culmination of the classic period of 5th century, reflected in city-state formations of Athens, Sparta and other regions.

For Albanian intellectuals and for us all, there exists, even at the general level, some knowledge for the works of Herodotus and Xenophon telling us about fighting battles and facing Persian armies, or Alexander the Great victories, or the literature of Sophocles and Aeschylus's playwrights and tragedies, for sculptures and the architecture of Phidias and especially for the works of philosophers like Socrates, Plato and Aristotle. Furthermore, there is knowledge about mathematicians such as Euclidian, Pythagoras, Archimedes, and lastly for the contribution in the political field derived from the governing system of city-states of the democratic type of Athens as well as the totalitarian system of Sparta. Nevertheless, we apologize, if we allude that our reader does not have sufficient knowledge for the contribution of many authors in antiquity in regards to the origin and later development of the scientific theories on economics, perhaps, besides the idea of coins and some small remnants of antiquity found from the Albanian archeologists throughout Illyrian territories. Let us be clear here: as far as what we mentioned above, our goal is not to give a full depiction of the contribution of Greek authors of antiquity, but as we will find out in the pages that follow, we intend to explain that in the works of these

authors (poems) lies the origin of the terminology and the contents of the economic science or Economics. It is a fact that in our time the majority of textbooks and other professional materials of the economic science used in our schools, start with explanations of the origin and beginnings of this science, created from the antiquity Greek author Xenophon (430-355 B.C), a word composed by the Greek word “oikos” which means home, and the word “nomos” which means the law or the order, thus forming the term “Oikonomikos” (Economy or Economics) as it relates to the aspects of home economics, administration of house orders or family economic matters. Again, we want to bring to attention that what we mentioned above, it does not mean that these early authors created some kind of a complete system on the theory of economics, but they gave fragmented or isolated ideas, which are being studied even today from the science of economics. Through their works, we notice the first attempts to elaborate and specify different economic categories such as goods and merchandise, money, debt, interest, material goods, of production and of distribution, supply and demand etc. There are a number of dignified and renowned authors of antiquity that have credited a significant amount of work to this discipline and scientific and social aspects of the Economics starting with Homer, Socrates, Plato, Aristotle, etc.

Homer mainly represents the hypothetical writer of “Iliad” and of “Odyssey” respectively with over 15,000 and 12,000 lines, but more accurately, he is the champion in the Olympic Games born in Little Asia in the 9th century B.C. We mention this author, because he not only represents the first epic poet of the world, but he is also one the “first economists”, since in his verses we notice on descriptions about pertaining economic knowledge, and some initial economic concepts born during the 12th - 8th centuries B.C. These terms, even nowadays, still continue to constitute the study object for the economics discipline in its entirety, as well as other theoretical and practical contemporary aspects of economy. However, which ones are these?

The genesis of Homer writings and descriptions related to the human economic activity, are found in what is called the “geometrical period” of the 9th and 8th century.

It is understandable that these descriptions or written notes initially have to do with primitive agricultural activity, almost in the natural for but that gradually develops and grows after the 8th century starting with exchanges and trades in kind. Only after the 7th century when the process of minting coins started, it began with the developments of merchandise-money relationship and economic phenomena related to that. Judging from this situation, during the Homer period, what was called economic activity, was only that which had to do with the administrative house affairs of the family and extended family, (kinship), and all activities involving with business dealings in a patriarchal family which was based on the property and landownership of the family by a male Patron who determined and underlined the whole matter of affairs of the entire family members and kinship, including the maids and servants (for some families and to some extents, matters of slaves too). During this period, the produced goods, products and merchandise were consumed, for the most part by the family members, and any surplus would be exchanged with other families, clans or tribes. Only, at the end of 8th century B.C. it appeared the use of oxen or cows used for work, as an instrument of barter-trading system, which functioned as the means of money or hard currency in the process of trade and exchange, which was just beginning. You might ask why oxen and not some other work animals, cattle or horses! Oxen were used because they seemed to have had much better uses for multiple purposes compared to other animals or horses. Oxen drastically changed the farming work for people because it could till and plow the soil much better and faster than people, there was more meat when slaughtered and more skin in larger and bigger proportions. They could also endure hard work, live in harsher conditions and eat lower-quality food compared to horses. During Homer’s time, there was not the exact or no such terminology used in respect to “Oikonomikos” or “House Economics”, terms that Xenophon coined or came up. In the writings of Odyssey, Homer uses the Greek term “oikofelia” which is equivalent to “usefulness in family matter” (oikos=home; ofelia=usefulness). Based on the abovementioned terminology, some researchers who studied these notions think that this is where the theory of the value of goods derived from, meaning from the term “use” and “usefulness”.

The second economical issue Homer talks about in his works is that of labor division: a long socio-economic process, which comprises several aspects, the society in its entirety, profiliation and specialization of professions, segregation of duties and work process or work flow, etc. Even though this process began simultaneously with the human society development from the time of Homer, it continues to be, even in our time, the object of study of many branches and discipline of social studies. Since ancient times, while the family size increased, well as the extended family and tribes, the labor division started between the family members: the man or the husband, the woman or the wife, children, and there was even a distinction between the physic and mental labor and. This was reflected in the helping and administrative personnel in the palaces, and doctors, rhapsody musicians and preachers were considered mental laborers.

Nevertheless Homer did not underestimate or undervalue the power of physical labor because in his poems and lyrics, he would mention that Helen of Troy and Penelope of Ithaca, although of a regal status, continued to work on their looms and weaves, whereas Odysseus liked to do farming work, plowing the soil together with his father Laertes, while advising his younger brother to not kill time but to get involved with work and lay off of cheating and deceiving in his wheeling and dealing. For this, the Italian author and researcher, politician and economist Amintore Fanfani write in his work "Homeric Poetry and Ancient Economy" as well as translations from "Iliad" of Homer from our author Gjon Sllaku published from N.SH. Publishing House Naim Frasheri" in Tirana in 1958, where it is talked about specific activities in concrete terms: one having to do with the harvesting aspect in that period, the other aspect in the workshop of ironsmith workers melting metal used to create weapons and, and in the workshop of raw hiding.

During the Homeric Period, it was made possible that in some places and territories, to have a surplus of material goods, abundance of crops and work animals. So, in the island called the Island of Sun, there was surplus in working animals, more specifically in cattle or oxen, for example in the territory called Tamesa there was surplus in the production of copper and the land of Phoenicians has surplus in jewelry items and precious stones. At that time, these large differences in supply and demand of specific products, created the need for trade, and for this, just like we mentioned above, the oxen was mostly used to trade in for copper or precious stones. Anyway, the distance between territories, and places being apart and divided by the seas, forced people to start to produce and build ships. The lack of the means of minting coins or having some type of exchange currency, made use for the oxen to be a trade item, which was spread out as a basis for the general assessment and estimation of the wealth and property and evaluation of material goods.

The division of labor initially described from Homer it had and it continues to have a huge impact in the socio-economic development of all eras. For these reasons, many authors and scientist of different eras have studied, researched and presented their theories in their materials. Right after Homer, the studying of these phenomena from the antiquity and on, it occupied more and more the minds of Greek ancient figures such as Hesiod, Xenophon, Plato, Aristotle, etc. After the establishment of the economic science as a separate discipline dealing with all economic issues, in a comprehensive matter, the problem of labor division attracted the attention of many scientist and economist during the last centuries. It is not a coincidence that William Petty during the 17th century analyzed the exemplary division of labor in the working area and docks where ships were being built in Netherland. Adam Smith constructed his economic theory by analyzing the process of industrialization and the division of labor, not only from the standpoint of labor division, productivity and costs, but from the perspective of the creation of new technical equipment that were multi-functional and multipurpose. His analysis example of the work process and of work tools and equipment in the needle workshop, it remains even today much dialectal and didactic.

Continuing his work, David Ricardo through analysis of the results and implications of labor division, at not only the national level, but international as well, he was able to reach the formulation of the principle of the relative or competitive advantage. Karl Marks after studied in detail the process of labor division, succeeded

not only to develop his theories, conclusions and point of view on capitalism developments and traits, but to emphasize the negative sides that could exercise the labor division toward the lessening of the enthusiasm at work, intellectual impoverishment and personality and character transformation of workers. The contemporary economic conditions and problems with labor division have transformed into problems of work management of the notion “Human Capital and Resources” and of better harmonizing the international relations in the monetary and fiscal field and that of foreign trade. Nowadays these are some of the sharpest and hottest concerns, which shakeup and reshape the relations - sometimes in unbalanced and unfavorable way - between countries that have relatively different competitive advantage depending on the size and hierarchical structure of human and natural resources that they possess.

Hesiod, as a successor of Homer, in the continuity line of Greek antiquity, has given not a small contribution in the development line of the economic school of thought. He, as a rhapsodic poet, through his poems and epics passionately expresses his desires and aspirations for a fully developed economy so that it could help people and especially common people, the poor. He lived in the Iron Age, a time when iron had a lesser value than gold, silver and bronze, because it would oxidize faster and get rusty. With a visionary perspective, Hesiod also regards this period by advising his brother to give up bad behavior, since during this period people had reached a high level of moral and spiritual degradation and degeneration and they were possessed and engulfed by corruption, evil, envy, malice and hatred for each-other; children did not honor and revere their parents, the brother stole from the brother, the friend was not nice or hospitable to the other one, there was no love between people, the unskilled and inept one would triumph against the virtuous morality, and the rich people would subdue the poor ones. Prompted by what we said above, he would advise his brother like so; “place these words Persi deep in your heart, and do not neglect your job or work to deal with fights, brawls, bickering or malice action, otherwise the box of Pandora will open and everything mean and evil will come out, and there will be moral and spiritual degradation for the man, and his removal and getting away from God’s path.

By giving such detailed advice to his brother, and in general to people who lived in the Iron Age, Hesiod in his poem “Works and Days” he has given a large contribution in concepts and economic thought which preoccupy even today the economic science or Economics. The most important ones related to the birth of the economic school of thought are considered:

- 1) The elaboration of the concept of the scarcity of nature resources and goods and their rational placements
- 2) The elaboration and the importance of the work role for the life and character of individual human beings, as well as of the entire society.
- 3) The elaboration of the competition and of the profit during the economic activity.
- 4) The elaboration of lending process, debt and interest.
- 5) The elaboration of the organization of work flow and processes of the functioning ways in agricultural family units of that time .

Many authors and researchers of Hesiod, think that he has been the first author who has mentioned the concept of scarcity of nature resources versus the needs and unlimited desires of human nature, and the rational use of them. They even call him a symbolic way the first “economist” of the Greek antiquity. Hesiod says that as a result of this scarcity, people cannot produce sufficiently the necessary goods for their survival. The economic condition of people in that age got deteriorated and worsened in such measures that Hesiod in his poems desperately writes “...I would have never wanted to be among people of the fifth age, better off to be dead or to have been born earlier or afterwards”. Hesiod did not stop with just identifying the scarcity but also gives pertaining advice; “for better use of soil and earth, for the better use of the fulfillment of needs of humans with the most necessary things, material and goods, and especially for people’s employments in new processes and activities of crafts and sea trade”. If we would want to describe these thoughts and pieces of advice in the today’s science language, we would say that “He, not only identified and pointed out the relative scarcity of human

recourses in comparison with the needs and desires of people, but he also underlined the placement (allocation) in more rational and proportionate ways for these sources to ensure the a favorable growth of the economy, and the better employment of human beings as the most important assets and valuable thing on Earth.

This is the reason that in our time, the science is so preoccupied for preserving and rational use of natural recourses of the entire World. The Austrian economist Murray N. Rothbard, in the first volume of his book "Economic Thought, Vol.1, 1995, after he recognizes Hesiod as the first economist in the 8th century B.C, emphasis the fact that in the first half of his epic "Works and Days" Hesiod pays attention to the first economic problem of scarcity of nature resources as the main factor for the completion and fulfillment of all needs and human desires (page 9). On the other side, the German economist and philosopher Kurt Singer (1886-1962), in talking about the above-mentioned Hesiod's conclusions has noted: "This relatively short piece of work contains an explanation and presentation of a well-conceptualized of the scarcity problem, of selection and placements (allocation) of the sources at the micro-economic level, and it aims to underline the central character of this problem for the wellbeing of humankind" (1958; Volume 11, page 33). For the importance that the problem of scarcity presents, brought up about 29 centuries ago from Hesiod, the American professor author of 10 books in the economic science also addresses, Donald R. which in his work called "Economics, Competition and Academia" he precisely writes: "One of the main assumptions of the economic science is that scarcity constitutes the main problem of human beings. Scarcity for economists means that we do not yet possess sufficient natural resources to fulfill everything that people desire or want to have".

Many centuries would pass until the economic development and of other natural and social sciences during the medieval period brought forth important studies in the field of politics and jurisprudence, together with that of economics representatives by "mercantilists" and "physiocrats" school of thought, who contributed into the creation of Economic Science or Economics as a separate field that comprised theoretical and practical knowledge for purposes of economic studies. This happened in the year 1776 with the London publication of Adam Smith works "An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations".

Since the time of this publication, Smith is considered the first founder of the economic science as a separate field of studies, whereas in the year 2019 Rakesh Sharma ne "Investopedia" has named him "father of economic science". BBC Forum podcast in February 20, 2019 called him "father of capitalism".

The second problem with which Hesiod was preoccupied was that of work organization and formation, enhancement of the producing activity and improvement of the economical administration of families in order to handle all difficulties and overcome human suffering. His entire philosophy related to work and its value, better than in any part of his poems, he explains it through advice that he gives to his brother. He says that by believing in divine justice, people could face big problems and difficulties that have fallen upon them in the hard times of scarcity of sources only through their honest and tireless work; by fighting every injustice, action causes by the deviation from God's Path. He stresses that Work represents the universal good will of the virtue of human beings with which every burden will be easier and less painful - during the time he lived - and all economic, financial, and spiritual problems of every individual and the entire society. And this is what he says to his brother : "The undying Gods, before virtue they place hard work and sweat. The journey toward it is long, slope and at the beginning very scary. However, when you reach at the top, it seems a lot easier, even though it was difficult. Good and blessed is he ho convinces the others by talking. That one, which does not follow this, is a disgraced man. The hunger of the lazy man is always a best friend of the hunger itself.

Not only Gods, but humans too get extremely angry with the lazy ones who live without working. They resemble the bee-males or drones who stay without working and just eating honey. Only through work, people will grow and get richer. Work is never shameful, on the contrary laziness is shame itself".

So, what we gather from above, from the standpoint of economic thought, the contribution of Hesiod since 8th century B.C. consists not only in understanding the scarcity concept, but he also stresses the importance of the human work and the individual role as a main factor of the production process in facing the difficulties, spiritual and material problems for everyone and the whole society.

Tightly related to economic problems, there is also the contribution of another philosopher of the 6th century B.C Solon who is later considered from The Great Aristotle, as one of the seven wisest people of that time. Solon was able to get elected as an Archon (the highest leader) of state of Athens. His reforms were in two directions; economy and justice. In the economic field, they consisted in the implementation and enforcements of such policies so they could regulate the orders of the majority, thus affecting into the increase of growth rhythms and productivity and employment.

Achievements of Solon can be, pretty much, summarized in these directions;

1) He cancelled or lowered the bigger weight of debt of poor people and re-appropriation of the land taken from them.

2) He abolished the “slavery status” for not repaying debt (mortgaging of people slaves when they did not repay their debt to the wealthy).

3) He placed a progressive taxation system according to the wealth level or richness brackets and annual income of citizens).

4) He lowered the debt down to 27% of the wealthy people who had fallen in financial binds and economic difficulties.

5) He established rules to stabilize the internal markets through regulations of import-export; allowed free export of olive oil and stopped the trade of wheat in order to boost the internal consume and diminish poverty and hunger

6) He took measures for the flourishing development and thriving of crafts and he even went that far as to force parents to teach their kids different crafts and apprenticeship

7) He established rules for supplies of water, determined the distances allowed for buildings built and determined ways of supporting the poor ones the unemployed through social assistance

As we mentioned above, in Greek antiquity there are many philosophers and wise man, but we thought to discuss all the way to Xenophon, as a student of Socrates, the father of the Greek ancient philosophy. Xenophon lived in the years tet 430-354 B.C and he gave to the economic science its firs text titled “Oikonomikos” as we have earlier discussed me is made up of these two words: “oikos-home” and “nomos-law, order”. Many authors and researchers greatly appreciate the creative work of this intellectual, that judging from the content they have been grouped in four groups: in historical an, philosophical, economic & political and didactic.

In addressing the contribution in the economic field and schools of thought, Xenophon has two of his works on economy, “Oikonomikos” and “Pori, Peri Prosodhon - Assets and Income” or differently in English “Ways and Means”, as well as some his other references of “Socratic” dialogues. Before we even get into its content, role and the importance of these works onto the development of the economic theoretical and practical approach, we have to underline the important opinions of other contemporary authors upon the evolving and gradual changes of the economic conditions from one era to the other, caused by different levels of developments in different societies, as well as the scientific understanding of humans, reflected on the branches and profilization, categories and further deepening of the study object of the science. Form this standpoint; we have to admit that the content of the economic science or more specifically of “Economics” could not have been the same during the 4th century B.C and in 21st century of our time. That is why, in its full right the renowned professor of the Sanford University the member of The American Academy of Arts and Science” Takesh Amemiya in his work Economy and Economics of Ancient Greece” proposes the use of two meanings of the term Economics reasoning:

“Every time that in this book I mention the terms “Economics” or “Economic Ideas”, I include things beyond the frame of the contemporary Economics, and more specifically, I include such elements that today could be considered Ethical Expressions. What is the reason that we, today, use and mention the term Economics in two ways, meaning in the narrow or literal sense and its wide or broader meaning? This comes as a necessity derived from the fact that in our Times, Economics deals only with the ways as how people are supposed to behave,

and not as they actually behave in their entire economic activity of production, consuming and distribution. Contemporary economics has tried to earn the status of science in itself, while excluding every actual aspect of human behavior.

According to the thought of Hausman and McPherson -1996, these two economists always argue from hypotheses that people always behave and follow their personal interest, that is why those who study Economics usually have selfish tendencies. (Takesh Economy and Economics of Ancient Greece” 2007, page 142, London & New York. Hausman, D.M and M.S McPherson (1996) Economic Analysis and Moral Philosophy, Cambridge University Press).

Taking cues from the above-mentioned notes and conclusions of Takash Amamilya, we are bound to think that in the evaluation of the contribution of Xenophon, in relation to the development of the economic school of thought we have to consider four important moments of his era:

First, that was the era of the welfare and overwhelming intellectualism and of a high-level, cultural-oriented aristocracy in the conditions of an agricultural economy, farmers and artisans, in a society with a low level of developments of the goods –money relationship mainly based on works of slaves, and on the barter-trading system

Second, Xenophon was born and raised in an agricultural environment while running the works of a farm near a big city such as Athens. This forced him to face many economic problems and practical difficulties that often times were contradictory of the philosophical Socratics mainstream thoughts.

Third, Xenophon as a mercenary attached to the king’s court of the Persian Empire had contacts and more practical knowledge of the economic achievements of the regions in Mesopotamia and Egypt. That is why it was only natural that this new knowledge would have had its impact on his two economic works.

Forth, during the evaluation of analysis of the economic works of Xenophon, we also have to consider that he was not just a simple student and zealous protégé of the Socrates philosophy, but also a master with deep knowledge on many subjects, and a supporter of the philosophical perspectives or point of views, as well as a follower of the virtuous character traits of his teacher. From the form perspective, that is why thoughts and ideas of Xenophon in this field the economic presented in his main epic work “Oeconomicus” appear in other works too, although not under his name per se, but as dialogues of Socrates with his students where philosophical, moral and ethical principles of Socrates are presented. Today however, for the most part, these are ignored as elements of the economic science. Then, in terms that are more concrete, what are the contributions of Xenophon into the economic school of thought and scientific approach of the fifth and fourth century B.C.?

The works of Xenophon named in the Greek language “Ikonomikos” has been translated in the Latin language during the first century B.C., from the renowned, roman lawyer, politician and orator in the version with the title “Oeconomicus” a term that has circulated from then and it is known in the worldly knowledge and professional literature coming all the way to our times. From the linguistic point of view, the word “Ikonomikos” is an adjective which originates from the Greek word “Ikonomia”, a term which is used today in almost all languages worldwide, in order to characterize the activity of all humans and societies through which all material, spiritual, financial goods and services are provided, and that has a direct link to the humans’ existence and its development. Taking a look at the terminology, the content and the meaning of the word “Ikonomia”, in Xenophon’s works and writings, can also be translated also as “Management and Governing of the Family Economy or House Economics”, which viewed in the then timeframe and conditions, it could be applied to the economic matter on public or public economics. He, through Socrates dialogues with his students, presents his ideas and point of views on the economic science and its study object, the management of the agricultural and private farming economy sector as one of the pillars and foundation elements of economy in general. He also deals and expresses his ideas upon the dependency of all parts upon the value created, wealth elements, the use practical and theoretical knowledge, and the gains and benefits derived from them.

Furthermore, he continues with the presentment of his conclusions upon relations between humans, the functions and dynamics of relationship amongst members of a family economy, between the husband and wife,

especially as economic equal partners and owners. He further explains and gives definitions about the attributes, qualities, capacities and the role of the manager in a broad sense, of the family slaves, and the work process organization and duties in the agricultural aspect and a private farming family economy of that time. He touches upon the labor division and segregation of duties of inter-relations of people working in periods based on calendar and seasons, fields of activity on a farm, complexity of production processes and the work applied on field crops, vineyards and orchards, olive groves and livestock matters.

Xenophon, through such work, for the first time in antiquity declares that economic knowledge and experience constitute for a separate and important branch and discipline of the science just like other disciplines and sciences. He reached the conclusion that the family economics is a science in the same way as medical field, mineral and metal industry, construction, etc. He states that this special science has the object to study and observe, and present analysis for a good management of wealth and abundance of the family economics (economy), and its constant increase and improvement. He writes "... he who knows well the art of good management of the economy, but does not have money on his own, thanks to these skills, he could work for the management of economy or economics of another family and thus can be paid and get compensated with money in the same way as the one who gets paid for building it {the house}". In this field, very interesting are the ideas and perspectives of Xenophon on the contents of accumulated wealth elements of a private family economy, on the methods and ways of their assessment and evaluation, on the relative understanding of wealth and of rich people, and on the factors that affect its growth, as well as the selective criteria used to pick the managers by the owners and appropriators.

This presentation in this these can go on for a lot longer that his essay has provided in regards to the thoughts and contribution upon the development line of economic science until we reached the level of nowadays. We thought to present this for now and believing that this would be sufficient for the moment, and readdress some of the issues that other philosophers and esteemed thinkers of antiquity era have written, as well as others in the later periods until our time.

LITERATURE:

- D.M and M.S McPherson (1996) *Economic Analysis and Moral Philosophy*, Cambridge University Press.
- Freeman, Lloyd's *Introduction to Jurisprudence*, Thomson, Sweet and Maxwell, 2004.
- Gjon Sllaku published from N.SH. Publishing House Naim Frasheri"" in Tirana in 1958.
- Murray N. Rothbard, "Economic Thought, Vol.1, 1995.
- Stumpf, *Filozofia*, Botimet Toena, 2000.
- Takesh *Economy and Economics of Ancient Greece*" 2007, London & New York. Hausman,
- www. Encyclopedia Britannica. Ancient Greek Civilization".com.

E-LEARNING VS. TRADITIONAL LEARNING NË ARSIMIN E LARTË NË SHQIPËRI

Jona Mulliri¹

¹ Univesiteti Bujqësor i Tiranës, Fakulteti i Ekonomisë dhe Agrobiznesit, Departamenti i Matematikë dhe Informatikë, e-mail: jmulliri@ubt.edu.al

Blerta Leka (Moçka)²

² Univesiteti Bujqësor i Tiranës, Fakulteti i Ekonomisë dhe Agrobiznesit, Departamenti i Matematikë dhe Informatikë, e-mail: bmoccka@ubt.edu.al

Brunilda Baraku³

³ Univesiteti Bujqësor i Tiranës, Fakulteti i Ekonomisë dhe Agrobiznesit, Departamenti i Matematikë dhe Informatikë, e-mail: bgjini@ubt.edu.al

Abstrakt

Arsimi i lartë përbën inkubatorin kryesor të formimit të kapitalit njerëzor, si një prej determinantëve të zhvillimit shoqëror të vendit. Në dy dekadat e fundit vihen re zhvillime dinamike të sektorit sa i takon masivizimit, diversifikimit të ofertës akademike, dinamikës dhe rolit të aktorëve në sistem, rritjes së shpenzimeve publike dhe private por po kaq edhe një tendencë e qartë për të përqafuar teknologjinë dhe metodat e reja të mësimdhënies/mësimnxënies në procesin akademik në tërësi.

Situata pandemike e krijuar në fillim të vitit 2019 në fakt nxiti/ kushtëzoi edhe më shumë IAL-të në vend si edhe në të gjithë botën të përdorin mësimin në distancë (e-learning) si një mënyrë për të vijuar procesin akademik.

Sa dhe si kjo metodë përdor gjatë pandemisë si edhe analiza krahasuese me metodën tradicionale të mësimdhënies/mësimnxënies në auditor janë në fakt arsyeja e ndërmarrjes së këtij studimi.

Edhe pse një formë e tillë e e-learning nuk ishte e panjohur, ajo gjeti të papërgatitura insitucionet arsimore në tërësi për një mori arsyes që lidhen me infrastrukturën teknike dhe teknologjike, mungesën e sistemeve dhe softëve, çështje organizative/administrative dhe menaxheriale, nivelin e dijeve adekuate të poseduara nga stafi akademik dhe studentët, mungesën e fondeve për të financuar në mënyrë të shpejtë një përshtatje të tillë teknologjike etj. Edhe pse kjo metodë sot konsiderohet e përqafuar masivisht nga çdo IAL në vend efektiviteti i përdorimit të saj, gjurma afatgjate që ajo lë në formimin e profesionistëve të rinj mbetet mjaft e diskutuar. Arsimi i lartë mund të konsiderohet me të drejtë gjeneratori i dijes dhe prosperitetit të një kombi dhe konsideruar këtë fakt jo thjesht përdorimi spontan por modelimi dhe përsosja e formave të mësimdhënies/mësimnxënies në mënyrë që ajo të reflektojë në trajtë adekuate dinamikën e zhvillimit si edhe teknologjinë gjithashtu, mbetet një sfidë e sistemit të arsimit të lartë në vend.

Fjalë kyçe: *e-learning, arsimi i lartë, mësimdhënia, teknologjia, platforma, TIK*

1. Hyrje - sfondi i problemit.

Sistemi i arsimit të lartë në vendin tonë ka njohur ndryshime dramatike në harkun kohor të 30 viteve tranzicion. Këto ndryshime janë reflektuar në disa aspekte kryesore që lidhen me së shumti me:

- Ndryshime të aspektit ligjor dhe rregullativ dhe që u reflektuan me transformimin e universiteteve shtetërore në univeristete publike si edhe në futjen në sistem edhe të universiteteve jopublike (private) në vitin 2000. Kuadri ligjor ka pësuar ndryshime drastike nga ligji i vitit 2007 me sanksionimin e procesit të bolonjës të filluar në 2003, në ndryshimet e vitit 2010 dhe duke kulmuar me ndryshimet totale me ligjin 80/2015 që synoi ti japë një dimension bashkëkohor arsimit të lartëbazuar kryesisht mbi modelin anglo-sakson.
- Ndryshime të karakterit strukturor, organizativ dhe menaxherial. Këto ndryshime u shoqëruan me një masivizim të arsimit të lartë dhe me luhajtje të mëdha në cilësinë dhe performancën akademike. Kështu nga rreth 14.000 studente në 1990 numuri i tyre u rrit në 52.000 në 2005 dhe në 165.000 në 2013 dhe 123.880 në 2021 (Instat 2021, Statistikat e Arsimit). Numuri i IAL-ve u rrit dramatisht duke kulmuar në 2014 me 59 IAL ngatë cilat 15 publike dhe 44 jo publike një pjesë e madhe e të cilave tashmë janë mbyllur (Raport për Reformimin e Arsimit të Lartë dhe Kërkimit Shkencor, (2014), A.Gjonca et al).
- Ndryshime të karakterit akademik, kërkimor dhe atë të mësimdhënies. Ky proces është shoqëruar me kulifikime të stafit akademik bazuar mbi programe kombëtare, ndërkombëtare por edhe inicativa individuale jashtë kufijve kryesisht në vendet perëndimore si edhe përshtatje të strukturës kurikulare dhe bazës didaktike.
- Ndryshime infrastruktore, laboratorike dhe të fasiliteve duke synuar adaptimin e praktikave perëndimore të mësimdhënies edhe pse nivelet e financimit të AL mbetën mjaft të ulta (me një mesatare prej 0,4-0,7% e GDP).

Numri i lartëi IAL-ve/1.000.000 banorë (në disafish) më shumë se vendet perëndimore, ka sjellë padyshim kontribute pozitive sa i takon praktikave menaxheriale, rritjes së nivelit të konkurrencës, rritjes së ofertës akademike duke përafruar numrin e studentëve/1000 banorë me mesataren evropiane, po aq edhe efekte negative në cilësinë e mesimdhënies dhe mospërputhje të strukturës së kërkesës së tregut për profesioniste me ofertën akademike në tërësi.

Përpos këtyre ndryshimeve IAL-te janë përpjekur të adaptojnë praktika mësimdhënie dhe mësimnxënie moderne dhe bazuar në teknologji por ato ende mbeten tradicionale dhe me tipare ende evidente të modelit lindor.

Kështu niveli i adaptimit të teknologjise, sidomos në universitetet publike (që zenë rreth 80% të tregut të arsimit të lartë) ka qenë në përmasa modeste. Natyrisht që kjo ka qenë e kushtëzuar sa nga tradita e sistemit lindor të trashëguar aq edhe nga pamjaftueshmëria e financimit nga fondet publike. Kështu mësimdhënia në thujase totalin e programeve të studimit në nivel kombëtar zhvillohet në auditor me pjesëmarrjefizike dhe struktura kurrikulare është mjaft e ngurtë. Situata pandemike e gjeti sistemin e arsimit të lartë në vend të papërgatitur dhe papajisur me sisteme, software, njohuri dhe aftësi për tju përgjigjur lockdown-it të papritur të marsit 2019.

2. Objektivat.

Objektivi kryesor i këtij studimi është vlerësimi i metodave të mësimdhënies dhe mësimnxënies në arsimin e lartë në vend.

Ky objektivi synohet të arrihet përmes plotësimit të disa objektivave më specifike si:

- Vlerësimi i sistemit të arsimit të lartë në vend dhe ndryshimeve të ndodhura në harkun e 30 viteve tranzicion.
- Argumentimi teorik dhe metodik në funksion të njohjes së modeleve të përdorura sot për mësimdhënien dhe mësimnxënien në arsimin e lartë në vendin tonë.
- Vlerësimi i metodave kryesore të përdorura në mësimdhënie dhe efekteve pandemike në harkun e disa viteve të fundit.

- Analiza krahasuese e modelit tradicional të mësimdhënies në auditor me e-learning.
- Evidentimi i avantazheve dhe disavantazheve si edhe problematikat e shoqëruara nga to në vitet e fundit në sisteme AL në vendin tonë.

3. Metodologjia.

Punimi ynë fokusohet në sigurimin e të dhënave sistemike si edhe të dhënave që lidhen në trajtë eksplicite me treguesit e arsimit dhe në veçanti me metodat e mesimdhënies/mesimnxënies dhe variabla të lidhura me to. Përdorimi i opinioneve të kolegeve është paraparë si një mjet efektiv për arritjen e synimeve të studimit. Raportet dhe opinionet e studiuesve të armit të lartë kanë qenë për ne një ndihmesë e çmuar në trajtimin e plotë të punimit dhe vjeljen e të dhënave.

Sa i takon operacionalizimit të studimit ai është mbështetur në konstruktin bazë të metodave kërkimore duke përdorur instrumentat e vjeljes dhe analizës së të dhënave, rishikimit të literaturës që atakon drejtpërdrejt problematikën e studimit, mbështetjes në raportet adekuate të institucioneve me të njohura të mbajtjes dhe emetimit statistikor.

Metoda e analizës dhe sintezës ka qenë metoda bazë e përdorur në studimin tonë.

4. Rishikimi i literaturës.

Ka një mori definimesh për e-learning si një prej metodave të sotme dhe alternative të mësimdhënies. Sipas OECD (2005), e-learning përkufizohet si përdorimi i teknologjive të informacionit dhe komunikimit (TIK) në aktivitete mesimore për të mbështetur dhe përmirësuar mësimin në institucionet e arsimit të lartë dhe përfshin përdorimin e teknologjisë së informacionit dhe komunikimit si një plotësues për klasat tradicionale, mësimin online ose përzierjen e dy mënyrave.

Sipas Maltz et al (2005), termi “e-learning” zbatohet në perspektiva të ndryshme, duke përfshirë mësimin e shpërndarë, mësimin në distancë atë online, si dhe mësimin hibrid.

Në një botë gjithnjë dhe më shumë teknologjike, mësimi gjithashtu ka evoluar nga “klasa tradicionale” në mësimin në distancë dhe tani në mësimin online, ku studentët mësojnë në “klasa të virtuale”, Tham, C. M., & Werner, J. M. (2005), dhe që funksionojnë tërësisht ndryshe nga ajo që deri më tani mësimdhënësit dhe profesorati ka bërë. E-learning i lejon studentët që të mësojnë në çdo vend dhe në çdo kohë.

E-learning është një sistem elektronik i bazuar në përdorimin e internetit dhe lidhet me teknologjinë e zhvillimit, shpërndarjes dhe zgjerimit të burimeve dhe të performancës mesimore. E-learning është e vetmja mënyrë që arsimi mund të thyejë barrierat...të krijojë mundësitë që të rinjtë të bëhen vërtet pjesë e shekullit të 21-të dhe të mundësojnë atyre mënyra të reja që të plotësojnë nevojat e tyre të të mësuarit (Elango et. al. (2008).

E-learning gjithashtu mund të quhet si një rrjet që mundëson transferimin e aftësive dhe njohurive, për një numër të madh të përdoruesish në të njëjtën kohë ose në periudha të ndryshme. Përdorimi i pajisjeve kompjuterike (PC, Laptop) dhe Interneti përbën instrumentet kryesor të e-learning. Një platformë edukimi bazuar në mësimdhënie të zyrtarizuar por me ndihmën e burimeve elektronike njihet si e-learning.

Teknologjitë e informacionit dhe komunikimit (TIK) ofrojnë arsimim unik dhe mundësitë e trajnimit pasi ato përmirësojnë mësimdhënien dhe të nxënit, dhe inovacionin dhe kreativitetin për njerëzit dhe organizatat. Për më tepër, përdorimi i TIK-ut mund nxisë zhvillimin e një politike arsimore që inkurajon kreativitetin dhe mjedise inovative të institucioneve arsimore (Abdullah et al. 2019). Zhvillimi i shpejtë i teknologjisë në sistemet e të mësuarit, diktojnë përdorimin e platformave të mesimit online. Shumë përdorues të platformave online për mësimdhënien shohin se nëpërmjet e-learning mësimi online mund të menaxhohet lehtësisht, dhe studenti mund të aksesojë lehtësisht materialet didaktike (Gautam, 2020; Mukhtar et al. 2020).

Megjithatë referuar studimeve vihet re se variabla të tilla si: mbështetja teknike dhe financiare, trajnimi, egzistenca e aftësive të duhura, elemente të mbrojtjes së të drejtës së autorit, janë gjithmonë të rëndësishëm në zbatimin e e-learning në menyre të vecante në universitetet publike, Gaebel, Met al. 2014).

5. Rezultate dhe diskutime.

Zhvillimi i teknologjise ka sjelle ndryshime të vazhdueshme në metodat e mësimdhënies dhe mësimnxënies. Në vitet 90 “dërrasa e zeze” ka qenë mjeti primar në mësimdhënie në arsimin e lartë. Me përqafimin e teknologjisë vetëm pak vite më vonë dalëngadalë vendin e saj filloi ta zërë prezantimi i projektuar dhe jo më herët se një dekada filluan aty ketu të përdoren kurse në distance. Natyrisht shtrirja e internetit dhe zhvillimi teknologjik do të revolucionarizonte mësimdhënien dhe mësimnxënien. Në nivel global ka pasur një rritje enorme të kurseve në univeristete dhe kolegje të zhvilluara tërësisht online.

Në vendin tonë operojne aktualisht 41 IAL (ASCAL Statistika 2021), nga të cilat 16 (kategoria Universitet dhe akdemi) publike dhe 15 prej tyre jopublike. Rritja e kërkesës për më shumë dije nga ana e studentëve përfaqëson tashme një erë globale dhe është reflektuar gjithashtu në armatën e madhe të studenteve në vendin tonë. Në këto kushte por edhe duke përqafuar teknologjinë dhe akomoduar nevojën për të kombinuar metodat tradicionale me ato bashkëkohore në mësimdhënie nga ana e stafit akademik një pjesë e universiteteve në vendin tonë janë hapur shpejt drejt kësaj qasjeje. Natyrisht një fenomen i tillë nuk ka ndodhur me të njëjtin ritëm dhe kjo jo thjesht për shkak të filozofive të ndryshme në IAL-të në vend por kryesisht për shkak të kufizimeve buxhetore dhe infrastrukturore, me evidente kjo në universitetet publike. Përmes vjeljes së perceptimit të lektoreve kryesisht por edhe të studentëve ne jemi përpjekur të ekstraktojmë vlerësime në lidhje me këto metode të mësimdhënies.

Situata pandemike ishte në fakt sirena e alarmit dhe lockdown i vitit 2019 ishte vendosja e universiteteve përballë sfidës së adaptimit emergjent të kësaj metode. Por një situatë e tillë i gjeti shumicën e IAL-ve në vend jo thjesht të papërgatitura por edhe në kushtet e pamundësisë së implementimit masiv të saj.

Përdorimi i e-learning në menyrë holostike në të gjithë sistemin padyshim kërkon ploteësim të parakushteve që lidhen me koordinimin në menyrë të njëkohshme të disa aspekteve. Bonk në menyrë figurative thekson se trupa akademike duhet në mënyrë të njëkohshme “të veshë disa kapele” (Bonk, 2000):

- Teknologjike;
- Pedagogjike;
- Sociale.

Konsideruar këtë percaktim **problemet teknologjike** në situatën në të cilën ndodheshin IAL-të në vendin tonë në fillim të vitit 2019 kanë qenë substanciale.

Ato lidhen me së shumti me mungesën e software-ve si edhe të gjithë logjistikës dhe faciliteteve teknologjike që lidhen me implementimin e kësaj metode. Në të tilla kushte universitetet adaptuan me emergjence sisteme dhe metoda për tu pershtatur. MASR i propozoi secilit IAL të krijojë një grup pune pedagogësh që pilotuan dhe testuan platforma të ndryshme që mund të përdoren nga secili universitet. Gjatë zhvillimit të mesimit online, universitetet u përballë me disa problematika si:

- Përgatitja e infrastrukturës së IT-së;
- Aksesimi i bazës së të dhënave të studentëve;
- Trajnimi i stafit akademik për përdorimin e këtyre platformave;
- Përgatitja e materialeve didaktike (leksione, pyetje, ushtrime);
- Ngarkimi dhe aksesimi i materialeve në platformat përkatëse për studentët.

Në një periudhë relativisht të shkurtër dhe me një motivim të madh, stafi akademik, organet drejtuese dhe stafi administrativ i IAL-ve shqiptare përdoren platforma në internet për studentët si: Google Sites (kryesisht në universitetet publike), Moodle, Zoom, Classroom, Google Meet, Microsoft Teams, etj. Nga raportet e MASR 2020 rezulton se platformat më të përdorura nga IAL-të gjatë pandemisë kanë qenë: Microsoft Teams, i adaptuar fillimisht nga UT e më tutje nga disa universitete rajonale, icloud i adaptuar nga UPT, Zoom dhe google meet i adaptuar nga UBT etj. Nga raportimet e të gjitha insitucioneve gjatë kësaj periudhe rezulton se periudha e adaptimit shkoi në disa javë deri në dy muaj. IAL-te jopublike ishin më të parët në këtë drejtim për shkak të fleksibilitetit të operimit dhe reduktimit të procedurave burokratike.

Problemet pedagogjike dhe akademike përbejnë gjithashtu një barierë po kaq evidente në adaptimin e kësaj metode. Ato lidhen më së pari me zoterimin e know-how të nevojshëm për përdorimin e softeve dhe tools-eve përkatëse për të mundësuar procesin. Duhet të themi se një fenomen i tillë gjatë dhe pas 2019 ka qenë evident, më e theksuar në gjeneratat e avancuara të akademikeve. Kësisoj një pjesë e mirë e IAL-ve hartuan manuale dhe zhvilluan trajnime intensive për tju përgjigjur nevojave.

Një tjetër sfidë është ajo që lidhet me **aspektin social**. Nevoja për të siguruar interaktivitet, praktika “friendly” me studentet, konfort si edhe kohezion ka qenë sfiduese për një kategori të madhe të profesoratis të IAL-ve. Ky fenomen ka qenë me evident në modulet aplikative dhe ato me hapësirë të madhe laboratorike në tërësinë e ngarkesës modulare. Por ky kontekst përfaqëson vetëm njërin anë të ekuacionit.

Studentet janë ana tjetër po kaq e rëndësishme në efektivitetin e procesit në tërësi. Mungesa e komunikimit “face to face”, e nderaktivitetit shpesh e vendos studentin në kushtet e një “errësire” sociale dhe profesionale, duke humbur ritmin dhe përqëndimin me pasojë dije të kufizuara dhe pjesëmarrje më e ulët e studenteve në tërësi.

Mungesa e pajisjeve laboratorike (për module që bazohen në to), e prekjes së situatave konkrete dhe animimi në vend të tyre e bëjnë shpesh mësimnxënien po kaq sa mësimdhënien inefficente dhe anemike. Nga raportimet e IAL-ve në vitin akademik 2019-2020 në MASR përqindjet e frekuentimit të studneteve kanë qenë të luhatshme nga vlerat 55-80% të numrit të studenteve në kurs. Nga studimi i sjelljes së tyre në përdorimi e e-learning rezultoi se zotërimi i pajisjeve elektronike si dhe mbulimi me interneti zonës në të cilën jetojnë ndikon në sjelljen e studentëve kundrejt e-learning dhe m-learning. Duhet të theksojmë se nga të dhënat e World Bank dhe INSTAT, vihet re një rritje e përdorimit të internetit dhe pajisjeve elektronike në vendin tonë.

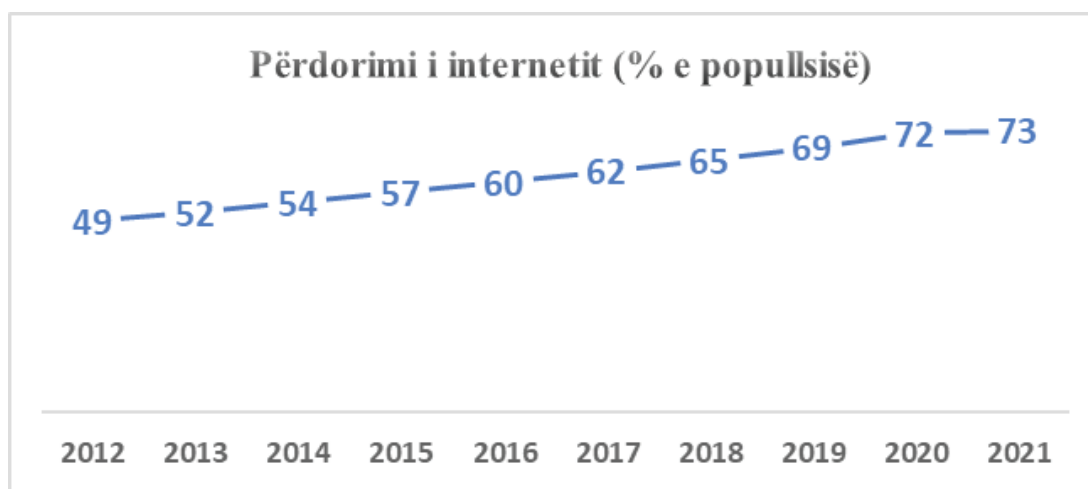

Figure 1 – Përqindja e përdorimit të internetit

Burimi: World Bank data (<https://databank.worldbank.org>)

Bazuar në rezultatet e Anketës së Përdorimit të Teknologjisë së Informacionit (TIK) gjatë vitit 2021 e përdorin internetin 79,3% e popullsisë, nga të cilët 91,7% e përdorin çdo ditë.

Vëmë re nga grafiku i mësipërm që pajisja elektronike me e përdorur për të aksesuar internetin dhe shërbimet e tij është aparati celular, i cili përdoret nga 98,8 % e të anketuarve.

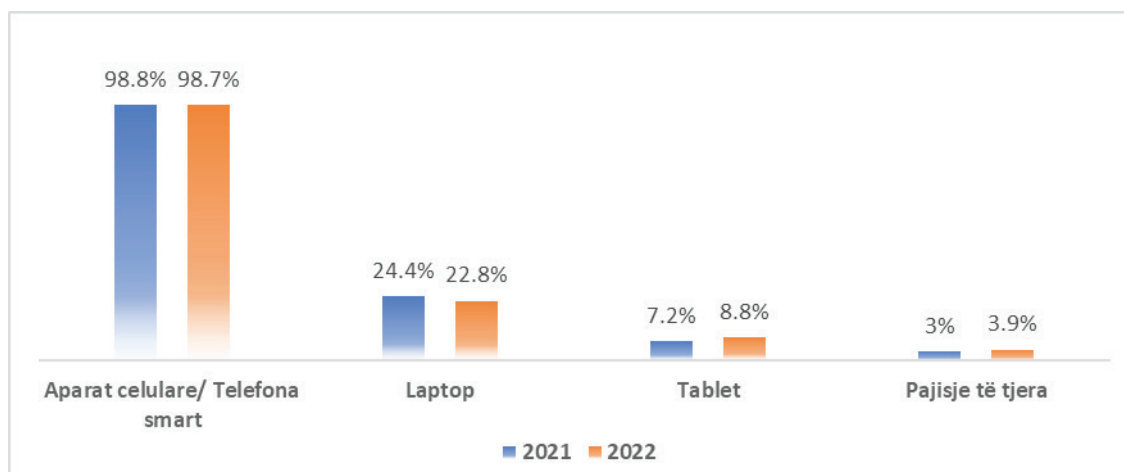

Figure 2 - Pajisjet kryesore të përdorura për të hyrë në internet 2020-2021

Burimi: INSTAT, 2021

6. Konkluzione dhe Rekomandime.

E-learning mundëson avantazhe evidente për studentët dhe mësimdhënien në tërësi. Ajo redukton kostot, ruan thuajse të njëjtën “status quo” familjare dhe sociale për studentin, jep mundësi për të vijuar studimet edhe në distanca të mëdha gjeografike (pavarësi gjeografike) dhe në universitete të mirë rankuara, rrit volumin e informacionit që mund të merret në njësinë e kohës (fokusi tek studenti), krijon hapësira për animime, video të tjera ilustruese, rritjen e volumit të materialeve për studentët etj. Mësimi online mund të japi rezultate të shkëlqyera nëse ajo është e mirë implementuar. Kjo mënyrë e të mësuarit aplikohet edhe në universitetet në vendin tonë. Leksionet web-based janë shumë efektive në dërgimin e materialeve të studimit. Pjesa më e madhe e studentëve kërkojnë informacion online në mënyra të ndryshme. E-learning është më i shpejtë, më i mirë dhe më i lirë se trajnimet tradicionale classroom-based. Ndër përfitimet e përdorimit të e-learning mund të përmendim:

- Përfitime më të mëdha dhe me fleksibël tek studentët - studentët mund të mësojnë çdo kohë;
- Lehtësisht e aksesueshme dhe vetëshërbim-studentët mund të shikojnë video dhe prazantime disa herë;
- Kosto efektive;
- Ofron cilësi të mira në mësimdhënie;
- Mësimi mund të ofrohet në çdo kohë dhe çdo vend;

Ndërkohë mësimdhënia online si kundër edhe mjaft prej shërbimeve dixhitale mbart një sërë disavantazhesh që lidhen kryesisht me mundësinë dhe nivelin e aksesit në internet duke nxitur një lloj “diskriminimi” të padëshiruar, me disponibilitetin e pajisjeve për të mundësuar ndjekjen e mësimi online (lap top, PC, tablet apo smart phone) si edhe kostot që shoqërojnë ato. Ajo kërkon nivel të lartë të “know-how” të stafit akademik por po kaq edhe të studentëve për të mundësuar procesin e mësimdhënies dhe mësimnxënies në tërësi.

Ajo në mjaft raste “izolon” studentin nga pikpamja sociale po aq edhe e kohezionit në marrjen e dijeve dhe ndjekjen e ritmit.

Megjithkëtë e-learning është një alternativë e fortë konkurruese në raport me metodën klasike në auditor, në mësimdhënien dhe mësimnxënien në arsimin e lartë, efektive dhe fleksibile dhe me potencial të padisuktueshëm zhvillimi. Sfidat e e-learning është të aksesojë burimet dhe të menaxhojë subjektet duke krijuar një kurs online dhe duke rritur në këtë mënyrë interesat e studentëve. Si rezultat, ne mund të themi që e-learning ofron mundësi që të rrisë standartet në sistemin tonë arsimor dhe të përafrohen me standartet europiane.

Për shkak të izolimit nga Covid-19, ka pasur një ndryshim të madh në mënyrën se si njerëzit japin mësim,

studiojnë dhe punojnë. Padyshim implementimi i saj dhe suksesi për më tepër, duhet të jetë i shoqëruar me plotësimin e një sërë parakushtesh teknike, teknologjike, të njohurive apo edhe sociale dhe shoqërore. Nga raportimet e IAL-ve në vitin akademik 2019-2020 në MASR përqindjet e frekuentimit të studentëve kanë qënë të luhatshme nga vlerat 55-90% të numrit të studentëve në kurs. Këto shifra arsyetohen në një masë të dukshme nga niveli i disponibilitetit të pajisjeve, niveli i abonimit dhe lidhjes me internet apo edhe mundësitë financiare përpos interesit të studentëve për ndjekjen e mësimin.

7. Bibliografi.

- Abdullah, F. M., Mohammed, A. A., Maatuk, A. M. and Elberkawi, E. K.: Application of electronic management system in governmental institutions: An empirical study on the Libyan civil registration. Dubai, UAE—December 2019. <https://doi.org/10.1145/3368691.3368710>.
- Bonk, J. C. (Fall, 2000). My hat's on to the online instructor, E-Education Advisor.
- Elango, R., Gudep, V. K and Selvam, M. 2008. Quality of e-Learning: An Analysis Based on e-Learners' Perception of e-Learning". The Electronic Journal of e-Learning.
- Gaebel, M., Kupriyanova, V., Morais, R. and Colucci, E. 2014. E-learning in European Higher Education.
- Gautam, P. 2020. Advantages and disadvantages of online learning. In E-Learning Industry.
- INSTAT, 2021. Përdorimi i Teknologjisë së Informacionit dhe Komunikimit në ndërmarrje, 2021
- INSTAT, 2021. Përdorimi i Teknologjisë së Informacionit dhe Komunikimit në Familje, 2021
- Maltz, L., Deblois, P. & The EDUCAUSE Current Issues Committee. (2005). Top Ten IT Issues. EDUCAUSE Review, 40 (1).
- Mukhtar, K., Javed, K., Arooj, M., Sethi A. Advantages, limitations and recommendations for online learning during COVID-19 pandemic era. 2020;36 (COVID19-S4): COVID19-S27-S31. Doi:<https://doi.org/10.12669/pjms.36.COVID19-S4.2785>
- OECD (2005). E-learning in tertiary education. <https://www.oecd.org/education/ceri/35991871.pdf>
- Raport për Reformimin e Arsimit të Lartë dhe Kërkimit Shkencor, (2014), A.Gjonca et al.
- Tham, C. M., & Werner, J. M. (2005). Designing and evaluating e-learning in higher education: A review and recommendations. Journal of leadership & organizational studies, 11(2).
- World Bank <https://databank.worldbank.org>

INTEGRIMI I PROGRAMEVE TE STUDIMIT SIPAS FUSHAVE, LIDH BREZAT DHE NDËRKOMBËTARIZON PROFESIONISTIN.

Prof. As. Dr. Simon Gega

Kolegji Universitar i Biznesit

sega@kub.edu.al

Msc. Mariglend Pepmarku

Kolegji Universitar i Biznesit

mpepmarku@kub.edu.al

Abstrakt:

Në tashmë e kemi zgjedhur rrugën tonë të përparimit, ajo nuk ka me diskutime edhe në opinionin më të thjeshtë në vendin tonë. Ajo është rruga që na lidh me Bashkimin Evropian dhe si e tillë pararendëse e kësaj rruge është procesi i krijimit të vlerave të përbashkëta. Institucionet e arsimit, veçanërisht Institucionet e Arsimit të Lartë kanë komoditetin që nëpërmjet implementimit të Kartës së Bolonjës, programit Erasmus + dhe formave të tjera të bashkëpunimit në fushën e inovacionit e të kërkimit shkencor, ti përafrojnë këto vlera në një të vetme në “Vlerë Evropiane” me cilësi e karakteristika të veçanta që mbart identiteti i disiplinave shkencore të programeve të studimit.

Për ti dhënë rrugë zgjidhje këtij problemi do të duhet që të ballafaqohen standardet ekonomike e shoqërore, të programeve dhe legjislacionit me qëllim shmangien e “konflikteve” që lindin si rezultat i diferencave në sistemet apo formave përkatëse të arsimit të vendeve të BE me vendin tonë. E rëndësishme në këtë proces është studimi i ndërsjellë i përmbajtjes së programeve mësimore të cilët kanë të njëjtin objekt studimi, me kohën e implementimit të disiplinave shkencore të tyre.

Natyrisht arritja e një standardi i cili përfshihet ose i përfshin plotësisht të gjithë aspektet e veçanta, ngelet një problem i ngritur, zgjidhja e të cilit duhet të jetë permanente dhe hap pas hapi në varësi të zhvillimeve të ardhshme.

Ky proces, nuk mund të gjejë zgjidhjen e plotë nga ana jonë me këtë material të shkurtër, por do të ishte një dobi e madhe nëse unë flas siç duhet të jetë dhe ajo që duhet të jetë të flasë sipas këtij materiali dhe metodologjisë së trajtimit të këtij problemi. Shpresoj të zgjoj interesin e duhur në këtë drejtim.

Hyrja

Nisma për të diskutuar rreth këtij problemi ka marrë nxitje nga indikacionet që ka patur si Karta e Bolonjës ashtu edhe Programi Erasmus +. Ne e dimë se sistemi ynë i arsimit të lartë nuk ka ndryshime esenciale me sistemin Evropian dhe, për hir të së vërtetës edhe në sistemin e mëparshëm, ka patur Institucione të Arsimit

të Lartë Shqiptar që njiheshin në vendet Evropiane. Kjo do të thotë se shkencë, përmbajtja dhe metodologjia e trajtimit të problemeve shkencore nuk ka ndryshime.

Ne këtë kuptim, eksperiencë ka qenë dhe është vërtetuar me praninë e personaliteteve akademik dhe studenteve tanë në këto vende. Shkëmbim studentesh e staf akademik ka patur gjatë gjithë kohës në historinë e zhvillimit të arsimit në vende të ndryshme, ashtu sikundër edhe në vendin tonë, kjo ka qenë shumë produktive.

Aktualisht, sot ka një qasje tjetër shumë më të thellë duke i shndërruar Institucionet e Arsimit dhe programet përkatëse që ato ofrojnë “si institucione e programe globale” të arsimit. Kjo do të thotë që për fusha e profesione të njëjta studimi, natyrisht se ka të njëjtat disiplina shkencore, por renditja në kohë e këtyre disiplinave ka rëndësi, për të dhënë jetë këtij programi, Programit Erasmus +. Kjo do të thotë që, në qe kemi nevojë për këtë mbështetje, do të duhet që të sinkronizohemi me vendet partnere në program në mënyrën më të mirë të mundshme.

1. Programi i studimit nxit hapësira të reja bashkëpunimi e zhvillimi

Standardizimi në gjuhën e përditshme përdoret me shumë si slogan, se sa si një realitet. Kjo është e kuptueshme pasi shpesh herë ndodh që në praktikën e ndryshme të institucioneve, i njëjti problem, apo i njëjti proces kryhet dhe interpretohet në mënyra krejt të ndryshme. Mirëpo në veprimtarinë shkencore të institucioneve të arsimit të lartë, kjo duhet të jetë tërësisht e disiplinuar dhe e sinkronizuar. Kjo është njëlloji si analizat shëndetësore të cilat kanë të njëjtën procedurë për të përcaktuar fjalë vjen nivelin e sheqerit, të albuminave, yndyrnave e tjerë në gjak por që vlerat e gjetura ndryshojnë nga laboratorin në laborator, për nga saktësia e shkallës së gabimit të lejuar të matjeve teknike, ndërsa procesi për të arritur në rezultatin konkret ka të njëjtët standarde pune. Këto vlera kanë efektin e vet për një kohë të caktuar dhe se ata ndryshojnë në vijimësi dhe vetëm për një kohë relativisht të shkurtër, por disa tregues ngelen të pandryshuar tek njeriu. Me këtë arsytim opinioni publik dhe shkencor, duke u bazuar në këto rezultate e vlerëson laboratorin duke thënë “ky është më i miri”, me i sakti, me shkencor, por nuk e përdor shprehjen më të keqe.

I njëjti arsytim vlen edhe për kurrikulat/programet e arsimit dhe diplomat përkatëse të lëshuara nga IAL-t e ndryshme. Përgjithësisht dhe normalisht, rregullatori i ruajtjes së standardeve është Ligji për arsimin e Lartë i çdo vendi, ndërsa rregullatorët ndëreveprues janë, Standardet e Cilësisë, procedurat e Akreditimit, karta e Bolonjës, programi Erasmus plus e tjerë,

Ligji për arsimin e lartë në RSH, ka qartësisht të përcaktuar këtë koncept¹, i cili e toleron shmangien nga një program në një tjetër për fusha të njëjta deri në 30%. Kjo shmangie nuk e cenon thelbin e profesionalizmit të lindur nga një fushë e njëjta studimi, përkundrazi nëpërmjet “ngjyrës së kostumit” identifikon diplomën e profesionit dhe institucionin që e lëshon atë.

Nuk është ndonjë zbulim i madh të thuash se “Diploma “është certifikim i dijeve të një profesioni të caktuar. Nga pikëpamja psiko-sociale dhe profesionale, është apel publik për atë që përfaqëson një individ për të ofruar me siguri aftësitë e tij në shërbimin publik. Por në kushtet e intensitetit të tregut të arsimit të lartë dhe vlerave kombëtare të një profesioni, kjo shmangie shërben edhe si mjet identifikimi dhe konkurrence ndërmjet IAL brenda e jashtë vendit.

Në këtë kuadër, institucioni i arsimit të lartë i çdo vendi, ka të qartë se nuk janë të lire të ndryshojnë disiplinat shkencore në atë masë që prekin thelbin e profesionalizmit, i cili për çdo profesion nuk mund të jetë më shumë se 30%.

Mirëpo veç devijancës së lejuar për 30% nëse i shtojmë edhe kohën e ofrimit të disiplinës shkencore në semestër të ndryshëm nga institucioni në institucion, i bie që kjo masë ndryshim për një semestër, nëse i futemi përlllogaritjeve shkon mbi 50%. Natyrisht Kurikula nuk ndryshon, por “Ngjyra e kostumit” e kurikulës së institucionit apo vendit ndryshon dhe nëse nuk koridinohet mirë, i bie që programi Erasmus+, në vend që të beje

1 Ligji Nr.80/2015 neni 86 pika 2

mire ndikon për keq.

Nëse bëjmë një krahasim psh me Universitetin Publik të Berlinit, apo të Bazelit, Fakulteti i Drejtësisë, kurikula e juristeve atje, nuk ka ndryshime me kurikulen tone, për të dy ciklet e studimit, natyrisht për degët e njëjta. Kjo do të thotë që juristi i këtyre shkollave, si jona ashtu edhe e tyre, ka të njëjtat disiplina shkencore por, programi Erasmus +, për ne, me këto universitete, për shkak të metodologjisë së planifikimit dhe të organizimit të procesit të arsimit atje dhe këtu tek ne, apo edhe të ligjit, ka probleme në zbatim.²

Me Diplomën Bachelor në Drejtësi, në këto vende, studenti ka mundësinë që të zhvillojë karrierë përtej profesionit të juristit. Ai është plotësisht në avantazh nga të tjerët në fushën e tatimeve, menaxhimit, të marrëdhënieve ndërkombëtare, të fushës politike, e t.j. Ai ka hapësira punësimi të panumërta, pasi kjo diplomë zyrtarisht njihet si baze operuese për të gjithë funksionet e administratës publike, të shërbimeve menaxheriale dhe të biznesit. Me diplomën Bachelor në Drejtësi ai mund të ndjeke programet e ciklit të dytë në një numër shumë të madh fushash studimi.

Në kemi një paradoks ligjor, për shkak të ligjit të Arsimit të Lartë, i cili është krejt i veçantë nga këto vende si Austria, Gjermania, Zvicra, Italia, Spanja e t.j.

Ata e kanë të organizuar saktësisht sic edhe e kishim ne, në Bachelor dhe në Master:

Kështu psh, programi i studimit “Bachelor në të Drejtë Biznesi”, kishte mbi 80% të disiplinave të njëjta bile me të njëjtët emërtime dhe përmbajtje lëndore si në këto vende. Diploma e KUB në këtë fushë studimi u njoh menjëherë si e barasvlershme me diplomat e të njëjtës fushe në Gjermani. Ndërsa sot kemi vetëm një program studimi në drejtësi dhe si i tillë programi, Erasmus +, thjesht sepse është i ciklit të dytë të studimeve ndërsa Erasmus + që përkon me këtë program është i ciklit të parë. Ligji nuk e lejon ekuivalentimin e studimeve të cikleve të ndryshëm nga njeri tjetri.³

Mbylljen e kurikules së “Bachelorit” në drejtësi e konsiderojmë një hap të madh prapa. Jemi të sigurtë se ky veprim nuk ka të ardhme. Për të riparuar atë që mundet do të duhet të ndiqen dy rrugë të cilat ka hapësirë ligjore interpretimi:

E para një pjesë e programit të studimit të integruar të konsiderohet si pjesë e parë e njëvlershme me Bachelorin duke i trajtuar studentet që duan të dalin nga sistemi i drejtësisë vete, ose që për shkak të rezultateve të tyre nuk i përmbushin pritshmëri për të vazhduar karrierën në drejtësi.

E dyta programi i integruar i ciklit të dytë të studimit në drejtësi, të zhvillohet për fusha të tjera profesionale dhe të mos ngelet vetëm me këtë status.

Psh të hapet programi i integruar i studimit në të drejtën publike, administrative, penale, të biznesit, tregtare, të mjedisit, të detit, të sigurimeve e tjerë pasi nuk mbulohen këto fusha të rëndësishme vetëm me një lende në kurikulen ekzistuese.

Argumenti bindës për hapur programe të tjera është edhe një fakt shumë domethënës, mos vullte të gjithë studentet do të plotësojnë pritshmëri në provimin e shtetit në fund?

Nga praktika e të tjerëve rezulton që në provimin e parë të shtetit “Bachelor” vetëm 30 % vazhdojnë karrierën, të tjerët marrin drejtime të ndryshme. Ndërsa në pretendojmë se 100% e tyre do të vazhdojnë karrierën juridike. Kjo ngelet për tu parë dhe për të reflektuar sa nuk është vonë.

Fusha e drejtësisë është ekzaktesisht si koncepti i variablave të ndryshueshëm tek një matricë e algjibrës lineare, në të cilën çdo element i saj ka vlerën e vet me ndikim të madh në zgjidhjen e drejte apo në krijimin e problemeve me të renda e me të mëdha se i pari në jetën shoqërore. Kush mendon se në drejtësi mund të studiojnë e të bëjnë të gjithë karriere ose nuk e njeh drejtësinë, ose kërkon të japë kohë të paaftëve të qeverisin të patrazuar nga drejtësia.

Drejtësia nuk ka nevojë vetëm për një formim të përgjithshëm. Variablat e matricës janë të ndryshëm, nëse i referohemi jetës shoqërore me të gjithë dimensionin e saj, variablat janë tërësia e ligjeve që mbulojnë aktivitetin e shoqërisë, por nëse i referohemi programit dhe qëllimit të tij janë bashkësia e lendeve që ofron programi.

2 https://www.jura.fu-berlin.de/studieninteresse/02_Aufbau-Studium/index.html

3 Ligji 80/2015 neni 89

Kështu që ka dy rruge ose të ndryshohet tërësisht modeli duke e nisur analizën nga formati i gatshëm, ose të ndryshohen variablat për të parë ndjeshmërinë⁴. Mirëpo këtu nuk jemi me domate e specë, jemi me njerëz e studente, jeta e të cilëve nuk duhet të jetë eksperimentale. Për këtë arsye drejtësia nuk është thjesht matematike, filozofi, shkenca sociale, ekonometri, analize, histori, e drejtë publike, e drejtë civile apo penale, është shumë me shumë se kaq. Si e tillë ajo kërkon që në njësinë e kohës të materializohen në një zgjidhje të vetme dijet e të gjitha fushave, e cila jo vetëm kënaq sistemin, por motivon njerëzit për ta dashuruar atë që percepton drejtësinë. Për këtë arsye fusha e studimit në drejtësi duhet të jetë e orientuar në detajet e së drejtës për çdo veprimtari njerëzore dhe kjo nuk mund të jetë produkt i një ose dy lendeve por i një programi të detajuar mirë.

Për të arritur në një përfundim sa më shkencor, është mirë që në të tilla raste, ti drejtohem logjikës si analizës matematike, dhe ekonometrisë, duke përcaktuar modelin me të përshtatshëm. Unë mendoj se jemi në komoditet, pasi në kërkojmë të integrohem dhe si të tilla modelin e kemi gati nuk do ta krijojmë për të parë ndjeshmërinë e tij në tregun e arsimit e të punës. Sot ka programe bachelor në fushën e mjedisit, të familjes, burimeve njerëzore, të pronës private, të sporteve, të emergjencave civile të administratës e tjerë dhe janë jo pak por mbi 120 të tilla. Ndërsa në me një program studimi të integruar 5 vjeçar të ciklit të dytë, në të cilin duhet të përfshihen të gjitha fushat, i hapim rrugën sipas mendimit tim “Konceptit të plepave” që do të thotë se për 6 muaj i zotërojnë problemet e tjera të fushës së drejtësisë me anën e kurseve të veçanta të kualifikimit.

Në këtë kuptim pyetja që shtrohet është: Do integrohem në, në institucionet e arsimit të lartë të vendeve të BE apo do të jemi model për ta?

2. Metodologjia dhe praktika akademike – disiplinojnë bashkëpunimin.

Hapat që hidhen me programin Erasmus +, me pak korrigjime të domosdoshme siguron jo vetëm integrim vlerash por edhe një eksperience të nevojshme akademike për zhvillimin e kompetencave profesionale dhe të kualifikimeve themelore me standarde të operueshme ndërkombëtare. Ai krijon jo vetëm hapësira të mëdha sociale, por edhe familjarizim të studenteve e pedagogëve me programet e studimit, me metodat e praktikat akademike, unifikon koncepte por dhe krijon siguri për vlerën e arsimimit në vendin e vet dhe aftësitë që zotëron.

Ka jashtëzakonisht, rendësi në procesin e arsimimit, koha e marrjes së informacionit, metodologjia e dhënies, mënyra e kontrollit dhe vlerësimit të dijeve. Kjo në tërësinë e vet përben atë që në një proces arsimimi konsiderohet shumë me e rëndësishme se vete kurikula.

Plani mësimor është akti administrativ i komunikimit me studentet dhe pedagogët, por ai ka shumë me shumë vlerë se kaq. Ai disiplinon në kohë efektin e çdo discipline në memorien e studentit, i lidh disiplinat në logjikën e profesionit duke formësuar psikologjikisht personalitetin e profesionistit të ardhshëm.

Për këtë arsye në kuadrin e programit Erasmus +, plani mësimor mbart logjikën dhe sigurinë e bashkëpunimit dhe të ekuivalentimit të studimeve. Ndërtimi i planit mësimor me semestra, të cilët kanë përmbajtjen esenciale të profesionit të ardhshëm dhe zhvillojnë hapa pas hapi kompetencat profesionale, janë instrumentet të cilët sigurojnë “komunikim dhe bashkëpunim” shumë të qenësishëm në formimin e studentit.

Në planet tona mësimore në të gjithë shkollat e larta në vend, mungon praktika akademike e krijimit të “zakonisht akademike” të lidhjes së çdo semestri me atë pjesë që përfaqëson ai në kuadrin e qëllimit të diplomës, duke e lënë të nënkuptuar se çfarë ofron ai, por që nga brezi në brez ka ardhur duke u zbehur ose duke mos i dhënë peshën e duhur. Duke studiuar praktiken tone në fushën e arsimimit dhe veçanërisht atë të planifikimit të procesit mësimor, nuk i kushtojmë vëmendjen e duhur përmbajtjes së semestrit dhe për rrjedhojë vendosim në semestra të ndryshëm disiplina shkencore që jo vetëm nuk përkojnë me semestrin por mbase edhe me vitin akademik, duke i kushtuar vëmendje maksimale respektimit të kurikules dhe lidhjes së lëndës njëra me tjetrën. Programi Erasmus na solli në vëmendje se ka shumë rendësi koha e dhënies së informacionit, për faktin e thjeshtë se krijimi i shprehive teorike e praktike ka një radhe të domosdoshme që të ngjizen për të krijuar aftësitë

4 Myslym Osmani Metodatat e Ekonometrisë. Kreu trete. Fq. 53

e nevojshme profesionale, këtij qëllimi i shërbeu edhe udhëzimi për koordinimin e programeve të studimit në kuadrin e kartës së Bolonjës.

Semestri në këtë rast, në varësi të disiplinave shkencore dhe kohës së programuar për çdo disiplinë ka një peshe të rëndësishme në formatimin e personalitetit të profesionistit. Mënyra se si renditen disiplinat shkencore mundësojnë formimin e kompetencave të cilat gjenerojnë zhvillimin e aftësive të studentit jo vetëm gjatë procesit mësimor por gjatë gjithë jetës. Për këtë arsye kompetencat e parashikuara në udhëzimet e kartës së Bolonjës, nëse ato grupohen sipas natyrës së tyre në lëndet e modulet përkatëse për çdo semestër, unifikojnë kohën e dhënies së informacionit me të gjithë universitetet me të cilët bashkëpunojmë pa qenë nevoja e komunikimit direkt. Kështu në vitin e parë akademik nëse drejtësia në programet e saj ofron disiplinat sipas fushave që bëjnë fjalë për “Hyrja në disiplinën e profesionit”, duke i dhënë kuptim kompetencës përkatëse të përcaktuar në udhëzimin unifikues Tuning të Bolonjës⁵, (Dije e përgjithshme, kompetenca kompjuterike), nuk ka rëndësi të interesohesh se çfarë ofron në këtë apo atë semestër shkolla përkatëse. Në varësi të këtyre kompetencave ofrohen modulet e lëndet që i zhvillojnë ato. Të gjitha disiplinat shkencore të fushave grupohen këtu dhe krijojnë nga pikëpamja e logjikës shkencore, tërësinë e disiplinave që ndikojnë në krijimin e imazhit të plote mbi profesionin dhe disiplinat shkencore që e krijojnë këtë imazh. Konkretisht, nisur edhe nga universitete në studim⁶ semestri i parë dhe i dytë ezauron hyrjen në të gjithë elementet themelor të profesionit. Kjo pjesë e rëndësishme e një programi bën lidhjen e aspekteve themelore me të gjithë profesionet e tjerë dhe jo vetëm të atij programi, por në kuadrin e të gjithë sistemit me “ngjyre” të njëjte. Kështu që kur behet fjalë për hyrjen në një program studimi ai ka një përmbajtje që përkon tek të gjithë institucionet që ofrojnë studime në atë fushë dhe për këtë arsye shmangiet nga një institucion në tjetrin janë nën 30%.

Në këtë rast mund të këtë disipline shkencore në përputhje me nivelin aktual të zhvillimit në vendin e zhvillimit të programit që ndryshon fjala vjen me ne, por në thelb ato i shërbejnë të njëjtit qëllim.

Me të njëjtin arsyetim ndiqet logjika e emërimit e të gjithë fazave të zhvillimit të programit të studimit, duke programuar disiplinat shkencore që i zhvillojnë kompetencat në vijim, për lidhjen e teorisë me praktiken, ato menaxheriale, pune të pavarur, hulumtuese tek studenti dhe nuk mund të këtë arsye që programi Erasmus+ të mos funksionojë mire. Në këtë drejtim edhe koncepti tashmë i ligjëruar kudo, mbi kornizën e kualifikimeve, standardizon të gjithë procesin e arsimimit. Kjo është edhe logjika e kornizës së kualifikimeve profesionale.

Dhe programi Erasmus + funksionon me të gjithë ciklet e studimit

Në i kemi të gjitha mundësitë që të operojmë shpejt e bindshme me programet tona të studimit vetëm nëpërmjet metodologjisë së planifikimit të përfarohemi duke i dhënë normalitetin e plote integritet dhe vete programit Erasmus +.

Duke iu përmbajtur përcaktimi mbi diplomën fjala vjen të Bachelorit, ku në kemi me shumë atraktivitet, do të vëmë re se kemi mundësi të shohim dhe konceptet tona për të.

Një diplomë bachelor është një diplomë universitare, zakonisht shkalla e parë e marrë nga profesionistët. Mund të qëndrojnë më vete ose të përdoret si pikënisje për të fituar një diplomë masteri ose doktorature. Programet e diplomës Bachelor zakonisht zgjasin nga tre deri në katër vjet dhe përfundohen përmes një kombinimi të punës laboratorike, leksioneve dhe studimit të pavarur.

Në bllokun promociional të universitetit të Berlinit për studentet që deshirojnë studimet në fushën e drejtësisë ka një këshill:

Bachelor i Drejtësisë është një diplomë relativisht e re akademike në Gjermani. Në të kaluarën, të interesuarit për drejtësi mund të zgjidhnin vetëm rrugën relativisht të gjatë deri në provimin e parë shtetëror.

Me ardhjen e Bachelor në Drejtësi, arsimi i plotë juridik në Gjermani u plotësua me një version më të shkurtër. Me një Bachelor në Drejtësi, ju do të fitoni kualifikimin tuaj të parë profesional pas vetëm tre vjetësh. Kështu që ju mund të filloni jetën tuaj profesionale më shpejt dhe të fitoni paratë tuaja më herët.⁷

5 Hyrje në harmonizimin e strukturave Arsimore në Evropë (projekti Tuning) fq 102

6 Shih Fakultetet e drejtësisë në Gjermani (Berlin, Hamburg, München, Köln...), Austri, Zvicër, Milano e tj

7 <https://www.rewi.hu-berlin.de/de/sp/2015/llb>

Me kete desha te trokas ne “bllokun e dijes dhe te eksperiences” se juristeve qe mendojne se vetem me nje program studimi mund te kemi nje sistem drejtësie te konsoliduar.

3. Përparësitë dhe atraktiviteti i programit Erasmus +

Natyrisht përfitimet jane te shume dimensioneve dhe jo vetem ai i marrjes se informacionit ne nje vend te huaj dhe me te zhvilluar.

Programi Erasmus + i ben programet e studimit te universiteteve me te operushme dhe me te krahasueshme, me transparente dhe shume me te pranueshme. Ai zhduk barrieret e “dyshimta” per saktësinë dhe vertetesine e diplomave, rrit shkallen e besueshmërisë se profesioneve te ndryshme ne te gjithe vendet partnere, por dhe krijon ura komunikimi ndërmjet studenteve dhe pedagoqeve duke zhvilluar ne nje nivel me te kenaqshm, e bashkëpunimin, kërkimin dhe hulumtimin shkencor.

Fakti qe ne sot kemi ne vendet partnere student te cilet ndjekin studimet prane ketyre IAL si Spanja, Hungaria, Italia, Belgjike, Kroacia, e tjerë, ashtu sikundër kemi pedagog te cilet kane ushtruar aktivitetin e tyre akademik pranë tyre, tregon se ne jemi ne rrugen e implementimit te plote te këtij programi.

Vlera e kësaj burse te përbotshme qe Evropa e Bashkuar ofron, nëpërmjet programit Erasmus +, ve ne jete një përcaktim Kantian te zbërthyer nga Anah Arends sipas te cilit, “Recetat e përgjithshme te mësuara nen hijen e filozofeve... ose te mësuara nga burimet personale nuk janë kurrë te efektshme sa një shembull ...”⁸. Shembulli për këtë janë studentet e pedagoget tanë.

Ajo qe vlen për tu theksuar ne këtë rast është fakti se studentet e pedagoget tanë e kane pare veten si te barabarte me koleget e tyre student dhe pedagog. Kjo tregon shume per ne dhe per standardet e arsimit te larte ne IAL tone dhe konkretisht ne KUB.

Realisht ky është një tregues i kënaqshme qe mbart vlera integruese dhe se programet tona te studimit i përmbushin cilësisht standardet përkatëse.

Vendosja e kontakteve fizike, nëpërmjet programit Erasmus+, krijon ura komunikimi dhe është element i rëndësishëm i diplomacisë publike. Veç te tjerash promovohen vlerat e vendit dhe te IAL. Ky program studimi nder te tjera certifikon nivelin e gjuhës huaj, hap “dritën jeshile” për vazhdimin e studimeve ne ciklet e tjerë përfshire edhe doktoraturën.

Konkluzion dhe rekomandime

Programi Erasmuz +, ndërsa është një burse studime me e fuqishme ne bote, është një mundësi reale për vendosjen e kontakteve ndërmjet stafeve akademike dhe studenteve, ndërmjet institucioneve te arsimit te larte dhe pse jo te publikut te vendeve përkatëse.

Ky investim kolosal qe behet nga Bashkimi Evropian krijon ura komunikimi ndërmjet brezave duke formatuar gjuhen dhe mundësinë e bashkëpunimit ne te ardhmen.

Ai është një mekanizëm i fuqishëm i diplomacisë publike duke siguruar nje shtrat te ngrohte te komunikimit e bashkëpunimit kulturor te studenteve dhe popujve. Ky program duke qene ne fushën e arsimimit ne te gjithë ciklet i drejtohet thelbit etik te çdo vendi duke e pare realisht bashkëpunimin si nje mekanizëm qe ofron brezat dhe zhduk konfliktet.

Programi Erasmuz + është një shans për te gjithë, për te njohur nivelin e studimeve te secilit vend dhe për te testuar shkallen e e duhur te programeve te arsimimit e te kërkimit pasi –“kur behet fjale për çështje te teorisë se shkencës dhe të teorisë se njohjes, atëherë është me rëndësi të madhe qe ta shikojmë atë realisht në mënyre

8 Anah Arendt “Tet Esset e mendimit politik” cit Kant. fq.207

kritike”, thote Karl Poper⁹. Ne këtë mënyre testi me i mire për secilin vend e institucion është ky program studimi dhe ekuivalentimi i diplomave është një realitet në të cilin identiteti dallohet vetëm nga vula.

Nuk ka argument më të fuqishëm se ky program, për rëndësinë e bashkëpunimit dhe të njohjes reciproke.

Hapat që janë hedhur tregojnë se veçse është atraktiv dhe i domosdoshëm, është edhe udhërrëfyes në integrim duke e përcaktuar fushën e arsimit si ndër më kryesoret për plotësimin e standardeve të integrit.

Ky program orienton në pikat e forta dhe të dobëta të çdo vendi duke krijuar mundësi për të ndërhyrë dhe për të qenë në vëmendje çdo nisme për të konsideruar fushën e arsimit si prioritare në heshtjet themelore të globalizmit.

Literatura:

- Annah Arends Tet esset e mendimit politik
- Karl Popper Për filozofinë dhe shkencën
- Myslym Osmani Metodën e Ekonometrisë
- Ligji Nr. 80/2015 Per arsimin e larte dhe kërkimin shkencor ne IAL e RSH
- Brochure: Hyrje ne harmonizimin e strukturave Arsimore ne Evrope (projekti Tuning)
- Faqet e internetit. Universiteti i Berlinit, Bazelit, Wienes. Milanos,
- Faqet e internetit te Universitetit te Tiranes, publik e jo publik
- Kurikulat e planet mësimore te KUB

9 K.Popper per filozofine e shkencen fq 95

QUALITY OF SCIENTIFIC CONFERENCES HELPING TO INTEGRATE HIGHER EDUCATION INTO THE EU

Asoc.Prof. Dr. Asllan HAJDERI

*University College of Business,
Departement of Higher Technical Studies, Tirana, Albania
E-mail: ahajderi@kub.edu.al*

Abstract

In this paper, an overview is given on the quality of scientific research in general, studying the quality of references in scientific conferences, in order to increase the quality of these references, because it affects the increase of the quality of higher education.

At the beginning, the importance of scientific research in the quality of higher education was shown and then the legality of the activity and scientific research in general and the theories of scientific research methods used today in the scientific community in our country and internationally as well as for its measurement. In the following, the situation of scientific research in Albania is analyzed, the possible causes that have led to the reduction of the quality of research work and the access of plagiarism. For this purpose, the paths followed to increase the quality of scientific research and the measures taken are analyzed. Regarding plagiarism, the data published in the media have been examined, which result in cases of plagiarism in doctoral and scientific articles published in international journals, which indicates a doubt about the degrees and titles they have received. It is told about the measures taken by the government and the causes of the non-functioning of the measures were analyzed and the proposals were given for the cessation of the problem of plagiarism.

A methodology was proposed for the evaluation of the quality of scientific papers and based on it, the evaluation was performed, where the results were obtained regarding the non-fulfillment of standards in the papers held in two scientific conferences and a scientific journal. From the analysis performed in relation to meeting the standards of the structure of scientific articles, it results that we have a poor quality of scientific papers that reaches to 34%. In the end, it is concluded that in order to improve the quality of scientific research, reviews should be placed for scientific papers to be published and to control the implementation of this measure, it is recommended that the quality of scientific research be evaluated during the accreditation of institutions by ASCAL.

Keywords: *Scientific research, scientific conferences, scientific articles, plagiarism*

1. Introduction

Scientific activity is an activity that aims to acquire and apply new knowledge. In the general case, scientific research is usually understood as an activity that aims at a comprehensive study of an object, process or phenomenon, their structure and relationships, as well as obtaining and putting into practice useful results.

In the early 1990s, opinions and proposals were made to turn universities only into teaching institutions. Then there were studies and arguments to separate and determine which of the high schools should deal with scientific research. There are discussions to deal only with universities [Garo S. (2021)].

The goal of science is to understand the truths in each field, which are synthesized and grouped into the corresponding theories of each field. This knowledge gained from research is developed by university professors, who must constantly update the knowledge they develop for students who will be working for the coming decades. *This is also synthesized in the law 80/2015: "Through scientific-research activity, academic staff and students gain skills for independent research, in function of sustainable professional development and academic career"*

So, the quality of higher education depends on the quality of scientific research

A senator in US Fullbright, who became the initiator of the student exchange, says: *Education is a great force, but it moves slowly. This force may not be fast enough, but enough to save us from disaster ...But in the right place it constitutes the greatest power we have for this purpose ...* [Malaj N. (2012)]. Low quality of education means that people do not have the tools to solve life problems.

In the era of globalization, we have harmonization and standardization of education systems. The Bologna Declaration represents a document signed by the Ministers of Education on the occasion of the EU Rectors' Conference held on 18-19.06.1999. Then it was signed by Albania on 18.9.2003. The basic principles of education in the European space are: lifelong learning, equal study opportunities, recognition of qualifications, quality assurance, comparability of curricula, etc. Nowadays the low quality of education has created public concern which poses a social problem. This is shown by a survey conducted in 2010 [Malaj N. (2012)], where for education in Albania is made the question: *"How much concern is the low level of education"* was asked with the alternatives: *a lot of concern, to some extent concern, not concern, not appreciate*. For this survey, the coefficient of perception of public concern Kp was calculated, with the standard formula:

$$Kp = (N1 + 1/2 N2 - N3) / Np$$

Where: N1- number of ratings with the answer very concern

N2 - number of evaluations with the answer to some extent concern

N3 - number of evaluations with no concern response

Np - total number of participants who responded

With the data obtained from this survey we have constructed the graph fig 1

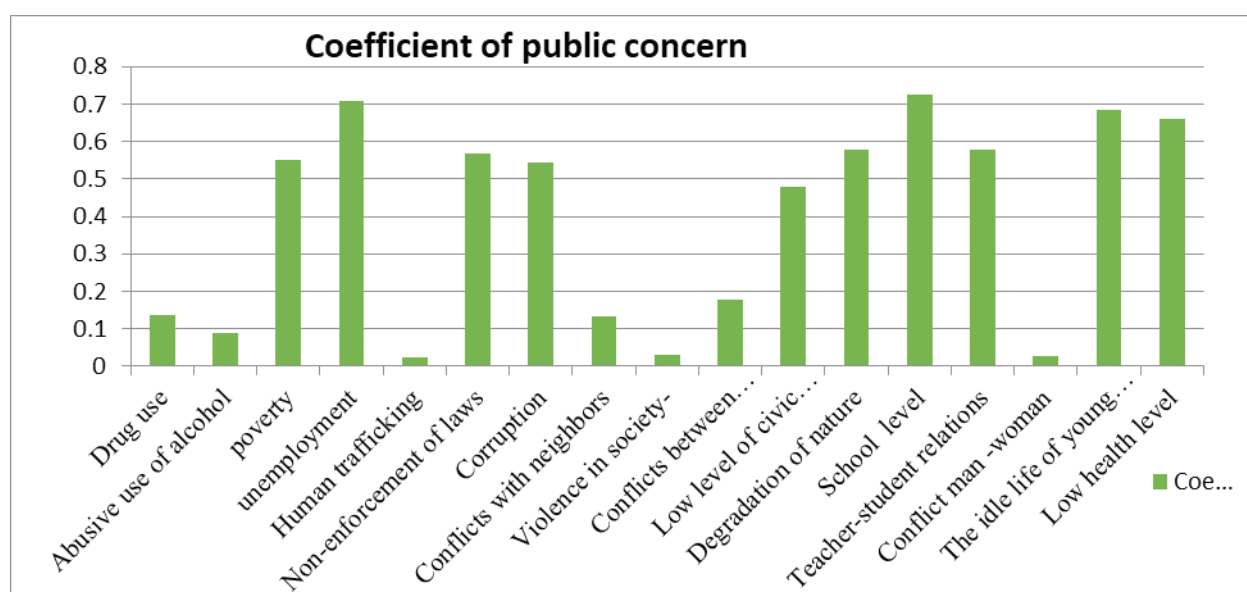

Fig 1. Coefficient of public concern for 18 public issues

The survey shows that public perception for the decline in the level of education in Albania is the most priority problem. The coefficient of perception of public concern for the school level is 0.725 which is the highest.

But not always the perception in people's consciousness coincides with the factual reality. An American analyst Fared Zakaria says: *Do not believe everything you see on television*. [Zakaria F (2010)]. Today the school including the University have lost the monopoly of being the only informant, because students have as much access as their professors. *Today the school challenge is not about informing the uninformed student, but about educating the informed student. This conditions the real integration of teaching with scientific research* [Sokoli L. (2016)]

Regarding the low level of higher education teachers in our country, it was shown by the student protest in December 2018 (fig 2), which raised several demands, among which the low scientific level of lectures and scientific works of teachers stands out, for which the vetting of pedagogues was requested. The government forced by the student protest undertook the pact for the university [Pact 2018] and 3 DCMs to control the scientific work of the professors.

Fig 2 Student protest in December 2018

Meanwhile, public pressure has exposed in the media some of the plagiarism of doctorates and scientific articles, with which undeserved degrees and titles have been obtained. Some of these are also leaders of universities, faculties and departments. It should be noted that a lecturer without proper scientific training impact to reduce the scientific level of lectures they give to students, producing new staff with undeserved degrees in all areas of generational education, labor market and the country's economy.

Based on the above reasoning, I have taken as object of study, *the analysis of the quality of scientific works referred to in scientific conferences and published, in order to improve scientific work and increase the quality of higher education*.

2. Scientific research and ways to measure it

The scientific-research activity, carried out in higher education institutions, aims to support the development of the country and increase the quality of education. [Law 80/2015] So every research has a purpose, which must be clearly formulated in the presented paper. The development of society is related to the development of science, which is increasingly entering the daily life of man.

Every year about 4000 important inventions are realized, which is mainly related to the technical and natural sciences, where the role of science is relatively clearer, while in other sciences as a whole it is related to the

solution of social, legal problems, or internal and external organization as rational as possible, in order to solve problems that concern society.

Practically, Science means to ask, to poses problems and to give answers, that is, to offer the solution of problems, which become the object of scientific research [Malaj N. (2012)].

Scientific research is an instrument for solving the problems that life brings. The practical importance of scientific research is because practice is the motivator, guide and verifier of scientific research. The motive of the research is the truth. Scientists never compromise with the truth. It should be noted that in science every truth is a relative truth, which is the object of constant review and change [Malaj N (2016)]

Scientific work is characterized by the fact, that it must contain new something [Jakupi A.(2005)]

Scientific research goes through several stages that make up the scientific method, which is related to observation, or experiment, from which we obtain data. The observation is intentional and becomes clean without manipulations. The observation is the basis for accepting or rejecting any theory put forward. Hypothesis is an opinion temporarily accepted as true but that needs to be verified or tested. Hypothesis testing is related to the circumstances in which it is confirmed. What conditions must be met by a process called scientific research?

In the scientific master is given the subject of scientific research, in which this topic is elaborated at length and where the methods are given. From an analysis made of several texts we notice that in this regard there are some lines, but the general is that not every problem posed for solution is scientific research. It becomes the object of scientific research when it determines what relationships exist between 2 or more variables (factors) associated with the problem and the ability to make the necessary measurements or tests.

In the general sense, for a process to be called scientific research, it must meet 4 conditions [Jakupi A (2005)]: 1- to have a distinct and clearly defined object, 2- to bring new things that have not been said before, 3-be valid for others, or be useful, 4- have references to verify or refute those you submit.

Robert Shuman as early as 1856 said: *“Remember that you are not alone in this world, therefore you are more modest. Learning has no end”*. According to the theories of research methods there is a structure of scientific work [Mathews B (2010)]:

1-There is an introduction where the problem is posed that will be caught for solution based on the literature or concerns that life brings.

2-A theory is selected from the literature where the measurement methodology is given or if there is not, it is created by itself

3. The problem is treated; the proposed method is given and measurements are made for the problem

4. The analysis of the measurement results is done by extracting the causes, hypotheses are posed and verified.

5. Conclusions and recommendations for solving the problem.

What are the ways to measure the quality of scientific research?

John F. Kennedy who in 1958 said: *“We need to create a system that measures everything that can be measured, everything that makes our lives more valuable and quality”*. [Malaj N. (2012)].

Measuring the quality of scientific research is a difficult process because measuring tools are lacking. Currently the scientific evaluation is based on peer reviews of qualified professors in the relevant field for the published paper or article. As for the problem of plagiarism it is simpler, because there is a way of control by means of a computer program

Therefore, the measurement of scientific research is related to the instruments that should be used to evaluate the realization of the above points of the problem posed in the object of research. Different quantitative, qualitative, comparative methods on statistical data analysis, factor analysis, or correlation can be used for evaluation procedures. Serious journals for accepting the publication of papers have set some specific rules. Thus, some conduct reviews with 2 or more foreign reviewers in the relevant field and anonymously, where the achievements and contribution of the author are evaluated, or others have simplified it by providing answers to some questions asked by the reviewer.

Some journals [IJESIT, (2015)] use the assessment for originality, innovation, quality, importance, presentation,

applicability, language level and the article is published only when the general status is realized at a good level or more than acceptable. Anyone [JMEA 2014] assess the content, relevance of the research, the rationale for the research, the organization of the material, the literature used, and the format required.

3. The state of scientific research in Albania

A general analysis on the level of scientific research in our country was made by the working group for the reform of higher education and scientific research, which for the quality of scientific research work during the transition until 2014 identified several main reasons [Report 2014]: 1. institutional and human capacities with an unsatisfactory level, 2. in higher Education unilaterally more importance is given to teaching than scientific research, 3. the loads on teaching of teachers in higher education above the set norm. He emphasizes that even the increased production of doctoral students did not produce any positive development in scientific research as for the most part testifies to a rush in obtaining the scientific degree “doctor” for employment, but not for academic career. He made the relevant suggestions: 1- To change the teaching-research ratio, proposing 2 types of departments, one with the main weight in teaching and less in the scientific side and the other more destined for the scientific side and 2- evaluating the quality of scientific research, to be used as an indicator for the accreditation of study programs (not applied) and 3- for the quality of publications will be used the system of “peer reviews” with foreign experts, (not realized)

In 2018 came the troubling problem of the plagiarism phenomenon of doctorates and published scientific articles, with which undeserved degrees and titles have been obtained. In doctorates the plagiarism scandal lies in copying chapters from texts or other doctorates, which are not even quoted. While in the papers and articles, the plagiarism scandal culminates in the publication of an article in English in 2011 by copying an English article published in 2001 in another journal, changing only Albania. [Kwiek M (2001), Sotirofski K (2011)]

For their control, the government has undertaken 3 DCMs in which the MES is required to purchase the plagiarism control program and to control all scientific works of professors starting from the heads of the university, faculty and department [Pact (2018)]. In fact, the software was purchased, but the plagiarism check was not performed.

What are the reasons why the DCM is not being implemented?

The hypotheses raised are: 1- because there are politicians from the majority and this is proven, 2- because there are many holders with undeserved ranks and titles, who do not allow implementation. But in fact, this is a pure theft of degree, or the title with which he then steals an undeserved post and this is painful and can constitute a criminal offense, containing abuse and corruption, that must be punished, or at least be punished. The problem of plagiarism has already turned into a social problem and social studies show that in this case institutional intervention is required [Malaj N (2012)]. Therefore, the adoption of the DCM is a right decision, because it has a postulate “*Who violates the law will suffer the consequences.*”

According to the MES, the non-implementation of the DCM, have emerged obstacles that universities are independent and must solve themselves through the university Ethics Council. This did not function, because the EC depends on the rector, who may be plagiarized.

The plagiarism committed raises suspicion on the academic training in higher education, because we have a lecturer with the false academic formation, which affects the reduction of the scientific level of lectures for students, producing new staff with undeserved degrees who are then not in able to do scientific research to solve the problems posed by life and the country's economy.

For the cessation of plagiarism, I propose that in DCM no. 112 dated 23.02.2018 for the award of degrees by universities be added:

1- For the requests made for obtaining the titles “Associate Professor” and “Professor”, the commissions set up in the universities, which have the right to review the awarding of titles, must check the plagiarism of

doctorates and articles published by relevant candidates.

2-For the candidates that will be registered in the doctorate, the control of the works of the diplomas of Scientific Master from plagiarism should be done.

These measures I believe will affect the reduction and cessation of this phenomenon.

4. Methodology of measurements, results and discussions

According to Law, scientific research in universities consists mainly of national and international projects, scientific articles and scientific references. [Law 80/2015]

In the following we will address only the problem of measuring the quality of scientific papers.

Based on the practices and guidelines given for scientific research [Sokoli L (2016), Mathews B (2010)] generally results in a simplified structure of building scientific papers, in which approximately should be given:

1 - Derivation of the problem that requires solution, its purpose and importance, which is the object of study, given in the form of introduction or presentation of the problem

2- Reviewing the literature on the problem where the critical analysis is done and selecting a theory where the material and methodology on the problem solving are given if there is, or can be proposed

3.-According to the chosen method, process measurements or comparisons are made

4- The analysis of the results is done, the causes are extracted, proposals are given, which constitutes the contribution given by the author

5- The conclusions on the news brought by the scientific paper are given

In some cases, instructions are given that the paper can be constructed divided into 4 issues by combining the above two points [IASH (2012)] which are: *Introduction, Material and methodology, Results and discussions, Conclusions*.

Based on the above structure we propose to use the relative assessment as a percentage of the standards met, or not of the paper. (We will not analyze plagiarism and elements of forms, formulas, tables, figures and references) We emphasize that this is an external assessment of meeting the standards only by the structural construction of the paper, because the full evaluation of the paper is determined by reviews, on the news brought by the scientific paper, even as an information.

Accepting 4 standards for the evaluation of scientific papers in a conference, journal, we are using the relative coefficients in percentage, for non-compliance of the standards:

$$N1 = n1 / np, N2 = n2 / np, N3 = n3 / np, \text{ and}$$

$$Nr = nr / np - \text{the relative coefficient for meeting the standards}$$

Where: nr - number of papers that have meet the standards

n1- number of papers that have not meet 1 standard

n2 - number of papers that did not meet 2 standards

n3 - number of papers that did not meet 3 standards

np - total number of papers given at the conference

For application we received scientific papers at the scientific conference of university of Durrës in 2012, [proceeding 2012], the scientific journal of UD [IJRD no.2, 2015] and the V scientific conference of UCB on 17.06.2020 [Book of proceeding 2020).

From the observations of the above books it results: for the scientific conference of UD in 2012 we have issued np = 68, nr = 22, n1 = 25, n2 = 12, n3 = 9, for the scientific journal IJRD v.II no. 2 2015 of UD we have issued np = 20, nr = 4, n1 = 7, n2 = 5, n3 = 4 and for the UCB conference in 2020 we have issued np = 28, nr = 6, n1 = 15, n2 = 4, n3 = 3.

With the above data are calculated the relative coefficients of fulfillment or not of the standards for the three events taken in the study, which are given in fig 6.

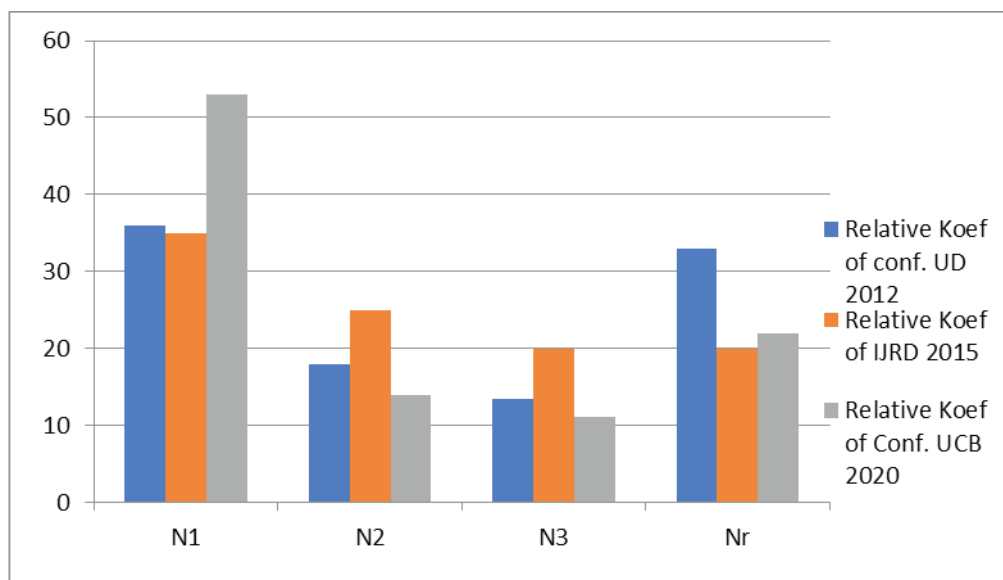

Fig .3. Relative standard coefficients for the three events

From the graph it seems that for non-fulfillment of one standard we have a weaker conference of UCB (53%), while for non-fulfillment of 2 standards we have worse conference and UD journal (18%, 25%) and for non-fulfillment of 3 standards we have worse again the conference and journal of UD (13%, 20%). While the papers that meet the best standards are at the UD conference (33%). A serious concern is that the relative coefficient of scientific papers that meet the standards in the scientific journal of UD is lower than in the conference of UCB (22%).

For an acceptable level of scientific paper, papers with coefficient N1 can be neglected. So, we can accept that negative scientific papers are considered only those that do not meet the two standards (N2 + N3). Thus, the results of the relative default coefficients will be: for the UD Conference, 31%, for the IJRD 45% and for the UCB Conference 25%. The relative average coefficient of non-fulfillment of standards for scientific papers for the reviewed events is 34%. As it seems worse results IJRD (45%) and better UCB scientific conference (25%), This shows that 1/3 of the papers in the conference do not respect the research methodologies, but provide information.

The importance of presenting these results is not to make comparisons of scientific conferences, but to present the concern for improving the quality of the scientific level of papers to be published in scientific journals.

On this occasion we want to draw attention to the fact that in our country, in addition to classical universities, in which for scientific journals (Science Bulletins by fields) have had and continue to have reviews and the publishing council of the journal, which sets or not meets the standards and publication of scientific papers. Currently, there are public universities in which the quality control of scientific research with reviews of scientific articles will not be applied, which will be published, reducing the quality of research work. This was shown by the results for journal of UD, IJRD 2015. This is confirmed in the notices given to the authors for the acceptance of articles for publication at the end of the journal. [IJRD no.2,2015]. Incentives and economic policies also have an impact on increasing the efficiency of scientific research work. To see this impact, the quality and originality of all degrees and scientific titles obtained in the last 10 years must be verified, ensuring their transparency and academic, scientific and national effectiveness. [Bogdani M 2015].

5. Conclusions and recommendations

1. For the cessation of the plagiarism phenomenon of doctorates and scientific articles, it is proposed that in DCM no.112 dated 23.02.2018 for awarding titles by universities to be added:

- For the requirements for obtaining the titles of “Associate Professor” and “Professor”, commissions set up in universities that have the right to review awarding degrees, must check the plagiarism of doctorates and articles published by the respective candidates.
 - For the candidates who will be registered in the doctorate, the control of the works of the diplomas of Master of Science from plagiarism should be done.
2. The relative average coefficient of non-fulfillment of standards from scientific papers for the reviewed events is 34%, which shows that the level of quality of scientific papers is a real concern, and in some cases the poor level goes up to 45% as in the IJRD 2015 journal. This indicates the urgent need for the level of scientific research to be improved.
 3. To increase the quality of scientific papers should be established for all universities, the system of reviews for papers to be published in scientific journals,
 4. The institution for accreditation of HEIs, ASCAL should take into account the quality of scientific papers published in journals, and not just whether it has held a conference or has a scientific journal.

6. Literature:

1. Bogdani M, (2015) Debati mbi arsimin dhe katrahura e titujve shkencore <http://www.gazetatema.netwokweb/2014/05/15/debati-mbi-arsimin-dhe-katrahura-e-titujve-shkencore/>
2. Book of *proceedings* 2020 VI-th international scientific conference: “the professionalism - as a priority in education, business and integration process www.kub.edu.al
3. Garo S. (2021) The establishment of a genuine reform in the field of research and innovations
4. Kwiek M, (2001) “Social and Cultural Dimensions of the Transformation of Higher Education in Central and Eastern Europe”, Journal “Higher Education in Europe”, v. XXVI, nr 3, 2001, <http://unesco.amu.edu.pl/pdf/Kwiek2.pdf>
5. IASH (2012) Informata për autorët, Instituti Albshkenca Prishtinë www.iash.com
6. IJESIT (2015), International Journal of Engineering Science and Innovative Technology (Online) Review report <http://www.ijesit.com>
7. Jakupi A (2005) Metodologjia kërkimit shkencor Prishtinë 2005 f 52
8. IJRD nr 2 (2015) Interdisciplinary Journal of Research and Development (IJRD)
9. JMEA (2014), Journal of Mechanics Engineering and Automation, Evaluation Form, <http://www.jmea.com>
10. Ligji (80/2015) Mbi Arsimine e larte dhe kërkimin shkencor Tiranë 2015 (neni 93, p 2)
11. Malaj N, Sokoli L (2012) Probleme sociale bashkëkohore Tirane 2012, p 79-888,117-124
12. Matthews B.(2010) Metodot e hulumtimit , Udhëzues praktik për shkencat sociale dhe humane Perkthim nga Centre for democratic education Tiranë 2012 p 32-33
13. Pakti për Universitetin 2018
14. Raport (2014) përfundimtar për Arsimin e larte dhe kërkimin shkencor, korrik 2014 (On line)
15. Sokoli L (2016) Metodot e kerkimit shkencor botimi 5 Tirane 2016 p 12-14 www.uamd.edu.al
16. Sotirofski K, (2011) “Social and cultural dimension of the transformation of higher education in Albania”, “European Scientific Journal”, v. 10, mars, 2011: <https://www.eujournal.org/index.php/esj/article/view/4725/4513>
17. Zakaria F (2007) Bota pasamerikane Tiranë 2010

REFORMAT NË SISTEMIN E ARSIMIT TË LARTË, SI KUSHT I INTEGRIMIT DREJT BE-SË.

Dr. Eralda Allamani

aallamani@kub.edu.al

Kolegji Universitar I Biznesit

1. Hyrje.

Viti 2022 shënon 32 vjetorin e ndryshimeve politike në Shqipëri nga një sistem monist në një sistem pluralist. Nga këto ndryshime në të gjitha sferat e jetës politike, sociale, ekonomike pati ndryshime të rëndësishme dhe në sistemin arsimor dhe specifikisht në sistemin e arsimit të lartë. Arsimit të lartë cilësohet një nga faktorët kryesorë të zhvillimit socio-ekonomik të shoqërisë. Sigurimi i cilësisë në arsimin e lartë duhet të jetë një nga prioritetet kryesore për qeverinë dhe shoqërinë civile. Sistemi universitar në Shqipëri ka qënë i kontrolluar dhe i monitoruar nga shteti. Gjatë viteve të fundit ai ka pasuar një seri reformash të cilat kanë pasur si synim kryesor rritjen e cilësisë dhe efektivitetit, duke krijuar një numër të jo të vogël institucionesh publike dhe private, që synojnë plotësimin e nevojave të tregut të lirë të punës me profesionit të fushave të ndryshme. Ligji Nr. 80/2015¹⁰ Për funksionimin e arsimit të lartë, e cila bëri reformimin e arsimit të lartë, theksonte se institucionet e tij janë përgjegjëse për ngritjen e njësive përkatëse të cilat janë përgjegjëse për sigurimin dhe menaxhimin e cilësisë. Pra qëllimi është që Universitetet të shkojnë drejt liberalizimit të tyre dhe zgjerimit të tregut.

Fjalët kyçe: *arsim, cilësi, integrim, bashkimi evropian*

2. Metodologjia.

Metodologjia e studimit shihet sot e rëndësishë së veçantë në kërkimin shkencor si edhe metodat e ndryshme që përdoren në kuadrin e saj tashmë janë të njohura për një kërkim shkencor cilësor. Edhe një nga filozofët e mirënjohur të shkencës si Karl Popper¹¹, deklaronte se me përjashtim të matematikës dhe logjikës, në të gjitha shkencat e tjera është e pamundur që të identifikohet një dije si e vërtetë, të vërtetohet ose të përgënjeshtrohet ajo. Mbetet vetëm gjetja e rrugëve të duhura dhe të përshtatshme për t'iu afuar sa më shumë të vërtetës, duke i testuar dijet shkencore.

Qasja e përdorur do të jetë një qasje empirike dhe analitike, e cila do të theksojë rolin e të gjithë institucioneve qeveritare dhe arsimore të përfshira, duke u bazuar në legjislacionin e punimeve analitike, në kadrin e zbatimit të reformës, si një kushtet e rëndësishme drejt integritetit të vendit tonë drejt strukturave europiane. Pra

¹⁰ Ligj Nr. 80/2015 'Për arsimin e lartë dhe kërkimin shkencor në institucionet e arsimit të lartë në Republikën e Shqipërisë'.

¹¹ Popper K. (2009), "Për filozofinë dhe shkencën", Fan Noli, fq 135

bashkpunimi efektiv midis përfaqësueses së pushtetit politik sic është Ministria e Arsimit si hartuese strategjie dhe institucioneve arsimore sic janë strukturat universitare, lektori dhe studenti, besoj shumë se do sjelli një arsim të lartë të dëshiruar nga të gjithë ne.

3. Politika, si hartuese e strategjisë për arsimin e lartë.

Arsimi zë vënd të rëndësishëm në axhendën politike të Republikës së Shqipërisë. Avancimi në procesin e integritit evropian kërkon përmirësime në sistemin e arsimit, në mënyrë që vendi t'i përbushë kriteret për anëtarësim. Sistemi arsimor kombëtar shërben, si sektor shërbimi, që të pajisë qytetarët e ardhshëm shqiptarë me njohuritë e nevojshme, me aftësitë e shkathtësitë e mjaftueshme, të edukuar dhe të përkushtuar për të realizuar planin kombëtar ekonomik e zhvillimor të vendit. Përbushja e objektivave afatmesme e afatgjata për rritjen e qëndrueshme ekonomike, reduktimin e varfërisë dhe zgjidhjen e problematikave sociale kërkon, në radhë të parë, reformimin e sistemit arsimor, si mbështetja reale për realizimin e nismave qeveritare. Në këtë kuadër hartimi i politikave arsimore dhe kryerja e reformave në këtë sektor jetësor të shoqërisë merr një rëndësi të veçantë për çdo qeveri.

Ligji i parë ishte ai Nr. 7635 datë 11.11.1992¹², i cili solli ndryshime në Ligjin e vitit 1969 "Për sistemin e ri arsimor". Ky ligj natyrisht revokoi qasjen politike dhe idelogjinë komuniste nga kurrikula arsimore. Gjithashtu, ai u fokusua në detyrimin për të ndjekur shkollën, pasi në fillim të viteve '90 u vërejt një braktisje e arsimit në shkallë vendi.

Megjithatë, zbatimi në praktikë i këtyre parashikimeve të ligjit nuk u krye. Pas krizës së vitit 1997 dhe ndryshimit të qeverisë, në vitin 1999 u miratua Ligji i ri Nr.8461¹³, datë 25.2.1999. për arsimin e lartë në Republikën e Shqipërisë. Ky ligj sanksionoi për herë të parë institucionet jo-publike të arsimit të lartë (neni 1) një risi e rëndësishme që kishte potencialin për të rritur gamën e ofertës akademike dhe zgjeruar aksesin në arsim për ato të cilët sektori publik nuk i përballonte ose ofronte shërbim. Gjithashtu ligji forcoi më shumë vetëqeverisjen e IAL-ve sidomos për sa i përket zgjedhjes së drejtuesve e cila gjithsesi ende bëhej nëpërmjet disa praktikave të tërthorta e jo votimit të drejtpërdrejtë.

Në vitin 2007, me ndryshimin e shumicës qeverisëse, u miratua përsëri një Ligj i ri i arsimit të lartë Nr. 9741¹⁴ Për arsimin e lartë në Republikën e Shqipërisë. Vetë shpeshësia e ndryshimit të ligjeve vështirësoi konsolidimin e praktikave të mira dhe ishte e është tregues i problematikave të qëndrueshme në këtë sektor. Në tërësi, ky ligj i dha një hapësirë më të madhe arsimit jopublik. Në fakt ky liberalizim rriti numrin e studentëve, numrin e diplomave, por jo domosdoshmërisht cilësinë e arsimit dhe të të diplomuarve. Aq problematike u bë situata sa që në 2014 qeveria i hoqi licencën e ushtrimit të aktivitetit 18 institucioneve jo-publike të arsimit të lartë. Njëkohësisht me këto nisma për kontrollin e ligjshmërisë dhe për rritjen e cilësisë në arsimin e lartë, qeveria dhe Ministria e Arsimit dhe Sportit, si hartuesja e strategjisë arsimore, filloi punën për hartimin e një ligji të ri për arsimin e lartë i cili u miratua në fund të 2015.

Sic e theksuam në hyrje të punimit Ligji i vitit 2015 për arsimin e lartë është i katërti që pas rënies së komunizmit. Ligji kishte për synim saktësimin e procedurave dhe koncepteve si dhe përafrimin e sistemit të arsimit të lartë në Shqipëri me sistemin anglo-sakson.

Gjatë gjithë periudhës së hartimit të ligjit si dhe pas aprovimit të tij ka pasur shumë debate publike sidomos për sa i përket aksesit në arsim reflektuar në tarifat studimore dhe bursat përkatëse.

Që pas 2018 qeveria shqiptare ka marrë një sërë nismash për të ulur tarifat e studimit në IAL-të publike si dhe për të shtuar bursat për studentët e shkëlqyer dhe ato në nevojë. Për sa i përket aksesit në arsim ligji nuk solli ndonjë risi që ia vlen të theksohet pasi ripërsëriti parimet e ligjit të pararendës. Në praktikë u rrallua, deri në eliminim, praktika e hyrjes në universitet me lista të veçanta e cila kishte sjellë pakënaqësi në vitet paraardhëse. Ndërkohë

12 Ligji Nr. 7635 datë 11.11.1992, "Për disa ndryshime në ligjin nr. 4624 datë 24.12.1969. "Për sistemin e ri arsimor".

13 Ligji i ri Nr.8461, datë 25.2.1999. Për arsimin e lartë në Republikën e Shqipërisë, neni 1.

14 Ligji Nr. 9741 Për arsimin e lartë në Republikën e Shqipërisë, neni 2.

aksesi për personat me aftësi të kufizuara gjatë gjithë kësaj periudhe nuk ka një trajtim të veçantë duke mos i dhënë rëndësi dhe si rrjedhojë infrastruktura fizike nuk mundëson në thuajse asnjë institucion të arsimit të lartë aksesin për këtë grup.

Partia në pushtet në programin e saj qeverisës 2021 deri më 2025¹⁵ për arsimin e lartë prezantoi disa hapa të cilat do ta conin arsimin në një nivel tjetër nga paraardhësit politik duke u fokusuar tek ndryshimi i skemës së financimit të arsimit të lartë, duke rritur financimet që shkojnë drejt sistemit dhe cilësinë që ai ofron. Po kështu hapa të tjerë ishin asistencë universiteteve publike në ngritjen dhe fuqizimin e Qendrave të Këshillimit për Karrierën. Politika arsimore që i mundësojnë çdo të riu deri në moshën 26 vjeç diplomim në universitet, formim në një profesion ose mundësi sistemimi në një punë. Përmirësim i kushteve të mësimdhënies dhe pagave të personelit akademik, drejt ngushtimit të hendekut me pagat në universitet private. Sigurim i autonomisë së universiteteve deri në njësitë bazë, shoqëruar me rritjen e kapaciteteve menaxhuese të njësive. Sigurim i kualifikimit korrekt dhe transparent të personelit akademik. Efektifizim i programeve të mobilitetit për studentët e cikleve Bachelor dhe Master, si dhe bashkëpunim në zhvillimin e doktoraturave.

Përsa i përket arsimit të lartë edhe opozita ka mbajtur që ndrimet e saj të cilat kritikojn pozitën pra partinë në pushtet dhe japin rekomandimet e tyre sesi mund të përmisohet situata, duke shpalosur kshu edhe programin politik për arsimit të lartë edhe edukimit në nivelin universitar. Sipas tyre kjo parti do të sjell arsimin cilësor për të gjithë. As edhe një nxënës nuk do të lihet pas dore e të diskriminohet duke arsimuar çdo fëmijë, pavarësisht statusit të tyre social, ekonomik apo aftësive të kufizuara.

Po kështu bursë të plotë për çdo student që vjen nga familje me të ardhura të pakta, praktika pune të paguara për studentët që bëjnë kërkime shkencore pranë universiteteve tona. Po kështu investimi tek studentët të shkëlqyer duke i çuar ata në universitetet më të mira të botës, si dhe duke mbështetur programin Brain Gain (Përfitimi i Mendjeve), i cili nuk do të bazohet më mbi nepotizëm e ndërhyrje politike, por mbi bazën e meritokracisë. Garantimi i pavarësisë së universiteteve dhe lirinë e nevojshme akademike, duke bashkëpunuar me akademikët, specialistët më të mirë e vetë studentët etj.

4.Reformat në sistemin e arsimit të lartë, si kusht i integritetit drejt BE-së.

Procesi i Bolonjës është një reformë madhore në sistemin e arsimit evropian e krijuar me qëllim që të gjenden përgjigje për çështje të tilla si përgjegjësi publike për arsimin e lartë dhe kërkimin, qeverisja e arsimit të lartë, dimensionimi social i arsimit të lartë dhe të kërkimit, si dhe vlerat dhe roli i arsimit të lartë dhe kërkimit në shoqëritë moderne, të globalizuara, dhe gjithnjë e më komplekse. Me zbatimin e Procesit, sistemet e arsimit të lartë në vendet evropiane duhet të organizohet në një mënyrë të tillë që: Të jetë e lehtë për të lëvizur nga një vend në tjetrin (brenda Zonës Evropiane të Arsimit të Lartë) - me qëllimin e studimit të mëtejshëm apo të punësimit; të rritet atraktiviteti i arsimit të lartë evropian, kështu që shumë njerëz nga vendet jo evropiane të vijnë për të studiuar dhe / ose punuar në Evropë; të ketë gjithashtu një konvergjencë më të madhe mes SHBA-ve dhe Evropës në pikëpamje të arsimit të lartë.¹⁶

Edhe Shqipëria nëpërmjet Procesit të Bolonjës ka hartuar synimet e saj që të plotësoj të gjitha angazhimet që rrjedhin nga antarsimi në këtë sistem.

VIZIONI: Sistem arsimor gjithëpërfshirës dhe i bazuar në parimet e barazisë dhe mësimi gjatë gjithë jetës, që mundëson formimin cilësor të të gjithë individëve, duke kontribuar në mirëqenien personale të tyre, si dhe në forcimin e demokracisë dhe integritetin e vendit në Bashkimin Evropian.

Pra arsim i lartë gjithëpërfshirës që plotëson standardet ndërkombëtare të cilësisë, integritetit akademik e transparencës, dhe është promotor i zhvillimit ekonomik dhe shoqëror të vendit. Për këtë duhej;

15 6Agjencia Telegrafike Shqiptare, Plani i veprimit me objektiva konkrete 2021 2025, publikuar më datë 15.03.2021.

16 https://sq.Wikipedia.org/wiki/Procesi_i_Bolonjës

1. Rritja e cilësisë së arsimit të lartë;
 2. Mbështetja dhe shtimi i programeve të studimit që kanë si synim përmbushjen e nevojave të tregut të punës;
 3. Sigurimi i një arsimit profesional që i korrespondon nevojave të fushave specifike dhe zhvillimeve të rajoneve specifike;
 4. Rritja e autonomisë dhe lirisë akademike të IAL-ve;
 5. Ndërkombëtarizimi i arsimit të lartë dhe rritja e kontributit të “Albanian excellence” në tregun e punës.
- Kështu lindi nevoja për tu hartuar një Draft Pakt për Universitetin¹⁷ në dhjetorin e vitit 2018 i cili paraqiti një dokument angazhimesh për të trajtuar kërkesat studentore për kushte më të mira të studimeve, përmirësim të cilësisë, integritet akademik, transparencë dhe llogaridhënie në arsimin e lartë. Disa nga pikat kryesore të Paktit ishin;
- Përgjysmimi i tarifës maksimale së studimit për ciklin e parë, përmirësimin e mësimdhënies dhe infrastrukturës (IAL dhe konvikte);
 - Transparenca me buxhetin e të gjitha institucioneve publike të arsimit të lartë;
 - Përfaqësimi i studentëve në Bordin e Administrimit të IAL-ve;
 - Pajisja me Kartë Studenti e të gjithë studentëve brenda vitit akademik 2018 – 2019;
 - Verifikimi i plagjiaturave të disertacioneve për fitimin e gradave shkencore;
 - Ndërtimi i bibliotekave me standarde evropiane dhe me libër universitar online falas për studentët në gjuhën shqipe.
 - Vlerësimi i performancës në mësimdhënie të personelit akademik nëpërmjet Sondazhit Kombëtar të Studentëve.

5. Konkluzione.

Ligji Nr. 80/2015 “Për arsimin e lartë dhe kërkimin shkencor në institucionet e arsimit të lartë në Republikën e Shqipërisë i dha një dimension të ri konceptit të lirisë akademike e financiare, duke krijuar një lidhje më organike midis studimeve dhe nevojave të tregut të punës, duke rritur konkurrueshmërinë midis vetë institucioneve të arsimit të lartë, unifikimit dhe standardizimit të sistemit të arsimit të lartë, duke krijuar më shumë lehtësi IAL-ve për për zgjedhjen e prurjeve të reja nga shkollat e mesme, Pavarësisht se Shqipëria ka firmosur “Magna Carta Universitarum Europaeum” dhe Deklaratën e Bolonjës në vitin 2007, arsimit të lartë në Shqipëri ka akoma probleme për t’u zgjidhur.

Ato që mbeten për tu pasur drejt një zgjidhje efektive mund të përmendim ;praktikat profesionale kanë mangësi nga laboratorët përkatës dhe specifike të cilët duhet të kenë buxhete të veçanta për t’i përmirësuar dhe përditësuar me qëllim që studentët të aftësohen, kurrikulat mësimore të programeve master të cilat duhen konsultuar ose duke kopjuar kurrikul të ndonjë universiteti tjetër evropian, drejtuesit e Departamenteve, madje dhe dekanë, duhet të jenë të profilut, përgatitja e më shumë teksteve mësimore shqip nga pedagogë apo grup pedagogësh me tituj, tekste të cilat duhet të jenë të miratuara nga universiteti dhe Departamenti, bursat duhet të jenë totalisht të merituar, pra sistemi i meritës duhet të funksionoj në cdo strukturë universitare, titujt shkencorë duhet të jenë më efektivë sepse kjo ndihmon në përmirësimin akademik të studiuesve dhe lektorëve por edhe në përgatitjen e studentëve cilësor ndërtimi i një Kampusi Universitar etj.

Ndërkoh në aspektin e integritetit në BE, Strategjia Kombëtare e Arsimit 2021-2026¹⁸ është në koherencë të plotë me objektivat strategjike të kornizës Edukimi & Trajnimi 2020 për bashkëpunim midis vendeve të Bashkimit Evropian në fushën e arsimit dhe të formimit, me Kuadrin e ri të BE-së për kompetencat kyçe për të nxënëit gjatë gjithë jetës, Procesi i hartimit të strategjisë, i mbështetur nga asistencë teknike e UNICEF, ka reflektuar rekomandimin e BE-së për analiza të qëndrueshme dhe të konsoliduara të bazuara në evidenca, si elemente kyçe për diskutime politike të informuara dhe zhvillim të politikave në fushën e arsimit dhe aftësimin.

17 Ministria e Arsimit dhe Sportit, Pakti për Universitetet, u publikua në Janar 2019, fq 3.

18 Ministria e Arsimit dhe Sportit dhe UNICEF, Draft Strategjia Kombëtare e Arsimit 2021-2026, Tiranë, Prill 2021.

6. Referencat:

Legjislacion

1. Ligji Nr. 7635 datë 11.11.1992, “Për disa ndryshime në ligjin nr. 4624 datë 24.12.1969. “Për sistemin e ri arsimor“.
2. Ligji Nr.8461, datë 25.2.1999, “Për arsimin e lartë në Republikën e Shqipërisë.“.
3. Ligj Nr. 80/2015, Për arsimin e lartë dhe kërkimin shkencor në institucionet e arsimit të lartë në Republikën e Shqipërisë.
4. Ligj i ri i arsimit të lartë Nr. 9741 ‘Për arsimin e lartë në Republikën e Shqipërisë’.

Libra

1. Popper K. (2009), “*Për filozofinë dhe shkencën*”, Fan Noli.

Dokumente

1. Ministria e Arsimit dhe Sportit dhe UNICEF, *Draft Strategjia Kombetare e Arsmimit 2021-2026*, Tiranë Prill 2021.
2. Ministria e Arsimit dhe Sportit, Pakti për Universitetet, u publikua në Janar 2019.
3. Agjencia Telegrafike Shqiptare, Plani i veprimt me objektiva konkrete 2021 2025, publikuar më datë 15.03.2021.

Faqe Interneti

www.shqiptarja.com , *Partia Demokratike , 11 pika për arsimin*. publikuar në Qershor 2022.
https://sq.wikipedia.org/wiki/Procesi_i_Bolonjës

STANDARTIZIMI I KURIKULAVE UNIVERSITARE NË FUSHËN E TEKNOLOGJISËSË INFORMACIONIT DHE KOMUNIKIMIT.

Besmir KANUSHI-1

Kolegji Universitar i Biznesit

Mariglend PEPMARKU - 2

Kolegji Universitar i Biznesit

Jonada PELIVANI - 3

Kolegji Universitar i Biznesit

Anisa MELISHTI - 4

Kolegji Universitar i Biznesit

Abstrakt.

Arsimi është një ndër fushat më delikate në vendin tonë. Ne jemi një popull arsimdashës, e si të tillë jemi të fokusuar në investimin për arsimimin sa më të mirë të vetes. Ndryshimet kurikulare të viteve të fundit, janë pjesë e një procesi pune që bazohet në përvojat e ndryshme brenda dhe jashtë vendit. Përsa i përket vlerësimit të pjesshëm ose tërësor të sistemit arsimor, ai nuk është bërë mbi bazën e kritereve të njësura dhe të pranuarra gjerësisht nga opinioni i gjerë arsimor dhe politik në Shqipëri. Në përgjithësi mund të themi se ndryshimet e derisotme nuk janë bërë në formën më të mirë dhe bazuar në cilësinë europiane, prandaj reforma e sistemit arsimor synon të sjellë ndryshime cilësore e të qëndrueshme, që të përfshijnë realizimin cilësor të objektivave në procesin arsimor. Mes të tjerash synohet vendosja dhe zbatimi i standarteve për një mësimdhënie sa më efektive. Këto standarde do të njësojnë pikat e referencës për zhvillimin dhe vlerësimin e të gjithë sistemit arsimor. Termi “standard” ka gjetur një përdorim shumë të gjerë në teorinë dhe praktikën arsimore në Shqipëri, në 10-15 vitet e fundit. Standardet arsimore përkufizohen si “matëse të cilësisë së proceseve dhe të rezultateve të sistemit arsimor”. Sipas këtij përkufizimi, “ato vendosen në nivel kombëtar dhe u referohen mësimdhënies, përmbajtjes së programeve mësimore, arritjeve të studentëve, sasisë dhe cilësisë së burimeve që përdoren në arsim.”

Punimi ka për qëllim të paraqesë një tablo lidhur me standartet në mësimdhënie kryesisht në fushën e ICT, duke u fokusuar veçanërisht tek rasti i universiteteve shqiptare. Pra, sa ato janë në gjendje të punojnë sipas standarteve të duhura dhe sa përshtaten me të gjitha format e reja të mësimdhënies apo standartet europiane në ICT.

Metodologjia e këtij studimi është e bazuar në një trajtim të thelluar teorik lidhur me standartet e sistemit arsimor në vendin tonë. Në metodologjinë e këtij studimi janë përfshirë çështje që lidhen me standarte si ekzistenca, zbatimi apo adaptimi i risive dhe standarteve të reja në sistemin tonë arsimor. Megjithatë punën e bërë për hartimin dhe zbatimin e standardeve arsimore në Shqipëri, vihet re një dallim i konsiderueshëm midis standardeve europiane dhe atyre shqiptare, në disa elemente si: në koncepte, hartim, metodologji dhe zbatimi tyre në praktikë.

Keywords: *Standartizim, Universitet, TIK, Kurrikul.*

“Çdo njeri që pushon së mësuarit, është plak, qoftë ai në moshën 20 apo 80 vjeç. Çdo njeri që vazhdon të mësojë mbetet i ri. Gjëja më e madhe në jetë është ta mbash mendjen tënde të re.”

Henry Ford

1. STANDARTET PROFESIONALE PËR NJË MËSIMDHËNIE EFEKTIVE.

1.1 Rëndësia e një sistemi arsimor profesional

Arsimi dhe zhvillimi profesional i mësimit duhet të shihet si një detyrë e përhershme, dhe duhet të jetë e strukturuar në përputhje me rrethanat. Pajisja e stafit akademik me aftësitë dhe kompetencat e nevojshme për rolet e tyre të reja, kërkon si domosdoshmëri që të ketë një cilësi në arsimimin bazik të mësimit në fakultetet e edukimit ku ata përgatiten dhe një proces koherent të vazhdueshëm të zhvillimit të tyre profesional për të mbajtur profesorët me njohuritë, shkathtësitë dhe aftësitë e kërkuara sot nga shoqëria. Ndërsa universitetet bëhen më autonome, me të hapura në mjediset e mësimit, profesorët marrin më shumë përgjegjësi për përmbajtjen, organizimin dhe monitorimin e procesit të të mësuarit, si dhe për zhvillimin e tyre profesional përgjatë karrierës së tyre personale (OESD, 2009). Për më tepër, si çdo profesion tjetër modern, mësimit kanë një përgjegjësi për të zgjeruar kufijtë e njohurive profesionale përmes një angazhimi reflektues për praktikën e tyre, përmes hulumtimit dhe përmes angazhimit sistematik në një zhvillim të vazhdueshëm profesional nga fillimi deri në fund të vitit të karrierës së tyre në mësimit. Mangësitë janë të lidhura sidomos me mungesën e kompetencës për t'u marrë me zhvillimet e reja në fushën e arsimit (duke përfshirë mësimin e individualizuar, përgatitjen e studentëve për mësimit autonom, punën në klasat heterogjene, në përgatitjen e studentëve për të shfrytëzuar më së shumti TIK-un, etj.). Prej një periudhe relativisht të gjatë, tashmë hulumtimet gjithnjë e më shumë kanë identifikuar zhvillimin e vazhdueshëm të mësimit si një nga aspektet kryesore për të përmirësuar cilësinë e universiteteve (Borko & Putnam, 1995; Talbert & McLaughlin, 1993; Thompson & Zeuli, 1999). Ky zhvillim profesional i vazhdueshëm, gjithashtu konsiderohet si një nga ndërmjetësit kritikë në efektivitetin e politikave për mësimit dhe praktikën e mësimit (Desimone, Smith, & Frisvold, 2007; Smith, Desimone, & Ueno, 2005) dhe në përmirësimin e arritjeve të studentëve (Desimone, Smith, Hayes, & Frisvold, 2005).. Sipas Birman et al., (2007), në vitin 2004-2005, janë shpenzuar rreth 1.5 miliard dollarë për zhvillimin profesional për mësimit. Kështu, duke kuptuar se çfarë e bën zhvillimin profesional të efektshëm, është shumë e rëndësishme për të kuptuar suksesin apo dështimin e shumë reformave arsimore. Për dekada me radhë u zhvilluan studime për zhvillimin profesional të mësimit. Nxënësve. Në mënyrë të veçantë, autorja pretendon se një mori e përvojave studimore e paraqesin zhvillimin profesional të mësimit si një sfidë për matjen profesionale. Si rrjedhim, tiparet kryesore të përvojave të të mësuarit përgjatë zhvillimit profesional të mësimit janë një mënyrë për të adresuar këtë sfidë.

Mësimit përjeton një gamë të gjerë të aktiviteteve dhe ndërveprimeve që mund të rrisin njohuritë dhe aftësitë e tyre dhe të përmirësojnë mësimitin e tyre në praktikë, si dhe të kontribuojnë në jetën e tyre personale, sociale, dhe rritjen emocionale si mësimit. Këto përvoja mund të variojnë nga seminare formale, të strukturuar, specifike për temën e dhënë në shërbim, në diskutime të përditshme, takime informale dhe të tjera të mësimit për teknikat e mësimit, jetën e përditshme të punës etj. Literatura na ofron një rrjet të gjerë për atë që mund të përfshihet si zhvillimi profesional i mësimit, i përshkruar nga Little (1987:491) si “çdo aktivitet që ka për qëllim pjesërisht ose kryesisht të përgatisë stafin e paguar për përmirësimin e performancës në rolet e tashme apo të ardhshme në tekstet universitare”. Të ndryshuarit apo lëvizja përtej veprimtarive diskrete të tilla si konferenca lokale dhe kombëtare, kurse, institute speciale dhe qendra (Little, 1993) janë këndvështrime më të reja, më komplekse dhe më të gjera se si të konceptohet zhvillimi profesional

i mësimdhënësve, këndvështrime apo koncepte që kanë filluar të shfaqen gjatë dekadës së kaluar. Mbështetur edhe nga pikëpamjet njohëse të të mësuarit si interaktive dhe sociale (Greeno, 1997;), dhe në diskursin dhe praktikën e komunitetit (Anderson, Reder, & Simon, 1996, 1997; Cobb, 1994; Greeno, 1997;), janë aplikuar edhe tek mësimdhënësit (Putnam & Borko, 2000). Kjo është në përputhje me idenë se bashkësitë e të mësuarit formal apo joformal mes mësimdhënësve mund të veprojnë si mekanizma të fuqishëm për rritjen dhe zhvillimin e mësimdhënësve (Pak, 2002; Stein, Smith, dhe Silver, 1999).

1.2 Standartet ndërkombëtare për një mësimdhënie profesionale.

Standartet tregojnë pritshmëritë e praktikave efektive në arsim dhe trajnim. Ato u mundësojnë profesorëve, trajnerëve dhe praktikantëve të identifikojnë fushat për zhvillimin profesional. Standartet e mësimdhënies janë hartuar nga profesorët dhe trajnerët për të zhvilluar praktikat profesionale që mund të përfshijnë dhe motivojnë praktikantët dhe të mbështesin zhvillimin e tyre profesional. Standartet ndahen në tre seksione: vlerat dhe atributet profesionale, njohuria dhe kuptimi profesional, dhe aftësitë profesionale. Së pari, le të hedhim një sy tek seksioni i vlerave dhe attributeve. Profesorët dhe trajnuesit duhet vazhdimisht të jenë të përditësuar mbi atë që vlen për ta, si dhe duke sfiduar qëndrimet e tyre dhe duke marrë reagime nga kolegët, që të jetë e sigurt se ata janë vazhdimisht në zhvillim në mënyrë profesionale. Ata duhet të frymëzojnë dhe motivojnë studentët me anë të inovacionit të tyre, krijimtarisë dhe pasionit, duke promovuar përfshirjen dhe respektin për diversitetin, dhe duke punuar në bashkëpunim me kolegët e tyre për të mbështetur të mësuarit profesional.” Seksioni i dytë tek standartet është njohuria dhe të kuptuarit profesional. Kjo pjesë e standardeve mbulon si mësimdhënësit duhet të mirëmbajnë dhe të përditësojnë njohuritë e tyre përmes hulumtimeve dhe të aplikojnë praktikat teorike në mjedisin e të mësuarit. Ai përshkruan se si profesorët duhet të përdorin këtë kuptim për të nxitur sjellje pozitive në të mësuar. Së fundi, mësimdhënësit duhet të kenë një pamje të qartë të kuptimit të rolit dhe përgjegjësive të tyre. Pjesa e tretë dhe e fundit e standardeve mbulon aftësitë profesionale.

Profesorët duhet të planifikojnë dhe të hartojnë programe efektive të mësimdhënies që kujdesen për nevojat e çdo studenti, motivimin e tyre për t'u rritur në detyrë, duke ndërtuar një mjedis të sigurt dhe gjithëpërfshirës. Mësimdhënësit duhet t'i mundësojnë studentëve për t'i ndarë përgjegjësi për mësimin e tyre dhe përfshirjen e tyre në metodat e drejta të vlerësimit.

Ato duhet të promovojnë përfitimet e përdorimit të teknologjisë dhe të mbështesin mësimin e gjuhës angleze dhe TIK. Mësimdhënësit duhet të punojnë në bashkëpunim me njëri-tjetrin për të rinovuar njohuritë e tyre profesionale.¹⁹

Standardet profesionale të formimit të mësimdhënësit.

Standardet profesionale të formimit të përgjithshëm të mësimdhënësit janë hartuar duke u bazuar në dokumente rekomanduese hartuar nga Komisioni Evropian. Këto standarde janë zbërthyer në tregues, të cilët e ndihmojnë mësimdhënësin dhe të tjerët që të përcaktojnë nëse është përmbushur dhe në ç'skallë është përmbushur një standard i caktuar. Standardet nuk mund të jenë të ndara prerazi nga njëri-tjetri, përkundrazi janë të ndërlidhura dhe duhen menduar si një e tërë, ku secili standard, bashkë me treguesit e tij, vështrojnë një aspekt të rëndësishëm të profesorit cilësor. Standardet e mësimdhënësit përshkruajnë karakteristikat themelore të një profesori cilësor në mënyrë të përmbledhur, të qartë dhe e bëjnë dokumentin lehtësisht të përdorshëm. Ato vijnë si rezultat i kërkimeve dhe i përvojave më të fundit në fushën e zhvillimit profesional që kanë ndodhur në Shqipëri dhe në

¹⁹ <https://www.britishcouncil.al/programmes/education/vocational/magazine-april-2017/professional-teaching-standards>

arenën ndërkombëtare. Standardet mbrojnë personalitetin e mësimeve cilësor dhe ndikojnë ndjeshëm në rritjen e përkushtimit të tij për profesionin që ushtron. Profesori, duke u mbështetur te standardet, mund të bëjë vetë një vlerësim të profesionalizmit të tij për të konfirmuar nivelin ku ndodhet, përmirësimet që duhet të bëjë dhe të hartojë planin e zhvillimit profesional. Më poshtë përshkruhen 7 standarde në mënyrë të përmbledhur, të cilat lidhen me angazhimin, interesin dhe përfshirjen e profesorit në veprimtari trajnuese dhe kualifikuese; me zotërimin e përmbajtjes shkencore të lëndëve të ciklit bachelor; me krijimin e një mjedisi gjithëpërfshirës ku secili ndihet i mirëpritur dhe i mirëseardhur; me krijimin e një klime pozitive dhe me përdorimin e teknikave të disiplinimit pozitiv ku studentët pranojnë dhe respektojnë njëri-tjetrin; me interesimin e profesorit për t'u përditësuar me metodologjitë ndërvepruese të mësimit me qëllim zbatimin cilësor të kërkesave të reja kurrikulare; me përdorimin e metodave të larmishme të vlerësimit të të nxënies së studentëve, si dhe me krijimin e një atmosfere bashkëpunuese dhe efektive në universitet ndërmjet drejtuesve, stafit akademik, prindërve dhe përfaqësuesve të komunitetit.

Për secilin standard është bërë një përshkrim i shkurtër i përmbajtjes dhe më tej janë dhënë treguesit specifikë të përmbushjes së tij.²⁰

Standardi 1. Angazhimi i mësimeve në zhvillimin e tij profesional

Standardi 2. Zotërimi i përmbajtjes së dokumentacionit kurrikular

Standardi 3. Krijimi i një mjedisi gjithëpërfshirës

Standardi 4. Pranimi dhe respektimi i diversitetit

Standardi 5. Përditësimi i metodologjive të mësimit

Standardi 6. Njohja dhe zbatimi i metodave të vlerësimit

Standardi 7. Zbatimi i kodit të etikës

1.3 Standartet bazë për një mësime efektive.

Standartet profesionale për mësime janë pjesë përbërëse e një kuadri më të gjerë dokumentesh që përfshijnë të gjithë sistemin arsimor. Hartimi i standarteve profesionale të profesorit synon profesionalizmin e mësimit që do të thotë marrjen në konsideratë të mësimit si një profesion që duhet standartizuar, ashtu si profesionet e tjera, duke qënë në harmoni me partnerët e tjerë social, dhe me grupet e interesit. Standartet e përgjithshme bazë përshkruajnë karakteristikat profesionale që duhet të përmbushen nga çdo profesor që ka kaluar fazën fillestare dhe është licensuar si i tillë.

Standartet profesionale janë një përmbledhje e të gjitha karakteristikave, njohurive dhe aftësive profesionale që duhet të ketë mësime. Standartet ndihmojnë mësime që të identifikojë nevojat e zhvillimit të tij profesional.

Standartet e përgjithshme bazë të profesorit janë si më poshtë:

Standardi 1. Marrëdhëniet me fëmijët dhe të rinjtë

Mësime tërheq në mënyrë të vazhdueshme të rinjtë në përvojat të përshtatshme që mbështesin zhvillimin e tyre intelektual, social dhe personal.

²⁰ <http://www.portalishkollor.al/nees/standartet-profesionale-te-formimit-te-mesuesit>

Standarti 2. Përditësimi

Mësimdhënësi është një praktikues reflektiv që vlerëson vazhdimisht efektet e zgjedhjeve e të veprimeve qëndërmerr dhe që vazhdimisht kërkon hapësira për ngritjen e tij profesionale.

Standarti 3. Komunikimi, puna në grup dhe bashkëpunimi

Mësimdhënësi bashkëpunon me kolegët, me prindërit etj, për të mbështetur procesin e të nxënit dhe për të zhvilluar te studentët aftësitë për të komunikuar dhe për të punuar në grup. Profesori punon si një anëtar ekipi me kolegët e tij dhe ndan me ta zhvillimin e praktikave të efektshme.

Standarti 4. Zhvillimi profesional individual

Profesori vlerëson performacën e tij të përgjithshme në përputhje me qëllimet e përgjithshme të arsimit në Shqipëri, rrit aftësitë e tij, përmirëson proceset e nevojshme, si dhe zbaton një planë zhvillimit të tij profesional.

Standarti 5. Kurrikulat

Profesori është kompetent për lëndët që jep mësim dhe për metodat e mësimdhënies që përdor.

Standarti 6. Arritjet e studentëve dhe diversiteti i tyre.

Profesori pranon dhe merr parasysh në punën e tij ndryshimet e mënyrave të të nxënit të studentëve, ai u krijon studentëve të ndryshëm mundësi dhe kushte për progres.

Standarti 7. Shëndeti dhe mbarëvajtja

Profesori informon studentët për masat e ruajtjes së jetës dhe të shëndetit të tyre, si dhe merr masa praktike për mbrojtjen e tyre. Merr masa dhe ndjek procedurat e sigurisë së jetës së fëmijëve dhe të rinjve, përfshirë edhe studentët e abuzuar dhe të braktisur.

Standarti 8. Planifikimi

Profesori planifikon në shkallë vjetore dhe për çdo mësim zhvillimin e aftësive të studentëve, duke u siguruar atyre kushtet e nevojshme dhe duke u ngarkuar dhe vlerësuar detyrat dhe punimet e ndryshme.

Standarti 9. Mësimdhënia

Profesori zhvillon mësimdhënie alternative, nëpërmjet mësimëve të organizuara mirë për çdo sekuencë, duke përdorur strategjitë e përshtatshme, metodat zhvilluese, teknologjitë e të nxënit si dhe duke kombinuar punën individuale me punën në grup.

Standarti 10. Vlerësimi, monitorimi, rezultatet

Profesori zotëron kërkesat për vlerësimin e arritjeve të studentëve, duke përdorur teknikat dhe instrumentet e diagnostikimit dhe të vlerësimit, si dhe u siguron studentëve dhe prindërve informacionet e nevojshme në kohën e duhur.

Standarti 11. Reflektim ndaj mësimdhënies dhe nxënies

Profesori rishikon vazhdimisht efektshmërinë e mësimdhënies dhe ndikimin e saj në ecurinë e studentëve, duke mbajtur parasysh arritjet e synuara që në fillim të procesit, duke mbajtur të dhëna e nevojshme që lidhen me progresin e studentëve. Këshillon dhe drejton studentët për progresin e arritjeve të tyre dhe është i hapur me ta.

Standarti 12. Mjedisi mësimor në klasë

Profesori siguron në klasë një mjedis të sigurtë, bashkëpunues, inkurajues, të hapur, të rregullt dhe me komunikim të dobishëm ndërmjet studentëve.²¹

1.3.1 Disa praktika mësimdhënie efektive

Praktikat e mësimdhënësit janë një nga elementët e mësimdhënies por ka edhe komponentë të tjerë në klasa që ndikojnë në edukim.²² Këta komponentë të tjerë përfshijnë programet, strukturat e klasave si grupet, menaxhimi i klasave dhe synimet e mësimdhënies. Synimet e edukimit janë të përfshira në mësimdhënien dhe në të mësuarit nëpërmjet programeve dhe aktiviteteve nëpër klasa. Një numër skemash janë përdorur në analizimin e mjediseve edukative. Dy modelet që janë konsideruar sipas Fullan se kanë një ndikim të rëndësishëm në të mësuarit e studentëve janë: (Fullan, M. 2007, faqe 89):

- Udhëzimi direkt dhe zotërimi i të mësuarit, karakteristikat kryesore në zotërimin e të mësuarit janë një sërë objektivash që studenti duhet të zotërojë në nivele të larta.

- Elementet e të mësuarit që i drejtohen një numri objektivash, vlerësimin e çdo studenti për të përcaktuar çfarë kanë realizuar ata e çfarë jo dhe si e kanë realizuar atë. Ky model përdoret si mbështetje për studentët, të cilët nuk e arrijnë dot nivelin kur elementët janë mësuar. Kjo i shtohet kërkesave të metodave. Efikasiteti i këtij modeli është i lidhur me burimet shtesë që i janë caktuar për të siguruar studentët të arrijnë nivele të larta nëpërmjet komponentëve të modelit. Modelet e fundit që njihen se janë efektive, përfshijnë elemente bazë, për të zotëruar të mësuarit në veçanti, besimin për çdo student në përvetësimin e aftësive, monitorimi i progresit të tyre kundrejt një tërësie standartesh të jashtme, dhe një mbështetje tjetër për studentët, që nuk i kanë përvetësuar ato në një nivel të lartë, në këndvështrimin e udhëzimeve normale.²³

Menaxhimi dixhital i mësimi

Mjetet e teknologjisë që mund të ndihmojnë mësimdhënësit të hyjnë, krijojnë, organizojnë, përcaktojnë, dhe të gjurmojnë burimet dixhitale shpesh referohen si menaxhim i mësimi apo sisteme të menaxhimit. Mësimdhënësit më novatorë gjithmonë kanë përzier e bashkuar burimet në mësimet e tyre në një diapazon të gjerë të kurseve: tekstet, modulet e vetë-krijuara, burimet e publikuara, videot, sitet pa pagesë dhe me pagesë etj. Ka mësimdhënës, p.sh. që ruajnë shënimet e tyre në një website, kanë video në hard driver-at e tyre, dhe kanë mësimet e tyre në wiki. Ne duhet të mendojmë se tani i jemi nënshtruar një nga revolucionet më të rëndësishme teknologjike për arsimin. Kultura e librit duhet të përfshijë një transformim dramatik të arsimit, kanë argumentuar studiuesit (Marshall McLuhan 1961 & 1964) (Ealter Ong 1988). Studiues të tjerë, kanë argumentuar se ristrukturimi i arsimit, kurrikulat e reja, pedagogjia, letërsia, praktikat dhe qëllimet duhet tu përshtaten teknologjive aktuale. Të dy tradicionalistët dhe reformatorët bien dakord se edukimi dhe arsimimi janë të lidhur ngushtë. Literaturat evoluojnë dhe zhvendosen në përgjigje ndaj ndryshimeve shoqërore dhe kulturore. Siç argumentoi (Dewey, 1997), arsimi është i nevojshëm për t'u mundësuar njerëzve të marrin pjesë në demokraci, sepse pa një qytetar të arsimuar të informuar dhe shkolluar, një demokraci e fuqishme është e pamundur.²⁴ Për më tepër, revolucion i teknologjik i kohës së sotme bën të mundur rindërtimin radikal, ristrukturimin e arsimit dhe shoqërisë, (Freire P. 1970) reforma rrënjësore arsimore.

21 https://www.academia.edu/17579746/STANDARTET_E_PERGJITHSHME_TE_MESUESIT

22 https://www.researchgate.net/publication/268387095_STANDARTET_ARSIMORE_NE_BASHKIMIN_EUROPIAN_DHE_NE_SHQIPERI_Education_standards_in_EU_and_Albania

23 Fullan, M. (2007), *Leading in a Culture of Change*.

24 Marshall McLuhan (1961 & 1964) *Understanding Media*, Walter Ong (1988) *The Technologizing of the Word*

1.4 Përfitimet e përdorimit të standarteve profesionale.

Shumica dërmuese e mësimeve bien dakort se Standardet kanë bërë një ndryshim në praktikën e tyre profesionale. Përfitimet më të zakonshme nga përdorimi i standardeve lidhen me faktin se ato përcaktojnë pritshmëri të qarta ose praktikë efektive në arsim dhe trajnim duke u mundësuar profesorëve të identifikojnë fushat e tyre për zhvillim profesional. Ato shërbejnë si një udhëzim më i qartë se si t'i përdorin ato për të realizuar një mësime sa më efektive. Standardet kanë për qëllime fillestare aftësimin e profesorëve me fokus arritjet më të larta në performancën e tyre. Stafi mësimor që përdor standartet vë re një ndikim më të madh në nxënien e mësimeve si dhe një ndryshim të rëndësishëm në krahasim me ato që nuk mbështeten sa duhet tek ato. Përdoruesit aktual të Standardeve Profesionale në përgjithësi i vlerësojnë ato dhe përfitimet që standartet sjellin në rolin e tyre. Në mesin e përdoruesve të Standardeve, shumica bien dakort me vlerën që mbajnë Standardet, dhe shkallën në të cilën ato funksionojnë për të mbështetur punën e tyre. Standardet po ashtu shërbejnë tek shumë mësime për të bërë disa ndryshime në praktikën e tyre profesionale. Përdoruesit të kënaqur nga përvojat pozitive janë një shembull për ti rekomanduar edhe tek të tjerët, pra ata janë gati të bëjnë promovimin e Standardeve për përdoruesit e ardhshëm. Mjeti i ri i vetëvlerësimit të Standardeve Profesionale është një burim ideal për të ndihmuar mësuesin të përcaktojë mbarëvajtjen e tyre në mësime si dhe rritjen e ndikimit që Standardet kanë në rezultatet e studentëve.

Efektiviteti i zhvillimit të vazhdueshëm profesional.

Zhvillimi profesional nuk mund të konsiderohet vetëm në lidhje me ekspozimin e mësimeve në një koncept ose sigurimin e njohurive themelore rreth një metodologjie të mësimit. Në vend të kësaj, zhvillimi i vazhdueshëm profesional në një epokë të llogaridhënies kërkon një ndryshim në praktikën e mësimit që çon në rritje të të nxënies të studentëve.

2. STANDARTET ARSIMORE NË SHQIPËRI.

2.1 Koncepti dhe llojet e standarteve arsimore në Shqipëri.

Termi “standard” ka gjetur një përdorim shumë të gjerë në teorinë dhe praktikën arsimore në Shqipëri, sidomos në 10-15 vitet e fundit. Pothuajse në të gjitha dokumentet strategjike, teknike, ose normative që kanë të bëjnë me arsimin, gjen referenca ndaj standardeve, sidomos ndaj “standardeve ndërkombëtare dhe europiane”. Pavarësisht këtij referimi dhe përdorimi të gjerë të termit “standard”, vihet re që ende nuk ka një kuptim të njëjtë për të, si nga individë, ashtu edhe nga institucione të ndryshme të angazhuara në arsimin shqiptar. Në shumë raste termi “standard” merret me një kuptim të gjerë, p.sh. në rastet kur përdoret për të karakterizuar parimet arsimore, objektivat e përgjithshëm arsimorë, strukturat arsimore, fushat lëndore etj. Në raste të tjera, termi “standard arsimor” ka një kuptim më të ngushtë dhe më specifik, p.sh. kur u referohet përshkrimeve të niveleve të kualifikimeve (sidomos profesionale), përmbajtjeve specifike mësimore, arritjeve të studentëve, kërkesave për mjedise dhe mjete mësimore etj. Në fjalorin për “Arsimin dhe Formimin Profesional - 2013”, standardet arsimore përkufizohen si “matëse të cilësisë së proceseve dhe të rezultateve të sistemit arsimor”. Sipas këtij përkufizimi, “ato vendosen në nivel kombëtar dhe u referohen mësimit, përmbajtjes së programeve mësimore, arritjeve të studentëve, sasisë dhe cilësisë së burimeve që përdoren në arsim etj”. Në këtë fjalor jepet kuptimi edhe për

“standardet e kualifikimit”, të cilat përcaktohen si “një tërësi treguesish sasiorë dhe cilësorë që karakterizojnë një kualifikim dhe që shërbejnë si bazë për hartimin e kurikulave përkatëse”.

Standardet e input-eve.

- Standardet e përmbajtjes mësimore: gjejnë shprehje në kornizat kurikulare, planet mësimore, programet mësimore lëndore, planet dhe programet universitare, tekstet mësimore. Ato tregojnë se në ç’nivel duhet të trajtohet përmbajtja mësimore (faktet, parimet, proceset dhe njohuri të tjera) në procesin mësimor.

Tradicionalisht kanë shërbyer si bazë për konceptimin dhe organizimin e procesit mësimor nga mësimdhënësit, por njëkohësisht edhe për realizimin e procesit të inspektimit arsimor.

- Standardet e infrastrukturës mësimore: këto gjejnë shprehje në dokumente normative që u referohen kushteve dhe kërkesave për hapjen e universiteteve të reja dhe funksionimin normal të atyre ekzistuese. Ato kanë të bëjnë me numrin minimal dhe maksimal të studentëve në një klasë, me normativat e sipërfaqeve/vëllimeve të klasave për studentëve, me ndriçimin, me pajisjen e klasave, laboratorëve dhe reparteve të praktikave, me kushtet e higjienës dhe të sigurisë etj. Edhe këto standarde përdoren gjerësisht nga inspektimi arsimor. Duhet theksuar se megjithëse një pjesë e këtyre standardeve janë detyruese për t’u zbatuar nga universitetet, në shumë raste, për arsye të vështirësive financiare dhe materiale, ato nuk zbatohen, duke ndikuar dukshëm në rënien e cilësisë mësimore.

Standardet e proceseve.

Janë të lidhura ngushtë me standardet e input-eve dhe në mënyrë të ngjashme, ato u referohen sistemeve dhe ofruesve. Këto standarde kanë një ndikim të madh në arsim, pasi përcaktojnë mënyrat (metodat ose procedurat) se si kryhen proceset arsimore dhe tregojnë, gjithashtu, edhe përgjegjësitë e aktorëve të ndryshëm. Ato gjejnë shprehje në dokumente ligjore-normative.

Standardet e output-eve.

Këto përcaktojnë arritjet e pritshme të sistemit arsimor, të ofruesve arsimorë ose të individëve (studentëve) në fund të afatave kohore të caktuara dhe shërbejnë edhe si njësi matëse për shkallën e suksesit (ose të mosp suksesit) në arsim. Ky grup standardesh arsimore po gjen gjithnjë e më tepër referencë edhe në arsimin shqiptar.

2.2 Analiza e standardeve arsimore në Shqipëri.

Hartimi i standardeve të reja në nivel strategjik dhe afatgjatë: Do të synojë sigurimin dhe rritjen e cilësisë së tërë sistemit arsimor shqiptar, vënien e tij në funksion të kërkesave të reja aktuale dhe perspektive të shoqërisë, si dhe integrimin e tij në sistemet arsimore të vendeve të zhvilluara demokratike (Kjo e parë edhe në kuadrin e mundësisë së ndryshimit të strukturës së universiteteve); Do të krijojë mundësinë e përcaktimit të cilësisë së sistemit arsimor, të monitorimit, të verifikimit dhe të vlerësimit të përmbajtjes së tij nga shoqëria dhe shteti; Do të krijojë dhe do të sigurojë sistemin e referimit për ndryshimet graduale afatshkurtra, afatmesme dhe afatgjata në arsim; Do të rritë shkallën e vlefshmërisë dhe të përdorimit të rrjedhøjave të vlerësimit të sistemit arsimor. Duke i shërbyer këtij qëllimi strategjik, në nivel sistemi, standardet do të shërbejnë si udhëzues: për hartimin e programeve, të teksteve shkollore dhe të të gjitha materialeve të tjera mësimore. për organizimin e procesit të të nxëniet, të mësimdhënies dhe të kualifikimit të burimeve njerëzore; për hartimin e kriterëve të arritjeve në arsim dhe të vlerësimit të tyre për studentët, për profesorët e për universitetin në përgjithësi dhe si pika referimi për zhvillimin e testeve. Përveç sa më sipër, hartimi i standardeve, sidomos i atyre të arritjes, do të ofrojë kritere të njësuara për vlerësimin e njohurive, të shkathtësive e të shprehive të studentëve, si dhe kritere të hollësishme për vlerësimin e nivelit të realizimit të objektivave. Në këtë mënyrë, ai do të mundësojë edhe sigurimin e të

dhënave më të plota e më të besueshme për vlerësimin dhe përmirësimin e të gjithë sistemit në tërësi. Për këtë arsye, standardet e përmbajtjes, të paraqitura në këtë dokument, u ofrojnë jo vetëm universitetit, por të gjithë punonjësve të arsimit, vendimmarrësve, prindërve etj. elemente të rëndësishme për përcaktimin e përmbajtjes së kurikulës universitare.

2.3 Krahësimi i standarteve arsimore shqiptare me ato europiane.

Hartimi dhe zbatimi i politikave të përbashkëta, kohët e fundit, në nivel evropian po konsolidohet prirja e përvijimit të politikave të përbashkëta evropiane, që synojnë të njësojnë (unifikojnë) treguesit e cilësisë pothuajse në të gjitha fushat e veprimtarisë njerëzore në kontinent. Të gjitha këto politika, që në shumë raste janë rrjedhojë e marrëveshjeve ose e angazhimeve afatshkurtra ose afatgjata, kanë rrjedhojat e tyre të drejtpërdrejta në fushën e arsimit. Në këtë fushë ato shfaqen si politika të rekomanduara ose të sugjeruara, që në nivel kombëtar trajtohen dhe përdoren si piketa për hartimin e standardeve të brendshme, si në drejtim të mësimdhënies, ashtu edhe në atë të trajnimit. Këto standarde, në fushën e arsimit, në shumë raste trajtohen si standarde daljeje (output-i) në fushën e njohurive dhe të shkathtësive e shprehive. Politika të përbashkëta europiane që janë pranuar dhe kanë shërbyer si piketa për zhvillimin e politikave të brendshme të vendeve të tjera evropiane, por edhe të vendeve të Ballkanit, janë të shumta.

Disa prej tyre kanë pasur ndikimin e tyre të drejtpërdrejtë në arsimin shqiptar, si në nivel sistemi ose politike arsimore, ashtu edhe në nivelin e praktikave mësimore në universitet e në klasë.

Korniza Europiane dhe Shqiptare e Kualifikimeve.

Një ngjarje, që mund të vlerësohet e rëndësishme nga pikëpamja e zhvillimit të standardeve europiane dhe e zbatimit të tyre në vendet europiane, është hartimi i Kornizës Europiane të Kualifikimeve, e cila synon të unifikojë praktika të caktuara në fushën e arsimit në Europë e për rrjedhojë, të krijojë mundësi dhe lehtësi për njohjen dhe akreditimin e sistemeve arsimore të çdo vendi në nivel evropian. Pasojë e drejtpërdrejtë e Kornizës Europiane të Kualifikimeve në vendin tonë është puna për hartimin dhe miratimin e ligjit për “Kornizën Shqiptare të Kualifikimeve”, si dhe projektvendimi i bazuar në këtë ligj për “Funkcionet dhe detyrat e njësisë së Kornizës Shqiptare të Kualifikimeve”, e cila do të mundësojë hartimin e standardeve të kualifikimeve kombëtare në përputhje me praktikën e mirë ndërkombëtare, për të ndërtuar standardet e kualifikimit dhe për të siguruar që ato njihen në arenën ndërkombëtare.

2.4 Adaptimi i metodave bashkëkohore në mësimdhënie.

Politikat aktuale arsimore në Shqipëri prej vitesh janë orientuar nga drejtimet dhe zhvillimet kryesore progresive ndërkombëtare. Edukimi për të drejtat e njeriut Edukimi për të drejtat e njeriut në shkollën shqiptare gjen mbështetje të sigurt në përfshirjen e tij në përparësitë e politikave të MASH-it prej mëse një dhjetëvjeçari. Edukimi për të drejtat e njeriut në shkollë gjen pasqyrim në Ligjin për Arsimin Parauniversitar dhe në draftin e standardeve të lëndës së edukimit qytetar. Si rrjedhojë e kësaj përparësie, edukimi për të drejtat e njeriut është pjesë e kurikulës zyrtare dhe e programeve të kualifikimit të mësuesve, si të fakulteteve të edukimit, ashtu edhe institucioneve të tjera arsimore, duke qenë, në të njëjtën kohë, edhe çështje e mjaft veprimtarive shkollore e jashtëshkollore në të gjithë vendin.

Edukimi ligjor Një nga ndërmarrjet që konsiderohet e rëndësishme në fushën e edukimit të qytetarëve të ndërgjegjshëm dhe të përgjegjshëm për të respektuar normat dhe institucionet e shoqërisë demokratike është futja në kurikulën e shkollës së mesme të profilizuar, në kuadrin e lëndës së edukimit qytetar, të lëndës “Edukimi

ligjor”. Kjo lëndë synon të pajisë të rinjtë me njohuri rreth ligjit, sistemit ligjor dhe parimeve themelore e vlerave mbi të cilat ngrihet një demokraci kushtetuese. Ajo do t’u mundësojë të rinjve të njihen me të drejtat dhe përgjegjësitë e tyre, të fitojnë njohuritë, shprehitë dhe qëndrimet që i aftësojnë ata jo vetëm të veprojnë në përputhje me ligjin, por dhe të jenë qytetarë pjesëmarrës në jetën dhe bërjen e demokracisë.

Edukimi global- Edukimi i të rinjve të aftë të veprojnë si qytetarë në një botë gjithnjë e më të ndërvarur dhe globale është një ndër objektivat e politikës së MAS-it dhe të IKT-së. Edukimi global, sipas konceptimit të sotëm europian, është një ndër përmasat e edukimit për qytetari demokratike, i cili mbështetet në shikimin e botës si një sistem. Ai synon të sjellë ndryshime në tri drejtime kryesore:

1. Së pari, në drejtim të konceptimit dhe të krijimit të një kurikule globale, e cila të jetë e aftë të reflektojë botën në globalitetin e saj dinamik.
2. Së dyti, në drejtim të kualifikimit të mësimeve, për t’i aftësuar të nxënë vetë dhe të mësojnë të tjerët për një botë në zhvillim e ndryshim të pandërperë.
3. Së treti, në drejtim të edukimit të studentit global, si pjesëtar i njëkohshëm i të sotmes që jeton, por edhe i të ardhmes që e shqetëson. Sot kjo përmasë përfshihet në standardet dhe në kurikulën zyrtare të lëndës së edukimit qytetar, gjë që garanton edhe zbatimin e saj në shkallë të gjerë në tërë veprimtarinë e edukimit.

2.5 Mësimdhënia tradicionale përballë mësimdhënies për të mësuarit aktiv.

Cilat janë mendimet tua të para kur dëgjoni fjalën ”mësues”? Dikush që qëndron përballë klasës duke dhënë një leksion dhe pastaj ju vë nota për kujtesën dhe përsëritjen rreth dijes së dhënë? Dikush që është një “predikues” ose “aktor kryesor”, dhe i cili di dhe dëshiron ta transferojë dijen e tij apo të saj te studentët? Kjo figurë e profesrëve është e pajtueshme me atë që mund të shprehet si Mësimdhënie Tradicionale. Mësimdhënia Tradicionale është e qendëruar te mësimeve dhe kërkon dhënien e leksioneve të mira në mënyrë që të transferohet një tërësi e përcaktuar mirë e dijes te studentët. Mësimdhënia Tradicionale bazohet në dogmën që të mësuarit është përvetësim (ose mbledhje) e fakteve që duhen mbajtur mend dhe e procedurave që duhen zbatuar rëndom. Për të praktikuar Mësimdhënien Tradicionale ju vetëm duhet të njihni përmbajtjen që shpjegohet në mësim dhe si të jepet ajo te studentët. Një figurë alternative e profesrëve dhe mësimdhënies, e cila është e pajtueshme me të katër parimet e përmendura më sipër, është Mësimdhënia për të Mësuarit Aktiv. Tek Mësimdhënia për të Mësuarit Aktiv, të mësuarit shihet si proces i të kuptuarit të gjërave (ose më teknikisht një dije që ndërtohet personalisht) duke u angazhuar në veprimtari kuptimplotë dhe duke komunikuar me të tjerët. Çdo student hyn në klasë ose fillon një mësim, me dije personale që ai apo ajo i përdor për të kuptuar çfarë jepet në mësim. Çfarë është mësuar, varet jo vetëm nga çfarë ju dhe profesori, thoni dhe bëni, por edhe nga dija personale që studentët sjellin në situatën e të mësuarit.

Kalimi nga mësimdhënia tradicionale në mësimdhënien për të mësuarit aktiv.

Çfarë kriteresh përdorim apo duhet të përdorim për të përkufizuar përsosmërinë e mësimdhënies? Tek Mësimdhënia tradicionale kriteri kryesor është transmetimi i informacionit të përfshirë në një konspekt, tekst ose në ndonjë burim tjetër. Nga ana tjetër, tek Mësimdhënia për të Mësuarit Aktiv, kriteri parësor është cilësia e të mësuarit e përjetuar nga ata të cilëve u jepet mësim. Tek Mësimdhënia për të Mësuarit Aktiv, mësimdhënia dhe të mësuarit shihen si dy aspekte të të njëjtit proces të gërrshetuar. Ky proces është i shprehur mirë në termin “mësimdhënie/ të mësuarit” me njërin faqe të çiftit që ndikon dhe ndikohet nga tjetri. Për të praktikuar Mësimdhënien për të Mësuarit Aktiv ju jo vetëm duhet të njihni çfarë po jepni mësim, por po ashtu në një sasi të konsiderueshme,

kujt po i jepni mësim. Bazuar në këtë diskutim mund të ofrohen dy sugjerime për ata që duan të kalojnë nga Mësimdhënia Tradicionale tek Mësimdhënia për të Mësuarit Aktiv. Së pari nevojitet të krijoni situata të mësuarit që i angazhojnë aktivisht nxënësit tuaj në procesin mësimor. Së dyti, në këtë situatë mësimore ju duhet të jeni i ndjeshëm për atë çfarë po bëjnë nxënësit tuaj, dhe si ata po iu përgjigjen veprimtarive të të mësuarit dhe detyrave që u janë caktuar.

Rekomandim 1 Krijoni skenarë në vend që të shkruani plane mësimore

Shpesh thuhet që mësimdhënia është art. Në qoftë se është, atëherë mundësia për krijimtari qëndron në fazën planifi kuese të mësimdhënies. Faza planifikuese ndodh kur ju përgatiteni për mësim duke kërkuar mënyrat për të mbushur boshllëkun midis vendit ku janë nxënësit aktualisht në terma të objektivave tuaja dhe ku ata duhet të jenë për t'i zotëruar objektivat. Shumicës së Lektorëve u kërkohet nga anëtarët e personelit administrativ të përgatisin planet mësimore, zakonisht për leksionet që zgjasin nga 45 minuta deri në një orë ose më shumë (si në rastin e një mësimi pianoje për shembull). Herë pas here një mësim mund të fillojë në një ditë gjatë një periudhe të vetme mësimore, dhe të zgjerohet në një ditë tjetër apo periudhë mësimore.

Rekomandimi 2: Projektoni situata të të mësuarit që i angazhojnë aktivisht nxënësit në procesin e të mësuarit.

Mjediset janë vendet ose vendndodhjet në të cilat ndodh të mësuarit. Një klasë është një mjedis tipik i të mësuarit. Situatat janë ngjarjet që ndodhin brenda këtyre mjedisëve. Brenda klasës suaj (një mjedis) një nxënës fillon ta ndërpresë mësimin (një situatë). Situatat mund të jenë negative (si në shembullin e mëparshëm) ose pozitive (kur nxënësit po interpretojnë krenarë një pjesë të shkurtër teatrale që e kanë shkruar vetë). Natyrisht, si mësues ne duam më shumë situatat pozitive se sa ato negative.

Rekomandimi 3: Diagnostikoni statusin fillestar të nxënësve dhe aktivizoni dijet e tyre të mëparshme.

Nxënësit mund ta kuptojnë atë që iu jepet mësim vetëm kur janë të aftë ta lidhin atë me përvojën dhe dijen e tyre të mëparshme. Një mënyrë për të gjetur çfarë dinë tashmë nxënësit tuaj, është t'u jepni atyre kohë për të refl ektuar dhe për të shkëmbyer informacion për dijen e tyre të mëparshme. Kjo mund të realizohet spontanisht duke bërë pyetje, bashkëbisedim ose më formalisht në një detyrë të shkurtër me shkrim (ku u kërkohet studentëve të mbajnë ditarë).

Rekomandimi 4: Krijoni ose përzgjidhni veprimtari të përshtatshme dhe të lidhura me të mësuarit

Të mësuarit aktiv kërkon nga studentët që ata të angazhohen në veprimtari të përshtatshme dhe të lidhura me të mësuarit. Përgjithësisht, i përshtatshëm i referohet lidhjes midis veprimtarive dhe studentëve (p.sh., të përshtatshëm për moshën dhe zhvillimin), ndërsa të lidhur i referohet lidhjes midis veprimtarive dhe objektivit. Megjithatë fraza “të mësuar aktiv” ka qenë i përdorur në arsim për shumë vite, kuptimi i saj ka ndryshuar me kalimin e kohës. Në fi llin e shekullit të 20- të John Deëy argumentonte “të mësuarit duke bërë”. Pikëpamja e Dewey-t e “të mësuarit duke bërë” ishte e kufi zuar në ekzekutimin e veprimtarive motore, manuale dhe praktike. Koncepti aktual i të mësuarit aktiv nuk i përjashton veprimtaritë motore, manuale dhe praktike, por megjithatë përqendrohet në aktivitetin mendor.

Rekomandimi 5: Jepni mësim në mënyra që i bëjnë aktivitetet e të mësuarit “të vijnë në jetë”

Pavarësisht sa të përshtatshëm dhe të lidhur janë veprimtaritë tuaja të të mësuarit “në letër”, ju si mësimdhënës duhet të bëni që ato “të vijnë në jetë” në klasë. Në këtë aspekt, mësuesit mbështeten në një nga tre qasje të mësimdhënies. E para dhe ndoshta më e zakonshme është të prezantohet informacioni, të shpjegohen konceptet dhe të modelohen aftësitë. Kjo qasje mund të emërtohet “thuj e trego”. Qasja e dytë është të bëhen pyetje ose të parashtrihen probleme dhe pastaj të udhëhiqen studentët me anë diskutimesh dhe zbulimesh që të vijnë vetë te përgjigjet e pyetjeve ose zgjidhjet e problemeve.

Rekomandimi 6. Edukimi i të menduarit kritik

Këshilli Kombëtar për Përsosmërinë në Mendimin Kritik ka dhënë një përkufizim gjithëpërfshirës të mendimit kritik. Mendimi kritik është “procesi intelektualisht i disiplinuar i konceptualizimit, zbatimit, analizës, sintetizimit dhe/ose vlerësimit aktiv dhe me aftësi të informacionit të mbledhur ose të gjeneruar nga vërtetimi, përvoja, reflektimi, arsyetimi, ose komunikimi si një udhëheqje për besim dhe veprim.”

Rekomandimi 7: Jini mbikëqyrës i vetes

Vlerësimi i cilësisë së mësimdhënies tuaj nuk do të jetë puna e një mbikëqyrësi të jashtëm. Më saktë, vetëvlerësimi është një pjesë integrale e punës profesionale të mësimdhënësve. Kësisoj, si mësimdhënësna nevojitet të përbrendësojmë cilësitë që e bëjnë një skenar të shkëlqyeshëm, të punojmë për të siguruar që ato cilësi të jenë të pranishme në secilin nga skenarët, dhe të bëjmë çfarë është e nevojshme për ta realizuar skenarin në mënyra që angazhojnë aktivisht studentët dhe sigurojnë suksesin e të mësuarit. Në këtë rekomandim ne do të marrim në konsideratë ato cilësi që diferencojnë skenarët e mirë, nga ata jo dhe aq të mirë. Këto cilësi duhet t’ju aftësojnë të “jeni mbikëqyrës i vetes” (përshtatur nga Ivić et al., 2003).

1) Përcaktoni idenë kryesore. Në një skenar, ideja kryesore është zamku që mban çdo gjë bashkë. Identifikoni idenë kryesore, përshkruajeni atë në terma mjaft të thjeshtë dhe emërtojeni atë. Pastaj shkruani një grup objektivash të të mësuarit, të krijuara rreth apo të bazuara mbi idenë kryesore.

2) Rendisni të gjithë veprimtaritë e të mësuarit në vazhdimësi. Cilat janë veprimtaritë e të mësuarit? Për çdo veprimtari, a e kam qartësuar çfarë duhet të bëjnë studentët? Shkruani mundësisht me saktësi të gjithë gjërat që duhet të bëjnë studentët, edhe nga ana njohëse edhe ndryshe, ndërsa ata punojnë me skenar. (duke marrë shënime, duke punuar në grupe, duke analizuar materialin e shkruar, zbatuar një procedurë, zgjidhur një problem). Më në fund a ka kuptim radha e veprimtarive dhe a ka të ngjarë që t’i udhëheqë studentët që ta kuptojnë idenë kryesore dhe të arrijnë objektivat?

3) Kontrolloni veprimtaritë në terma të mundësive që ato japin për angazhim aktiv. Disa veprimtari mund të jenë më angazhuese se të tjerat. Veprimtaritë më pak angazhuese mund të kenë të përbashkët një a më shumë nga këto karakteristika: tepër të gjata, të tepruara, të mërzitshme, çoroditëse, ose të pakuptim. Veprimtaritë me ndonjë nga këto karakteristika duhet të zëvendësohen me ato që ka të ngjarë që të jenë më angazhuese. Duhet shënuar që ky është një kontroll për përshtatshmërinë e veprimtarive.

4) Kontrolloni lidhjen midis veprimtarive dhe objektivave të të mësuarit. Si lidhen këto veprimtari me objektivat e të mësuarit? A ka veprimtari që mbivendosen? A ka hendeqe në renditjen e veprimtarive? Duhet shënuar që ky është një kontroll për rëndësinë e veprimtarive.

5) Vlerësimi dhe gjykim. Çfarë prove më nevojitet që të më lejojë të kuptoj nëse studentët kanë qenë të suksesshëm në përpjekjet e tyre për të mësuar.

Faza e parë, që ne e përmendëm më parë në këtë sesion ndodh pasi skenari është përgatitur dhe është gati për realizim. Faza e dytë ndodh pasi skenari është vënë në jetë. Në fazën e parë ju e vlerësoni skenarin tuaj në terma të një klase të supozuar studentësh. Në fazën e dytë ju e vlerësoni skenarin tuaj bazuar në reagimet, komentet dhe ndoshta sugjerimet e një klase reale studentësh.

3. PËRSHTATJA NDAJ RISIVE NË PROÇESIN ARSIMOR.

3.1 Risitë në mësimdhënie dhe avantazhet e tyre.

Teknologjia si një risi në mësimdhënie

Shoqëria e bazuar në dituri nevojitet që të posedojë aftësi të mira komunikuese dhe sociale, të jetë e mirë informuar dhe të jetë gjithmonë e gatshme të mësojë gjëra të reja. Për t'u bërë pjesëtar të kësaj shoqërie qytetarët duhet të marrin pjesë në mënyrë aktive në këtë shoqëri dhe ti ndiejnë benifitet e ofruara nga ajo. Atyre duhet t'ju jepet mundësia që ti kenë dhe arrijnë ato dituri dhe aftësi të nevojshme. Ato gjithashtu duhet që në mënyrë kreative ti arrijnë dituritë dhe eksperiencat duke krijuar zgjidhje origjinale për problemet. Në kohën bashkëkohore ndikimi i teknologjisë informatike dhe të komunikimit (TIK) gjithnjë e më shumë bëhet i gjithëpërfshirës në shumë sfera shoqërore. Ky zbatim nuk e anashkalon as arsimin. Arsimiti dhe dituria janë baza e çdo zhvillimi njerëzor dhe ato janë e drejta fundamentale për çdo qenie njerëzore. Dominimi i metodave tradicionale të cilat e fuqizojnë njohurinë enciklopedike dhe jo specifike apo praktike, mungesa e mësimdhënies interaktive dhe inovacioneve bëjnë që teknologjia informatike e komunikimit të shfrytëzohet si reformator për ti plotësuar kërkesat globale për mësimdhënie sa më pragmatike dhe për ti ndjekur trendet bashkëkohore arsimore ku nxënësi vendoset në qendër të vëmendjes dhe ku amplifikohet të menduarit kritik dhe zgjedhja e problemeve. Nevoja dhe arsyeja e aplikimit të TIK-ut në arsim niset nga fakti i përgatitjes së të rinjve për tu bërë liderë dhe të suksesshëm në këtë shoqëri të udhëhequr nga informacionet. Aftësitë e komunikimit, procesimit, mendimit kritik dhe zgjedhjes së problemeve si dhe puna në grupe janë esenciale në shoqërinë teknologjike dhe socioekonomike të shekullit 21. Arsimiti në këtë mjedis të sofistikuar do të bëjë më shumë se vetëm lexim, shkrim apo përvetësim të shkathtësive aritmetike. Duhet të ofrojmë edhe shkathtësi pune që do ti ndihmonin të rinjtë ta arrijnë potencialin e tyre njerëzor. Zhvillimi i shoqërisë informatike paraqet një nga detyrat prioritare të të gjitha qeverive botërore. Nuk ka dyshim se arsimimi është njëri nga segmentet kryesore në nxitjen dhe përkrahjen e zhvillimit të shoqërisë informatike, edhe atë në dy aspekte. Pikë së pari, ky segment duhet të jetë promotor i shoqërisë informatike dhe të inicojë krijimin e kuadrove profesionale dhe kompetente të cilët mund t'ju përgjigjen sfidave të shoqërisë informatike dhe nevojave të ekonomisë së bazuar në dituri. Së dyti, cilësia e procesit edukativo arsimor në mënyrë të drejtë mvaret nga zbatimi i teknologjisë informatike dhe komunikimit në po atë proces. Kursi jonë "TIK në arsim" do ti trajtojë ndryshimet dhe efektet e TIK-ut në arsimin fillor duke: vëndosur theksin në nevojën, në mënyrën e integritetit sa më efikas të TIK-ut, në ndryshimin e metodave mësimore nga ato tradicionale në interaktive, evaluimi i orëve me zbatim të TIK-ut, përpunim elektronik i të dhënave si dhe interpretimi i të dhënave. Sistemi jonë arsimor është duke i zbatuar principet e Strategjisë Nacionale për Zhvillimin e Arsimit, vecanerisht programit për zhvillimin e TIK-ut në arsim. Qëllimi kryesor i strategjisë nacionale është që të maksimalizohet dhe të optimizohet shfrytëzimi i pajisjeve të TIK-ut nga kategori të ndryshme të pjesëmarrësve potencialë: mësimdhënës, nxënës, student, qytetar. Promovimi i arsimimit teknologjik paraqet hap logjik, posaçërisht në klasat e ulta të arsimit fillor. Kujdes i veçantë duhet pasur në përmbajtjet mësimore për grupe të ndryshme nxënësish. Posaçërisht theks të veçantë i jepet zbatimit të TIK-ut në arsimin fillor për kryerjen e detyrave shkollore e jo si qëllim vetëm për vete.

Integrimi i metodave bashkëkohore

Në teorinë dhe në praktikën e punës mësimore çështja e metodave është një nga përmbajtjet me rëndësi të veçantë, meqë ato përcjellin tërë ecurinë e zhvillimit të procesit mësimor. Aplikimi i mësimit interaktiv në

grupe të vogla kryesisht mund të organizohet në dy mënyra: Mënyra e parë është kur të gjithë grupet punojnë në një përmbajtje mësimore ose zgjidhin një detyrë, realizojnë një eksperiment apo një detyrë laboratorike, një vëzhgim. Kurse mënyra e dytë është kur secili grup punon në detyra të ndryshme.

Mësimi interaktiv – të nxënit aktiv promovon cilësinë e procesit të dhënies, por paraqet një sistem dhe model inovator të punës mësimore e cila mbështetet në elemente të ndryshme të mësimit problemor, mësimi zbulues – kërkimor, mësimi ekipor e të individualizuar.

Në këtë kontekst mësimi interaktiv ka ecuri dhe trajtim tjetër të përmbajtjeve, të planifikimit dhe të përgatitjes së mësimdhënësit për punë.

Karakteristikat e mësimdhënies interaktive në arsim

Zbatimi i mësimdhënies interaktive kërkon mjete të ndryshme ndihmëse për mësim, hapsirë të volitshme për punë, rregullim të interierit, aftësim të profesorëve për të zbatuar mësimdhënie interaktive, aftësim i studentëve e të tjera që do të thotë se varet nga shumë faktor të rëndësishëm. Që të ndryshohet pasqyra e mësimi tradicional si çështje mjaft e rëndësishme është vendosja e risive në mësim. Në teoritë praktike të didaktikës është pranuar qëndrimi për ndryshimin e mësimi pasiv ndaj atij aktiv.

Mënyra aktive e organizimit të mësimi e karakterizon mësimin bashkëkohor, ndërsa mënyra pasive e karakterizon mësimin tradicional. Procesin e të nxënit aktiv e dallojnë disa karakteristika nga mësimi i rëndomtë, ndër të cilat me rëndësi janë:

1. strukturim tjetërfare i përmbajtjes së temës, njësisë mësimore, planifikimit dhe përgatitjes për mësim;
2. trajtim gjithpërfshirës i temës mësimore;
3. kombinim qenësor i materialit teorik dhe praktik;
4. dominim i punës së individualizuar ose i punës së kombinuar individuale – grupe;
5. punë e pavarur e grupeve brenda orës mësimore për disa lëndë ose aktivitete mësimore dhe ndërrimi i roleve në orën tjetër;
6. dominimi i pozitës aktive të studentëve dhe roli drejtues e organizues i profesorit;

Çfarë është TIK?

Bota karakterizohet nga ndryshime të shumta dhe të shpejta, një pjesë e të cilave ka ardhur dhe nga zhvillimi i shpejtë i teknologjisë së informacionit dhe komunikimit. Arsimi duhet t'u përshtatet ndryshimeve të vazhdueshme të teknologjisë, dhe t'i përdorë ato gjerësisht në procesin mësimor. Këtyre ndryshimeve arsimi duhet t'u përgjigjet, me ritme të shpejta, me zhvillime të brendshme sasiore e cilësore për të transmetuar njohuri e aftësi sistematike, koherente e të qëndrueshme të studentët, duke i reflektuar më pas këto në shoqëri për krijimin e një të ardhmeje më pozitive për të gjithë. Në epokën e zhvillimit të teknologjisë së informimit dhe komunikimit, përdorimi i kësaj teknologjie gjatë procesit mësimor është bërë një domosdoshmëri për profesorin.

Rëndësia e TIK-ut

Para shekullit të njëzetë, tre mjetet kryesore të mësimi ishin mësuesi, teksti dhe tabela e zezë. Librat, letrat, lapsat ishin mjetet themelore për të hyrë në komunikimin dhe shkëmbimin e informacionit. Shekulli i njëzetë, solli mbizotërimin e teknologjisë në arsim. Shumë individë do të argumentojnë se kjo është ende e vërtetë sot, por nuk mund të mohohet ndikimi në rritje të teknologjisë në arsim. Roli i profesorit si burimi kryesor i informimit

në klasë ka ndryshuar në të mësuarit organizativ, i cili çon nxënësit apo studentët për të kërkuar informacion të pavarur. Një tipar dallues i arsimit në të gjitha nivelet në vitet e fundit është përfshirja e teknologjisë në procesin e të mësuarit. Përdorimi i teknologjive të reja përbën një nga ndryshimet më dramatike në arsim. Kombinimi i kompjuterave dhe i përparësive të tjera teknologjike, si: videove me karakter didaktik, hiperteksteve e programeve të tjera përbën një aspekt reformues në fushën e arsimit. Në të gjitha vendet e botës janë bërë përpjekje të vazhdueshme për të inkorporuar arritjet teknologjike në mjedisin shkollor dhe për t'i pajisur ato me infrastrukturë informatike. Përdorimi i teknologjisë së komunikimit dhe të informacionit gjithnjë e më shumë në të gjitha aspektet e shoqërisë, bën të rëndësishëm futjen e TIK-ut si një lëndë me rëndësi të veçantë. Kjo bën të mundur që përdorimi produktiv dhe i besueshëm i TIK-ut të trajtohet si një mundësi thelbësore për jetën. Kjo lëndë përfshin jo vetëm mjeshtërinë e aftësive teknike, por edhe kuptueshmërinë për të zbatuar dhe aplikuar këto aftësi në jetën e përditshme, deri dhe në punësimin e studentëve, menjëherë pas përfundimit të studimeve 2-vjecare. TIK-u u krijon mundësi studentëve të marrin pjesë dhe të angazhohen në shoqërinë bashkëkohore.

3.2 Zbatimi dhe përfshirja e risive në mësimdhënien në universitete.

TIK nënkupton të gjitha llojet e teknologjisë, të cilat përdoren për të shfrytëzuar dhe manipuluar informacionin, pra kemi një kombinim të Teknologjisë me Informacionin dhe Komunikimin. TIK në edukim kuptohet si një implementim i pajisjeve dhe mjeteve teknologjike në procesin mësimor për të regjistruar dhe përpunuar informacionin në formë digjitale. Përdorimi i teknologjisë në universitetet tona ka ndryshuar në mënyrë të ndjeshme këto vitet e fundit. Kështu, për të pajisur studentët me aftësitë e nevojshme teknologjike, duhet të përdorim metoda të reja të të mësuarit në krahasim me metodat e përdorura në të mësuarit tradicional. Teknologjia dhe mjetet teknologjike janë bërë pjesë e edukimit në universitet dhe synimi është të përdorim teknologjinë në klasa si një mjet që zhvillon dhe nxit më tej procesin e të mësuarit. Studentët, nga përdorimi i këtyre mjeteve të reja teknologjike kanë përfituar aftësi kompjuterike, aftësi të cilat do të mund t'i përdorin në të ardhmen në vendet e tyre të punës.

Universitetet në sistemin arsimor shqiptar kanë krijuar një infrastrukturë teknologjike, e cila optimizon integrimin e teknologjisë në procesin edukativ.

Avantazhet e përdorimit të TIK në mësimdhënie

Fillimisht profesorët duhet të dallojnë qartë lidhjen midis përdorimit të TIK dhe programit të mësimdhënies. Ne duhet të dijmë ta përdorim teknologjinë para se të mësojmë me ndihmën e saj. Ne përdorim teknologjinë për të mësuar të njëjtat gjëra si më përpara sepse TIK na lejon që të kemi një mësimdhënie: më të lehtë, më të shpejtë, më efikas. Shtrirje në një gamë më të gjerë materialesh njëkohësisht. Kemi të bëjmë edhe me një barazi mbi zgjedhjet e akseset e informacioneve.

3.3 Procesi i mësimdhënies sipas standarteve në universitetet shqiptare.

Në përshtatje me proceset europiane të mësimdhënies do të ishte shumë efektive nëse për profesorët do të sugjerohet si më poshtë:

1. Ndërtoni klasa që e kanë të mësuarit e studentëve si përqendrim parësor, promovoni angazhimin e studentëve në të mësuarit dhe shmangni barrierat ndaj këtij procesi.
2. Krijoni mjedise të personalizuar për të mësuarit, ku studentët të kenë një ndjesi të përkatësisë dhe të mbarëvajtjes.
3. Menaxhoni madhësinë e klasës, duke formuar grupe ose ekipe sipas nevojës, për të krijuar një mjedis funksional, produktiv për të mësuarit.

4. Promovoni sjellje pozitive të klasës duke trajtuar sjelljen e keqe dhe përçarëse me efektivitet dhe efikasitet.
5. Krijoni një mjedis fizik që është reagues ndaj nevojave të studentëve tuaj dhe i përshtatshëm për të lehtësuar të mësuarit në përputhje me synimet.

Nga ana tjetër, lidhur me arritjen e realizimit të objektivave iu sugjerohet:

1. Shkruajini objektivat në një format standard për të lehtësuar komunikimin midis dhe mes mësimeve, studentëve dhe aktorëve të tjerë.
2. Ndërttoni kurse që përmbajnë objektiva në fusha të shumta, në mënyrë që të siguronit që sistemi ynë arsimor të formojë student të harmonizuar.
3. Përdorni një metodë sistematike për të shkruar objektivat për grup – mësimet ...

Mësimdhënia e një ndryshimi: perspektiva dhe një vështrim i përgjithshëm

1. Krijoni skenarë në vend që të shkruani plane mësimore.
2. Krijoni situata të mësuarit që angazhojnë aktivisht studentët në procesin e të mësuarit.
3. Autorizojini studentët tuaj.

Sa i përket një mësimdhënie cilësore:

1. Duhet të jeni në dijeni të larmisë së burimeve të të mësuarit që janë brenda dhe jashtë universitetit tuaj.
2. Përzgjidhni burime të të mësuarit të cilat janë (a) të bashkërenduara me objektivat mësimore, (b) mbështetëse të veprimtarive tuaja të mësimdhëniestë të mësuarit, dhe (c) të përshtatshme për studentët tuaj në terma të dijes, përvojës së tyre të mëparshme, moshave ose niveleve të zhvillimit.
3. Lokalizoni një larmi burimesh të të mësuarit për të përmbushur nevojat të ndryshme, dhe stile të larmishme të të mësuarit të studentëve në klasën tuaj.
4. Bëjini burimet e të mësuarit të “vijne në jetë”, kujtoheni që jeni ju mësuesi, i cili vendos se si përdoren burimet për të krijuar mjedise nxitëse mësimore dhe i jep formë asaj që mësojnë studentët.
5. Përdorni siç duhet dhe me efektivitet teknologjinë për të mbështetur mësimdhënien, për të shtuar mundësitë e të mësuarit dhe për të zmadhuar ndryshimet për suksesin e të mësuarit

Po ashtu sugjerime të vlefshme për mësimdhënësit do të ishin;

1. Bazojini vlerësimet tuaja kryesisht në objektivat tuaja mësimore, duke krahasuar nivelin ose llojin e objektivave me forma të përshtatshme të kontrollit.
2. Zgjidhni instrumente dhe teknika kontrolli, bazuar në qëllimin për të cilin po i kontrolloni studentët tuaj.
3. U mësoni studentëve tuaj strategji dhe teknika të vetëkontrollit dhe vetëvlerësimit.
4. Përdorni rezultatet e vlerësimeve formale për të kuptuar forcat dhe dobësitë e studentëve, dhe për të bërë përmirësime në mësimdhënien tuaj.

3.3.1 Shkollimi dhe të mësuarit në shoqëritë demokratike moderne.

Arsimimi formal gjithmonë ka pasur një qëllim të dyfishtë, domethënë të ushqejë zhvillimin e fëmijëve dhe adoleshentëve në mënyrë që ata të jenë të aftë të kenë sukses si të rritur dhe të kontribuojnë për funksionimin e qetë të shtetit dhe shoqërisë.

Si pasojë, vendimet për arsimin gjithmonë kanë qenë politikisht shumë të motivuara, apo më pak të motivuara. Orientimi dhe përparësitë e arsimit kanë qenë dhe do të vazhdojnë të formësohen nga orientimet dhe përparësitë

e mbarë shoqërisë si edhe orientimi dhe përparësitë e institucioneve të tjerëbrenda shoqërisë. Natyra politike e arsimit ka qenë e dallueshme qysh në lashtësi. Leximi, shkrimi dhe aritmetika mësoheshin në mbretëritë e lashta të Mesopotamisë për të lehtësuar transaksionet midis prodhuesve bujqësorë dhe për t'i mundësuar mbretit t'i ndiqte dhe t'i rregullonte këto transaksione. Perandorët kinezë e përshtatnin arsimimin e mandarinëve për t'i aftësuar ata që të kishin dijet dhe njohuritë e domosdoshme për të administruar perandorinë. Ky arsimim përmbante mësimet e Konfucit, me supozimin që ato do t'i aftësonin mandarinët t'i trajtonin njerëzit dhe problemet me mençuri dhe drejtësi.

Në Athinën e lashtë, arsimimi synonte të jepte dije abstrakte dhe të zhvillonte aftësi për argumentim dhe arsyetim që do t'i aftësonin shtetasit të merrnin pjesë në vendimmarrje për të mirën e shtetit demokratik (Gardner, Kornhaber, & Eake, 1991; Nisbett, 2003).

3.4 Sfidat me të cilat përballen sistemi arsimor, veçanërisht universitetet shqiptare.

Mësimdhënia, sfida më vete.

Zhvillimet e një bote vazhdimisht në ndryshim, përcaktojnë qartë kërkesa të reja dhe sfiduese për sistemet tona arsimore, dhe për ata që jetojnë dhe punojnëbrenda tyre. Kërkesat për zotësi në punë në mijëvjeçarin e ri po ndryshojnë me shpejtësi. Kërkesat për profesione njohëse rutinë dhe punë krahu për shembull, po reduktohen. Në të njëjtën kohë, kërkesat për të menduar inventiv (për shembull menaxhim të kompleksitetit, vetë drejtim, kuriozitet, kreativitet, pranim të rrezikut, të menduarit e rendit të lartë dhe arsyetim të shëndoshë), mendim të ekspertëve (psh., zgjidhje e problemeve për të cilat nuk ka zgjidhje të bazuar në norma), dhe aftësi e kapacitete komplekse të komunikimit (psh., ndërveprim me të tjerët për të marrë informacion, ofrim i shpjegimeve ose bindje e tyre për implikimet për veprim) janë në rritje.

Më tutje ka një nevojë të madhe për qytetarët që janë pjesëmarrës aktivë në problemet shoqërore dhe politike, dhe kanë temperamentin që nevojitet për stabilitet emocional dhe mbarëvajtje. Këto kërkesa të reja kërkojnë mënyra të reja të të menduarit për studentët dhe mësimdhënësit dhe për të mësuarit dhe mësimdhënien. Të menduarit inventiv, mendimi i ekspertëve dhe aftësitë e kapacitetet komplekse të komunikimit nuk mund të zhvillohen në një sistem në të cilin mësimdhënësit janë aktivë (p.sh., japin leksione) dhe studentët janë pasivë (p.sh., ata rrinë ulur e dëgjojnë). Studentët duhet të jenë aktivë (p.sh., duke punuar) dhe ju si mësimdhënës, duhet të siguronit strukturën, asistencën, nxitjen dhe mbështetjen për t'i bërë ata të aftë të mësojnë në të tashmen si edhe t'u jepni mundësi për të mësuarit në të ardhmen. Psikologu i famshëm belg Eric De Corte ka sugjeruar katër parime fundamentale të të mësuarit siç e kuptojmë ne atë tani.

Ata janë si vijon:

- Të mësuarit është konstruktiv. Mendimi nuk ekziston në botën e jashtme. Por mendimi formohet nga studentët ndërsa ata bashkëveprojnë me botën e jashtme.
- Të mësuarit është i vetë normuar. Studentët e vetënormuar vënë objektiva më të larta të veçanta e të afërta, e menaxhojnë mirë kohën e tyre, e monitorojnë përparimin e tyre drejt objektivave, bëjnë korrektime bazuar në monitorimin e tyre dhe këmbëngulin pavarësisht pengesave.

3.4.1 Shkencë e re e të mësuarit, teknologji të reja dhe ndryshim arsimor.

Ndryshimet në infrastrukturën teknologjike dhe metodat e mësimdhënies përgjithësisht janë më të lehta të bëhen nga sa janë ndryshimet në sferat më të mëdha, të ngarkuara më shumë politikisht të përmendura më sipër. Gjithashtu, është e pranuar përgjithësisht që ndryshimet në teknologji dhe mësimdhënie paguajnë pjesë të fitimit në terma të cilësisë së mësimdhënies dhe efektivitetit të të mësuarit. Në fakt, rëndësia e teknologjive

dhe metodave të reja të mësimdhënies është element i domosdoshëm i ndërtimit të të ashtuquajturave “shoqëri të dijes”. Veç kësaj, të paktën në dukje, mësuesit dhe administratorët janë në favor të këtyre ndryshimeve. Sidoqoftë, pranimi i nevojës për ndryshime të tilla, dhe realizimi i ndryshimeve janë dy gjëra të ndryshme. Realizimi dhe veçanërisht ruajtja e këtyre ndryshimeve kërkojnë nivele të larta të ekspertizës nga ana e një numri të madh njerëzish. Ato po ashtu kërkojnë koordinim midis ekspertëve nga fusha të ndryshme të lëndëve dhe disiplinave akademike. Së fundmi, ato kërkojnë angazhim afatgjatë nga udhëheqësit qeveritarë, gjë që është veçanërisht e vështirë në vazhdueshmërinë e ministrave dhe qeverive të ndryshme. Aktualisht ne jemi në një periudhë kalimtare të konceptimit të të mësuarit.

Të menduarit kritik është një koncept kompleks, i tillë që kërkon nga studentët të:

- përqendrohen në informacionin e përshtatshëm dhe të mos e përfillin informacionin e papërshtatshëm;
- skanojnë, krahasojnë dhe përzgjedhin informacionin në përputhje me objektivin ose qëllimin;
- paraqesin çfarë është zgjedhur në një mënyrë kohezive (për shembull duke përdorur modele) dhe të bëjnë lidhjen me dijen ekzistuese;
- vlerësojnë modelet në terma të provave të disponueshme dhe që nevojiten;
- arsyetojnë me anë të deduksionit për të vlerësuar vërtetësinë dhe vlefshmërinë e modeleve dhe përfundimeve;

Pra, profesrët duhet të gjejnë mënyrat që ta ndihmojnë çdo student të zhvillohet si person, dhe si anëtar produktiv i një shoqërie demokratike në një botë gjithmonë të ndryshueshme. Kjo është një sfidë shumë më e madhe se sa përgatitja e studentëve për punë apo profesione të veçanta.

Konkluzione dhe rekomandime.

- Megjithë punën e bërë për hartimin dhe zbatimin e standardeve arsimore në Shqipëri, vihet re një dallim i konsiderueshëm midis standardeve europiane dhe atyre shqiptare, në koncepte, në hartim, në metodologji dhe në zbatim të tyre në praktikë.
- Informacioni dhe njohja e standardeve europiane në arsim nëpërmjet botimit të materialeve, organizimit të veprimtarive të ndryshme njohëse dhe shkëmbimit të përvojave janë të pamjaftueshme.
- Strukturat dhe institucionet që trajtojnë politikat që kanë të bëjnë me konceptimin, hartimin dhe zbatimin e standardeve arsimore janë të pamjaftueshme, si në kapacitete, ashtu edhe në kualifikimet e nevojshme.
- Krijimi i institucioneve të reja për të mundësuar një menaxhim më të mirë të procesit të zbatimit të standardeve arsimore për momentin është i vështirë dhe fuqizimi i institucioneve ekzistuese që janë të angazhuara me standardet arsimore për të qenë të afta të menaxhojnë ndryshimet e pritshme në këtë sektor, duket se nuk është përparësi e momentit.
- Brenda standardeve arsimore shqiptare, të përdorura deri tani, vihen re diferenca të mëdha, si në konceptim, ashtu edhe në mënyrën e zbatimit. Nuk ka terminologji të unifikuar dhe të pranuar zyrtarisht nga të gjithë ekspertët dhe nivelet arsimore.

Rekomandime.

- ✓ Është i domosdoshëm organizimi i punës për hartimin e standardeve të reja arsimore në Shqipëri, në përputhje me standardet europiane. Rekomandohet ngritja e një grupi pune për të rishikuar nivelet ekzistuese të standardeve dhe për të rekomanduar fushat ku duhet filluar ndërhyrja për hartimin e standardeve të reja hap pas hapi, në formën e një plani veprimi.

- ✓ Duhet të rritet shkalla e informacionit dhe e njohjes së standardeve europiane në arsim, nëpërmjet botimit të materialeve, organizimit të veprimtarive të ndryshme njohëse, shkëmbimit të përvojave me vendet europiane dhe nëpërmjet hartimit të projekteve të veçanta.
- ✓ Strukturat dhe institucionet që trajtojnë politikat që kanë të bëjnë me konceptimin, hartimin dhe zbatimin e standardeve arsimore duhet të fuqizohen, si në kapacitete, ashtu edhe në kualifikime. Vetë institucionet ose agjencitë shtetërore ose joqeveritare që merren me standardet arsimore duhet të orientojnë punën e tyre drejt europianizimit të standardeve arsimore në Shqipëri në të gjitha nivelet arsimore, duk hartuar planet e tyre të veprimit për europianizimin e standardeve
- ✓ Për shkak se brenda standardeve arsimore shqiptare të përdorura deri tani vihen re diferenca të mëdha, është e domosdoshme që të hartohet dhe miratohet një dokument zyrtar për direktivat, parimet, klasifikimin, procedurat etj, të hartimit të Standardeve Arsimore Shqiptare, mbështetur në linjat kryesore që ofron ky dokument dhe në direktivat e në përvojën europiane.
- ✓ Eliminimi i dukurisë së zbatimit të standardeve arsimore të dyfishta, për arsimin publik dhe atë jopublik, paraqet si domosdoshmëri hartimin e “Manualit të Akreditimit të Ofruesve të Arsimit”, referuar standardeve kryesore (të personelit, infrastrukturës, kurikulës etj.).
- ✓ Garantimit të cilësisë në arsim, që kryejnë funksione të akreditimit, të vlerësimit, të monitorimit, të inspektimit, të certifikimit etj., për të krijuar një kornizë unike kombëtare në këto drejtime, duke përdorur standardet arsimore si nyje lidhëse.
- ✓ Është i domosdoshëm rinovimi i Legjislacionit arsimor, me elementet përkatëse të standardeve, parë në kontekstin europian të standardeve, për ta përshtatur me ndryshimet që vijnë si pasojë e zgjerimit të shkallës së veprimit të standardeve arsimore në përvojën e BE-së, pasi është i pamjaftueshëm dhe i vonuar në kohë. Rekomandohet ngritja e një grupi pune për të identifikuar ndryshimet e nevojshme.

Bibliografia:

1. Alexander, P.A. and Murphy, P.K. (1998). The research base for APA's learnercentered psychological principles. In N.M. Lambert and B.L. McCombs (Eds.), *How students learn*. Washington, DC: APA
2. Antić, S., Ivić, I. & Pešikan, A. (Eds.) (2007). *Student u središtu nastave (Student in the center of teaching)*. Belgrade: Education forum and Faculty of Agriculture.
3. Autor, D. H., Levy, F., and Murnane, R. J. (2001). The skill content of recent technological change: An empirical exploration. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research. http://www.nber.org/papers/w8337.pdf?new_window=1
4. DeCorte, E. (2007). Learning from instruction: The case of mathematics. *Learning Inquiry*, 1: 19–30. <http://competentclassroom.com/pdfs/ErikDeCorte.pdf>
5. Elias, M.J. (2006). The connection between academic and social-emotional learning. In M. J. Elias & H. Arnold (Eds.), *The educator's guide to emotional intelligence and academic achievement*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
6. International Information and Communication Technologies (ICT) Literacy Panel. (2002). *Digital Transformation: A Framework for ICT Literacy*. Princeton, NJ: Educational Testing Services (ETS). <http://www.ets.org/research/ictliteracy/index.html>.
7. Ivić, I., Pešikan, A., & Antić, S. (2003). *Active Learning 2*. Belgrade Institute for Psychology, Faculty of Psychology.

8. Lemke, C., Coughlin, E., Thadani, V., & Martin, C. (2003). En-Gauge 21st Century Skills – Literacy in the Digital Age: <http://www.metiri.com>
9. Prince, M. (2004). Does active learning work? A review of the research. *Journal of Engineering Education*, 93(3), 223–231
10. U. S. Department of Labor. (1999). Futurework: Trends and challenges for work in the 21st Century. Washington, DC: Author. <http://www.dol.gov/asp/programs/history/herman/reports/futurework/report.htm>.
11. Eirth, K. R. & Perkins, D. (2009). Learning to learn. <http://www.macalester.edu/geology/eirth/CourseMaterials.html>
12. Zeigarnik, B.V. (1967). On finished and unfinished tasks. In E. D. Ellis (Ed.), *A sourcebook of Gestalt psychology*. New York: Humanities Press
13. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. European Association for Quality Assurance in Higher Education, 2005, Helsinki;
14. EFPA Declaration 2006. The European standards of education and training in professional psychology – EuroPsy
15. David Frankfurter, January 1, 2004. European education standards.
16. CEDEFOP. Quality standards and norms in European VET. Sept. 2003.
17. EURYDICE. Quality Assurance in Teacher Education in Europe.
18. Eurydice, 2004. Evaluation of Schools providing Compulsory Education in Europe
19. Raising education standards in schools. 2005. Organization for Security and Co-operation in Europe. Mission to Bosnia and Herzegovina;
20. https://www.researchgate.net/publication/268387095_STANDARTET_ARSIMORE_NE_BASHKIMIN_EUROPIAN_DHE_NE_SHQIPERI_Education_standards_in_EU_and_Albania/link/5469f220cf20dedafd2ee9c/download
21. <http://Webquest.org/> [WebQuests from the San Diego State University Department of Educational Technology]

MODELET MË TË SUKSESSHME ARSIMORE NË EUROPE DHE KRAHASIMI ME MODELIN ARSIMOR SHQIPTAR.

MsC. Gentiana BOSHKU
genta_jm@hotmail.com

Abstrakt

Studenti ka nevojë për një mori kapacitetesh dhe kompetencash për të funksionuar në shoqërinë e së ardhmes, kështu që ata duhet të dinë se si të përshtaten me një mjedis në ndryshim që evoluon me shpejtësi. Ai gjithashtu duhet të punojë si ekip, të jetë krijues, të dijë të zgjidhë problemet, të marrë vendime dhe të përballë me to. Kjo do të thotë që ata duhet të kenë aftësinë për të vepruar dhe zgjidhur të gjitha problemet që lindin, ashtu siç e kërkon shoqëria e sotme. Modeli i arsimit ka ndryshuar nga të qenit mësimdhënës në klasa me në qendër nxënësin/studentin. Nuk ka të bëjë më me marrjen e njohurive nga studentët që i përgatisin ata për mjedisin e punës, por për jetën. Prandaj, ata duhet të trajnohen për vetë-mësim, zgjedhje me mjete dhe rrugë mësimore, dhe kërkimin domethënës të njohurive. Në këtë studim paraqiten të dhëna krahasimore për sistemet arsimore të disa vendeve të zhvilluara europiane dhe Shqipërisë duke patur parasysh disa faktorë si zhvillimi i sistemit arsimor për publikun, cilësia e arsimit bazë dhe të lartë dhe shkalla e studentëve që ndjekin universitetin. Të dhënat janë bazuar nëklasifikimin e “Best 20 education systems in the world” (20 sistemet arsimore më të mira në botë), faqet zyrtare të sistemit të edukimit për secilin shtet si dhe testet e Pisa.

Keywords: *education, quality, development, Europe, Albania*

Abstract

The student needs a multitude of capacities and competences to function in the society of the future, so they must know how to adapt to a rapidly evolving changing environment. He must also work as a team, be creative, know how to solve problems, make decisions and deal with them. This means that they must have the ability to act and solve all the problems that arise, as today's society requires. The model of education has changed from being teacher-centered to student-centered classrooms. It is no longer about students getting knowledge that prepares them for the work environment, but for life. Therefore, they should be trained in self-learning, choice in learning tools and pathways, and meaningful pursuit of knowledge. This study presents comparative data on the education systems of some developed European countries and Albania, taking into account several factors such as the development of the education system for the public, the quality of basic and higher education and the rate of students attending university. The data are based on the classification of the “Best 20 education systems in the world”, the official websites of the education system for each country, as well as the Pisa tests.

Keywords: *education, quality, development, Europe, Albania*

Hyrje.

Në ndryshim nga klasat tradicionale, Dewey mendonte se shkollat dhe klasat duhet të jenë përfaqësuese të situatave të jetës reale, duke i lejuar fëmijët të marrin pjesë në aktivitetet e të mësuarit në mënyrë të ndërsjellë dhe fleksibël në një sërë mjedisesh sociale (Dewey, 1938, f.19; Gutek, 2014). Dewey mendonte se edukimi efektiv erdhi kryesisht përmes ndërveprimeve sociale dhe se mjedisi i shkollës duhet të konsiderohet një institucion social (Flinders & Thornton, 2013, f. 77). Ai e konsideroi edukimin si një “proces të të jetuarit dhe jo një përgatitje për të jetuar në të ardhmen” (Flinders & Thornton, 2013, f.35; Gutek, 2014). Në klasat me në qendër nxënësin, mund të shihet në veprim pjesa më e madhe e teorisë së të mësuarit social të John Dewey dhe besimeve edukative. Ai e shikonte klasën si një entitet shoqëror që fëmijët të mësojnë dhe t’i zgjidhin problemet së bashku si një komunitet. Në këto klasa fëmijët shihen si individë unikë; studentët mund të gjenden të zënë në punë duke ndërtuar njohuritë e tyre përmes kuptimit personal, në vend të njohurive të imponuara nga mësuesi dhe aktiviteteve të drejtuara nga mësuesi. Fëmijët duhet të shihen duke mësuar e duke u formuar në këto klasa dhe ata do të zgjidhin problemet përmes qasjeve praktike. Kur mësuesit planifikojnë mësimdhënie, interesat e nxënësve duhet të merren parasysh dhe lëndët kurrikulare do të integrohen me theks në të nxënit me projekte. Përvoja edukative përfshin rritjen intelektuale, sociale, emocionale, fizike dhe shpirtërore të fëmijës, jo vetëm rritjen akademike (Schiro, f. 17; 2013).

2.Vendet me sistemin më të mirë të arsimit në europë dhe botë.

Finlanda renditet si shteti me sistemin arsimor më të mirë në Europë dhe në botë. Ajo ofron arsim falas për qytetarët. Ajo ka qenë një performuese e lartë në çdo program me Anketa Ndërkombëtare të Vlerësimit të Studentëve. Finlanda ndjek kërkimet dhe filozofët e arsimit amerikan. (P.sh.: John Dewey), dhe frymëzohet prej tyre. Dewey ishte një besimtar i patundur në grupet e njerëzve që mbledheshin së bashku për të zgjidhur problemet në një mënyrë paqësore, përmes një procesi “diskutimi, debati dhe vendimmarrjeje” (Gutek, 2014, f. 78). Besimet e Dewey për demokracinë, komunitetin dhe zgjidhjen e problemeve, udhëhoqën zhvillimi i filozofive të tij sociale dhe arsimore (Theobald, 2009, f137). Edukimi progresiv, siç përshkruhet nga Dewey, duhet të përfshijë përvoja të të nxënit tërheqës nga ana shoqërore që janë të përshtatshme për zhvillimin e fëmijëve (Dewey, 1938, f. 37).

Po cilat janë parimet kryesore të sistemin arsimor të Finlandës? Ka disa fakte rreth kësaj:

- Ata kanë më pak ditë shkollore (190 ditë në vit)
- Ekzistojnë disa parime thelbësore që qëndrojnë në themel të sistemit arsimor të Finlandës
- Studentët janë të lirë të zgjedhin rrugën e tyre arsimore

Sistemi i edukimit të hershëm të Finlandës është i vendosur rreth konceptit të të mësuarit përmes lojës. Deri në moshën 6 vjeçare, nxënësve nuk u kërkohet të ndjekin shkollat.

Ata ofrojnë arsimin bazë kur fëmija mbush 7 vjeç. Për nëntë vitet e ardhshme ata ndjekin një strukturë të vetme arsimimi. Ata marrin hapa të veçantë për të rishikuar dhe rinovuar kurrikulën e tyre për të përmbushur nevojat e çdo individi.

Agjencia Kombëtare Finlandeze për Arsimin promovon vetëvlerësimin si për mësuesit ashtu edhe për shkollat për t’i ndihmuar ata t’i përmirësojnë ato. Gjithashtu, Finlanda nuk përfshin testimin e standardizuar kombëtar, por ato bëjnë vlerësime për testimin e rezultateve të të nxënit. Arsimi i mesëm i lartë ndahet në dy kategori: i përgjithshëm dhe profesional.

Në arsimin e përgjithshëm, studentët kanë të gjithë lirinë për të zgjedhur oraret e tyre të studimit dhe në fund, ata duhet të ndjekin një provim mature. Dhe këto rezultate merren parasysh për aplikimet e tyre në kolegji.

Arsimi profesional është i fokusuar në punë, ndërsa mësimi në shkollë dhe praktika shkojnë paralelisht. Pas kësaj, studentët arrijnë kualifikime të bazuara në kompetenca. Arsimi i mesëm i lartë është gjithashtu plotësisht falas.

Kolegjet e Finlandës ndahen në dy grupe: Universitete të Shkencave të Aplikuara dhe universitetet e tjera. Universitetet në Finlandë fokusohen në shkencat e aplikuara, ndërsa Universitetet e shkencave të aplikuara theksojnë aplikimet praktike.

Danimarka është në vendin e dytë në Europë dhe në vendin e 4-të në botë për sistemin më të mirë arsimor. Treguesi që ndihmoi Danimarkën të ngjitej në vendin e 4-të është – rritja e raportit mësues-nxënës për shkollat e mesme dhe fillore. Viti shkollor në Danimarkë përbëhet nga 200 ditë të vitit (<https://www.edsys.in/best-education-system-in-the-world/>)

Fëmijët që dëshirojnë të studiojnë në universitet duhet të zgjedhin një nga katër programet arsimore që janë: shkencat natyrore ose sociale (kjo ka një kohëzgjatje prej dy vjetësh); biznes dhe ekonomi; shkenca ekzakte dhe/ose një program të gjerë arsimor i cili mbulon lëndë të ndryshme

Ekzistojnë pesë lloje të institucioneve të arsimit të lartë në Danimarkë:

- universitetet
- kolegjet universitare (për diploma të akademisë profesionale dhe diploma bachelor profesional)
- institucionet e arsimit të lartë artistik
- shkollat e arsimit dhe trajnimit detar
- akademitë e biznesit

Diplomë e Akademisë Profesionale janë diploma specifike universitare që fokusohen në mësimin e aplikuar dhe zhvillimin e aftësive profesionale. Përveç ndjekjes së leksioneve standarde universitare, studentët gjithashtu bashkëpunojnë me biznese dhe industri dhe zhvillojnë një projekt përfundimtar për vlerësim. Këto diploma kërkojnë dy vjet ose dy vjet e gjysmë për të përfunduar dhe akredituar studentët me 120 ECTS.

Kjo diplomë nuk është e barabartë me nivelin bachelor. Sidoqoftë, ato mund të korrespondojnë me një diplomë bachelor nëse studentët marrin një vit e gjysmë shtesë studimi të njohur si diploma shtesë.

Për sa i përket diplomave Bachelor, ekzistojnë dy lloje të diplomave bachelor që mund të merrni në Danimarkë: një diplomë universitare dhe një diplomë bachelor profesionale. E para është programi i përbashkët trevjeçar universitar prej 180 ECTS që ndjek formatin tradicional akademik.

Këto fokusohen në një deri në dy lëndë, kryesisht bazohen në kërkime dhe teori, dhe duhen tre vjet për t'u përfunduar. Diploma bachelor profesional është e orientuar drejt hyrjes në tregun e punës. Ju e merrni këtë diplomë pasi të keni përfunduar një program AP me një diplomë shtesë siç shpjegohet më sipër. Kjo ofron njohuri si teorike ashtu edhe praktike, si dhe u ofron studentëve mundësinë për t'u vendosur në tregun e punës për përvojë profesionale të dorës së parë. (<https://www.internations.org/denmark-expats/guide/education>)

Norvegjia është e treta në europë dhe e gjashta në botë në sistemin arsimor. Raporti i saj mësues-nxënës, atëherë është “afërsisht 1 mësues me 10 nxënës” (<https://www.edsys.in/best-education-system-in-the-world/>). Arsimi fillor dhe i mesëm i ulët mbulon fëmijët e moshës 6 deri në 15 vjeç ose klasat 1 deri në 10. Arsimi i mesëm i lartë zakonisht ofron tre vjet arsim të përgjithshëm ose katër vjet trajnim profesional pas programit të detyrueshëm 10-vjeçar. Norma për trajnimin e praktikës është dy vjet trajnim profesional në arsimin e mesëm të lartë pasuar nga një ose dy vjet trajnim praktik në industri. Programet e arsimit të lartë profesional janë pas shkollës së mesme, por nuk përkufizohen si arsim i lartë. Ato zgjasin nga gjashtë muaj deri në maksimum dy vjet. Arsimi i lartë bazohet në një model 3+2+3; me fjalë të tjera një diplomë bachelor trevjeçare, një diplomë master dy vjeçare dhe një program doktorature trevjeçare (<https://www.lifeinnorway.net/education-in-norway/>)

Mbretëria e Bashkuar është e 4-ta në europë dhe mund të përmirësohet nëse qeveria i trajton me maturi situatat aktuale, si dhënia e pagave më të mira për mësuesit, mbështetja e shtuar në klasë për studentët dhe pajisja me teknologji moderne arsimore për secilën klasë (<https://www.edsys.in/best-education-system-in-the-world/>). Sistemi arsimor në MB ndahet në katër pjesë kryesore, arsimi fillor, arsimi i mesëm, arsimi i mesëm i lartë dhe arsimi i lartë. Fëmijët në MB duhet të ndjekin ligjërisht arsimin fillor dhe të mesëm, i cili zgjat nga moshë rreth 5 vjeç deri në moshën 16 vjeç. Pasi një student të përfundojë arsimin e mesëm, ai ka mundësinë të vazhdojë në arsimin e mëtejshëm. Studentët në Mbretërinë e Bashkuar që planifikojnë të shkojnë në kolegji ose universitet duhet të përfundojnë arsimin e mëtejshëm (https://www.internationalstudent.com/study_uk/education_system/).

Ashtu si vendet e tjera nordike, Finlanda, Norvegjia dhe Danimarka, Suedia ka performuar vërtet mirë për të mbajtur ritmin. Progresi i saj në fushën e arsimit ka qenë mbresëlënëse nga viti 2015 deri në vitin 2018 (<https://www.edsys.in/best-education-system-in-the-world/>). Ligji aktual vë më shumë fokus në shëndetin e nxënësve dhe mësuesve dhe lejon më shumë liri zgjedhjeje se më parë. Që nga 1 dhjetori 2013, kërkohet certifikim profesional për mësuesit e shkollave dhe parashkollorëve me kontrata të përhershme. Vendimi synonte ngritjen e statusit të profesionit të mësuesit, mbështetjen e zhvillimit profesional dhe në këtë mënyrë rritjen e cilësisë në arsim. Ministria punon për çështje që përfshijnë performancën e shkollës, kushtet për mësuesit dhe financimin e studimeve. Inspektorati Suedezi i Shkollave mbikëqyr dhe shqyrton cilësinë e shkollave në të gjithë vendin nëpërmjet inspektimeve të rregullta. Inspektorati monitoron respektimin e Ligjit për Arsimin. Agjencia Kombëtare për Arsimin ofron informacion rreth arsimit, promovon mirëkuptimin dhe administron fondet dhe grantet publike.

Agjencia Kombëtare Suedeze për Arsimin e Lartë Profesional analizon kërkesat e tregut të punës për arsimimin e fuqisë punëtore, vendos se cilat programe do të përfshihen në arsimin e lartë profesional dhe cakton fonde publike për ofruesit e arsimit. Agjencia gjithashtu vlerëson dhe inspekton cilësinë dhe rezultatet e këtij edukimi (<https://sweden.se/life/society/the-swedish-school-system>)

Me sistemin arsimor më kompleks, duke përfshirë tre komunitete të ndryshme si flamande, gjermane dhe franceze, Belgjika shkëlqen në vendin e 5 në Europë dhe të 11-të në botë. Gjatë anketave vjetore, ajo siguroi vendin e 4-të dhe të 9-të për raportin mësues-nxënës dhe vendin e 5-të për rritjen e regjistrimit të moshës fillore dhe të mesme të nxënësve në shkollë (<https://www.edsys.in/best-education-system-in-the-world/>). Shkolla e mesme: ka 4 mundësi: e përgjithshme, teknike, artistike dhe profesionale (<https://expatsinbrussels.be/en/education/the-school-system-in-belgium>)

Gjermania është e njohur për drejtësinë e saj sociale dhe ekonomike në mbarë botën. Vendi ka punuar shumë për të arritur në top 10, por nuk mundi për shkak të mungesës së përmirësimit të disa treguesve në dy vitet e fundit. Aktualisht, vendi po lufton për të mbajtur një pozicion në top 10 (<https://www.edsys.in/best-education-system-in-the-world/>). Sistemi shkollor gjerman ndahet në 5 nivele: Edukimi në fëmijërinë e hershme, Shkolle fillore, Arsimi i mesëm, Arsimi terciar, Edukimi në vazhdim. Në Gjermani ekzistojnë dy sisteme arsimore të shkollave fillore. Në një sistem paraarsimor 5-ditor të javës shkollorë, ka 188 ditë mësimore/në vit. Në sistemin parashkollor 6-ditor të javës shkollorë, ka 208 ditë mësimore/në vit, duke përfshirë edhe mësimet gjatë 2 të shtunave/çdo muaj. Gjinnazi u ofron të rinjve njohuri, ekspertizë dhe njohuri gjithëpërfshirëse për gjuhën gjermane dhe të huaj, si dhe matematikën. Këto institucione gjithashtu u mësojnë të rinjve vetë-zhvillimin, përgjegjësinë sociale dhe pjesëmarrjen në shoqërinë demokratike. Gjithashtu, ata informohen dhe udhëzohen në lidhje me institucionet akademike dhe kërkesat e tyre për pranim, sferën profesionale dhe kërkesat e aksesit, së bashku me perspektivën e punësimit në profesione të ndryshme.

Arsimi i mesëm i lartë i ofruar gjatë 2 viteve me kohë të plotë nga shkollat e mesme profesionale gjermane përgatit të rinjtë për të marrë një kualifikim profesional për një punë të aftë si staf i kualifikuar. Një kualifikim i tillë u lejon atyre të gjejnë një punë në një profesion që kërkon një kualifikim formal. Në të njëjtën kohë, një

kualifikim i tillë mund të çojë në një kualifikim për hyrje në universitet, nëse nxënësi tregon një zotërim të mirë të një gjuhe të dytë të huaj. Gjithashtu, me një kualifikim të tillë, nxënësi mund të studiojë në një universitet teknik, por para kësaj, ata duhet të studiojnë për 2 vjet derisa të marrin një certifikatë maturimi.

(<https://www.studying-in-germany.org/german-educationsystem/#:~:text=All%20Germans%20are%20obliged%20to,for%20other%20general%20education%20school.>)

3. Modeli arsimor i Shqipërisë.

Sistemi arsimor në Shqipëri përfshin këto nivele:

1. Arsimi parashkollor (3-6 vjeç)
2. Arsimi fillor
3. Arsimi i mesëm i ulët (9-vjeçarja)
4. Arsimi i mesëm i lartë (gjimnazi)
5. Arsimi universitar

Arsimi i mesëm i lartë përfshin shkolla profesionale dhe gjimnaze të përgjithshme. Gjimnazi i përgjithshëm është 3 vjet dhe vetëm në vitin e tretë ka një ndarje të nxënësve sipas preferencave ku përfshihen disa variante të profilit natyror dhe disa variante të profilit shoqëror, nxënësit mund të zgjedhin njërin prej varianteve. Nxënësit e arsimit parauniversitar kanë një ulje të vazhdueshme në numër në të gjithë programet, ulje e cila vitin e fundit arrin 13 %, krahasuar me nxënësit e arsimit parauniversitar 2016-17. Ulje në numrin e studentëve vihen re edhe në arsimin e lartë, me 12.5 % më pak, krahasuar me vitin 2016-17 (Ministria e Arsimit, Rinisë dhe sporteve, 2021). Një tregues i rëndësishëm në arsim, është raporti i nxënësve ose studentëve për 1000 banorë. Këto raporte paraqiten në rënie për disa arsye. Një arsye kryesore është që studentët por edhe nxënësit shqiptarë preferojnë të studiojnë jashtë vendit, por ndikon gjithashtu edhe plakja e popullsisë së vendit.

Arsimi luan një rol shumë të rëndësishëm në krijimin e kapitalit njerëzor dhe është një nga premiset për zhvillimin ekonomik dhe social të një vendi. Në universitetet shqiptare aplikohen programet e Bolonjës, standard i BE-së për arsimin e lartë. Nga krahasimi i të diplomuarve në arsimin e lartë për katër vitet e fundit, midis fushave të gjera të studimit, rezulton se numri më i madh i tyre i përket fushës së “Biznesit, administrimit dhe ligjit”.

Vendin e dytë e zë fusha “Shëndet dhe mirëqenie”, megjithëse numri i të diplomuarve në këtë fushë është afërsisht sa ngjysma e atyre të vendit të pare (Ministria e Arsimit, Rinisë dhe sporteve, 2021).

Vitet e fundit në arsimin e lartë në shqipëri është aplikuar akreditimi nga agjensi të huaja të cilat veprojnë në Europë. Informacioni dhe njohja e standardeve europiane në arsim nëpërmjet botimit të materialeve, organizimit të veprimtarive të ndryshme njohëse dhe shkëmbimit të përvojave janë të pamjaftueshme. (Hoxha Edmond R. (2008). Standartet Arsimore në Bashkimin Europian dhe në Shqipëri, f. 11)

Konkluzione.

Modeli shqiptar i organizimit të sistemit arsimor është pak a shumë i ngjashëm me modelet e suksesshme europiane për sai përket ndarjes dhe klasifikimit në marrjen e njohurive, por ka dallime në:

- Raportin nxënës - mësues në Shqipëri është më i lartë sesa modelet e suksesshme europiane ku rezulton 1 mësues me 9-10 nxënës në arsimin parauniversitar.
- Kjo përbën një disavantazh për edukimin në shqipëri pasi ngarkesa më e lartë redukton mundësinë e efikasitetit në mësimdhënie dhe mësimnxënie

- Në përgjithësi mbarimi i arsimit të mesëm të lartë në modelet e marra në studim përkon me moshën 19 vjeç ndërsa në Shqipëri përkon me moshën 17-18 vjeç. Kjo paraqet disavantazh për sa i përket studimeve universitare pasi një moshë më e vogël ka më pak aftësi në përvetësimin e njohurive të thelluara në universitet
- Ngarkesa lëndore dhe provimet shtetërore apo kombëtare të zhvilluara në arsimin parauniversitar në përgjithësi në Shqipëri ka një ngarkesë më të lartë. Në Shqipëri zhvillohen provime në klasat e 5, 9 dhe 12, gjë që nuk ndodh thuajse në asnjërin model të studiuar më lartë. Gjithashtu numri i lëndëve që testohen në sistemin arsimor Shqipëri është përsëri më i lartë se në modelet e studiuar më sipër.
- Kualifikimi i mësuesve dhe përzgjedhja e tyre në disa raste në Shqipëri mbetet një problem akoma, ndërkohë që në disa nga vendet e zhvilluara ka agjensi të posacme që meret me kualifikimin e mësuesve.
- Përqëndrimi dhe edukimi më shumë teorik sesa praktik në disa lëndë gjithashtu është një disavantazh në sistemin arsimor shqiptar
- Në arsimin e lartë mbetet problem numri i pakët i projekteve dhe praktikave ku shpesh herë janë vetëm formale
- Akreditimi i bazuar vetëm në bazën materiale dhe kurrikulare apo zbatimin e projekteve e bashkëpunimeve është i nevojshëm të zhvillohet më tej edhe në aspektin e mësimdhënies, testimit të aftësisë së studentëve për përvetësimin e njohurive apo për përballjen me tregun e punës.
- Nxitja e studimeve në drejtimet ku ka nevojë tregu i punës dhe parashikimi i rregullimi i kuotave sipas nevojave të tregut të punës në mënyrë që mos të krijohet mbingarkesë në drejtime të caktuara dhe mangësi në disa drejtime tjera të tregut të punës.

Literatura:

- Dewey, John. Experience & Education. New York, NY: Kappa Delta Pi, 1938.
- Dewey, J. (2013). My pedagogic creed. In D. J. Flinders, & S. J. Thornton (Eds.), The curriculum studies reader. New York, NY: Routledge.
- Friesen, J. (2014) *Philosophical, Ideological, and Theoretical Perspectives on Education*, Gerald L. Gutek (2014). 2nd Ed. Boston, MA: Pearson.
- Hoxha Edmond R. (2008). Standartet Arsimore në Bashkimin Europian dhe në Shqipëri (Education standards in EU and Albania).
- Michael Stephen Schrio, Curriculum Theory, Sage, 2 Edition, 2013.
- <https://expatsinbrussels.be/en/education/the-school-system-in-belgium>.
- <https://www.edsys.in/best-education-system-in-the-world/>
- (<https://www.internations.org/denmark-expats/guide/education>)
- https://www.internationalstudent.com/study_uk/education_system/
- <https://www.lifeinnorway.net/education-in-norway/>
- <https://sweden.se/life/society/the-swedish-school-system>.
- https://www.studying-in-germany.org/german_educationssystem/#:~:text=All%20Germans%20are%20obliged%20to,for%20other%20general%20education%20school.

THE RELATIONSHIPS BETWEEN INFLATION AND INTEREST RATES IN BANKING SECTOR IN ALBANIA.

Ardi BEZO, PhD.

University College of Business

abezo@kub.edu.al

Abstract.

Nowadays, according to the Bank of Albania, which is the main entity that monitors the progress of the macroeconomic indicators of the country, which normalizes the monetary policy and through this is the main authority that controls the inflation of a country. According to the Bank of Albania, during the year 2022, there was a large increase in yields, which also affected increase in interest rates in our country. Regardless of this, according to the forecasts made by the central bank, this trend in the coming periods will be more optimistic, reducing the data of the inflation parameters. This study will bring how the inflation increase will affect the banking sector and their products. We will see how the Ukraine war during 2022 has affected the inflation increase and thus has affected interest rates, and every other product of the banking sector of the second level. Meanwhile, on the other hand, we will see how this connection will affect the entire economy of the country. We will also see how the central bank uses its mechanisms to stabilize inflation in critical moments of a country's economy.

Keywords: *Inflation rate effects, Interest rate, banking sector policy, Treasury bills,*

Introduction

In recent years, the world has encountered many very difficult obstacles, both with the pandemic and with the effects that the war in Ukraine brought. The approaches of investors were reduced during the pandemic, but then a (Ukrainian war) began to come that focused the whole world. Obstacles began to be felt in every sector of the economy, not only in the region but also in the whole world. Commodity prices started to rise, so we started to have the presence of an inflation which was coming and growing. The increase in prices began to be felt by every investor and prices are rising up at the top. Inflation is everywhere! This also implied the increase in interest rates and other public securities such as government bonds, bonds, treasury bills and their yields.

Literature Review

Always for developing countries, some studies have been done on the relationship between the increase in inflation and the interest rate. Many different authors have done studies such as Akume et al. (2016), or Mallick and Sousa (2013) etc.

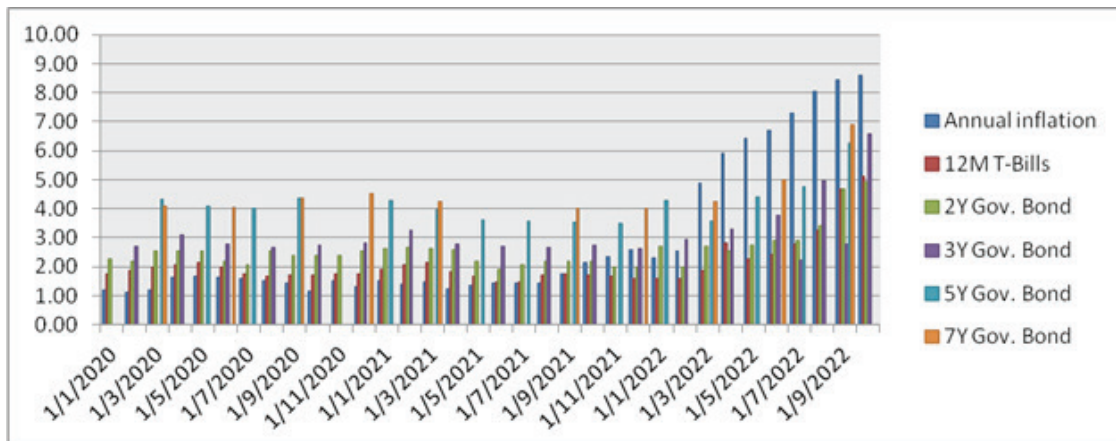
Several different theories try to explain the relationship between economic growth, inflation and interest rate. One of them is the Monetarist Theory founded by Milton Friedman (1967). There are different views on the relationship between inflation and economic growth. The monetarist theory created by Milton Friedman (1967) says that an increase in inflation is harmful in the long run, while other researchers argue that inflation promotes economic growth. Thus, Tobin (1965) is the one who supports this argument. He stated that money is a substitute for capital and inflation increases the opportunity cost of holding money, and thus increases capital accumulation and economic growth. The theory cites that increasing the money supply at a faster rate than the growth of the economy results in inflation, which proves to be harmful to economic growth. If inflation would affect economic growth, then interest rate control can be used, which has a change in the short-term interest rate from the Central Bank (Bain and Howells, 2003). In modern times, expansionary monetary policies lead to lower interest rates and investment spending will increase, thus leading to an increase in aggregate demand. In this way, the increase in aggregate demand can lead to an increase in the level of production prices in an economy. This implies a negative relationship between the interest rate and economic growth and a negative relationship between the interest rate and inflation. Adam Smith (1776) spoke of the classical theory and developed by Ricardo (1817) assumed that an economy always achieves full employment through the invisible hand, allowing flexibility in prices, wages and other prices of inputs. Keynesian theory by Keynes (1936) assumed a positive relationship between inflation and economic growth only in the short run. It focuses on the fact that inflation and output are unrelated due to rising wages and prices. In the short run and in the long run, inflation and output are unrelated due to full employment, while in the intermediate run, inflation and output are positively related due to price and wage flexibility. Studies such as Cyrus and Elias (2014) as well as Lashkary and Kashani (2011) have continued, in which they have found that monetary policy has a negligible impact on real production, while others such as Havi and Enu (2014) as well as Rasaki et al. (2013) have found that monetary policy has a significant positive impact on economic growth. There are many studies on these connections and relationships. The literature has also shown that the impact of monetary policy can vary depending on the country and the specific monetary policy measures used.

Metodology

The methodology will consist in interest rates from the period of 2020 to the present day. We will observe the trends of yields and bonds during this period and we will analyze the situations of this period by looking at the effects of inflation in relation to interest rates as well as in relation to other banking products. We will further analyze what are the policies of the central bank in relation to the growth of the economy, as well as to maintain financial stability in our country.

Below we will show the increase in inflation in relation to the interest rates that have influenced the increase in public securities, 12-month treasury bills, 2-year, 3-year, 5-year and 7-year government bonds.

	Annual inflation	1 2 M T-Bills	2Y Gov. Bond	3Y Gov. Bond	5Y Gov. Bond	7Y Gov. Bond
1/1/2020	1.20	1.77	2.25	0	0	0
1/2/2020	1.10	1.87	2.2	2.72	0	0
1/3/2020	1.19	1.98	2.55	0	4.34	4.08
1/4/2020	1.63	2.05	2.55	3.1	0	0
1/5/2020	1.66	2.16	2.55	0	4.09	0
1/6/2020	1.64	1.98	2.2	2.77	0	4.05
1/7/2020	1.58	1.74	2.07	0	4.02	0
1/8/2020	1.51	1.66	2.54	2.65	0	0
1/9/2020	1.44	1.71	2.38	0	4.36	4.38
1/10/2020	1.14	1.73	2.4	2.75	0	0
1/11/2020	1.52	1.77	2.4	0	0	0
1/12/2020	1.32	1.77	2.55	2.82	0	4.52
1/1/2021	1.53	1.92	2.63	0	4.3	0
1/2/2021	1.41	2.06	2.65	3.25	0	0
1/3/2021	1.46	2.13	2.63	0	3.96	4.25
1/4/2021	1.24	1.83	2.58	2.8	0	0
1/5/2021	1.35	1.67	2.19	0	3.63	0
1/6/2021	1.44	1.49	1.9	2.7	0	0
1/7/2021	1.44	1.48	2.08	0	3.57	0
1/8/2021	1.44	1.73	2.2	2.67	0	0
1/9/2021	1.75	1.77	2.2	0	3.53	4.01
1/10/2021	2.16	1.7	2.2	2.74	0	0
1/11/2021	2.35	1.69	2	0	3.51	0
1/12/2021	2.56	1.6	2	2.64	0	4
1/1/2022	2.29	1.58	2.7	0	4.3	0
1/2/2022	2.55	1.58	1.99	2.93	0	0
1/3/2022	4.89	1.87	2.7	0	3.56	4.23
1/4/2022	5.90	2.83	2.56	3.28	0	0
1/5/2022	6.42	2.27	2.74	0	4.4	0
1/6/2022	6.71	2.43	2.9	3.76	0	5
1/7/2022	7.29	2.78	2.9	2.21	4.75	0
1/8/2022	8.06	3.26	3.4	4.94	0	0
1/9/2022	8.44	4.69	4.7	2.78	6.27	6.88

What we conclude from the table below is that in 2020 inflation was at low values until the last year when inflation reached the highest rates. This has reflected in a considerable increase in other public titles as well. It can be seen that it has had a greater impact on public bonds with short maturities than on bonds with long-term maturities.

Conclusion

The purpose of this study was to show the strong relationship that inflation rates have on the increase in interest rates, and this was also seen with the titles taken in the study for a period of almost 2 years. The source of the data was obtained from the Bank of Albania from the published aggregates and it was noticed that the trend was in rising inflation rates and therefore a direct impact on interest rates. This impact that inflation had on interest rates also affected the increase in public securities such as interest rates on treasury bonds, or increases in 2-year, 3-year, 5-year and 7-year bonds. What this study brought to light was the fact that even though we have an increase in inflation rates, this had a noticeable effect especially on titles with close maturity dates and with little impact on long-term titles. The study produced these findings which offer several important policy implications. The analysis showed that in the period where it is required and desired to maintain high inflation, *ceteris paribus*, inflation at a higher level desirable for reached the highest level of strong economic growth. However, it should be noted that when inflation is increased to a certain level, where beyond this level, if inflation is still higher then it is harmful to the economy of a country and this level of inflation then goes outside the scope of this study. In addition, rising interest rates may affect interest income/expense or may cause impairment losses.

The implications of rising interest rates may result in adapting business models and rethinking business decisions such as financing and capital structure.

Reference

- Berument, H. (1999), "The impact of inflation uncertainty on interest rates in the UK", *Scottish Journal of Political Economy*, 4(2), pp. 207-218.
- Salami, F.K., 2018. Effect of interest rate on economic growth: Swaziland as a case study. *J. Bus. Fin. Aff.*, 7(3), pp.1-5.
- Dornbusch, R. S., Fischer, S. & Kearney, C. 1996. *Macroeconomics*. Sydney: The McGrawHill Companies.
- Booth, G. and Ciner, C. (2001), "The relationship between nominal interest rates and inflation: international evidence". *Journal of Multinational Financial Management* (11), pp. 269-280.
- Darby, M. R. (1975), "The financial and tax Effect of Monetary Policy on interest rates", *Economic Enquiry*(13), pp. 266-76.
- Huizinga J. and Mishkin F.S. (1984), inflation and real interest rates on assets with different risk characteristics", *Journal of Finance* (43), pp. 699- 714.
- Million, N. (2003), "Shifting regimes in the relationship between interest rates and inflation", *Proceeding of the 2nd International conference on Economic Policy Modeling*.

WEBSITE

https://www.bankofalbania.org/Statistikat/Statistikat_e_normave_te_interesit/Normat_e_interesit_te_Bankese_Shqiperise/

<https://albaniandailynews.com/news/decrease-of-inflation-expected-by-bank-of-albania-during-2023>

<https://tradingeconomics.com/albania/interest-rate>

https://mpra.ub.uni-muenchen.de/105419/1/MPRA_paper_105419.pdf

INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION IN ALBANIA AND ITS POSITIVE EFFECTS.

PhD. Matilda Gjoni (META)
mmeta@kub.edu.al

Eng. Azmer Duleviç
adulevic@kub.edu.al
University College of Business

Enny Zikou
enny_z@hotmail.com
National and Kapodistrian University of Athens

Abstract:

Education policies in European Union countries are an important reference point for EU candidate countries. Higher education in Albania, just like in other developed countries, is considered a public and good public service. The internationalization of higher education is a relatively new concept related to the increased mobility of students, academic staff and skilled workforce.

Internationalization is a process of change, which is tailored to meet the needs and interests of each higher education institution. Internationally, internationalization has profoundly changed higher education around the world. Given this context, every university has felt the need for modernization through internationalization where it has recently become a key factor in increasing institutional quality, achieving a positive assessment of its functioning, increasing the number of students, internationalization of curricula, growth of research and acquired knowledge, offering joint programs, distance learning, etc. Internationalization includes policies and practices undertaken by academic systems and institutions, and even by individuals to improve the global academic environment. The purpose of this paper is to summarize how internationalization has become a necessary necessity and reality for the development of education, science and economics as the success of each university is closely linked to the internationalization strategy it pursues and the way that how he realizes quality management in higher education. For the realization of this work the method of descriptive, comparative and monitoring analysis was used. Using the technique of using the studies and articles of Albanian and foreign scholars as well as through the observation instrument, qualitative data have been reviewed, analyzed and interpreted to highlight the benefits brought by the internationalization of higher education in Albania.

Keywords: *internationalization, higher education, Erasmus +, curricula.*

1. INTRODUCTION.

Globalization affects various sectors of society including higher education as it has intensified the mobility of ideas and people in this sector [1]. Whereas the role of global interdependence has been recognized in economic, political and social dynamics; The internationalizing function of academia has also become more absorbing of interdependence. All over the world, universities are responding to the challenges posed by globalization in a variety of ways. One answer is the internationalization of university campuses. To take advantage of the global trend, many educational institutions are trying hard to establish agreements and collaborations with regional, international and even intercontinental universities [2]. International relations between universities have expanded significantly over the last two decades [3] - [5]. The definition of internationalization of higher education refers to the process of integrating an international or intercultural aspect into the functions of teaching, research and international service [6] - [7]. The scope of internationalization of higher education has taken on varying degrees of interest and areas of focus which range from traditional study programs abroad to arrangements to take courses at colleges or universities elsewhere online or directly at branch campuses. Other activities include international partnerships, academic programs and research activities aimed at advancing the perspectives and skills of international students, promoting foreign language programs and access to intercultural understanding [8]. In the last 30 years, the European Union has given great importance to the mobility of students, academic staff and researchers, creating for this purpose special programs such as: Tempus, Erasmus +, Marie Curie, etc. From the point of view of a country in transition and an EU candidate country such as Albania, the purpose of offering such programs is to expose students and academic staff to the best international experiences, as well as to establish cooperation relations between Albanian HEIs. and international ones, benefiting as much as possible from the experience of developed countries to increase the quality of education, preservation and absorption of the brain, economic development of the country and thus contributing to the rapid integration of Albania in the European Higher Education Area. [9].

2. BENEFITS OF THE INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION IN ALBANIA.

The internationalization of higher education can be beneficial in maintaining and enhancing science and scholarships through dynamic academic exchanges; and building social and economic capacity in developing countries. Positive aspects of internationalization include improving academic quality, internationally oriented knowledge for students and staff, and gaining national and international citizenship for students and staff from underdeveloped countries. For developed countries, revenue generation and brain gain are potential benefits. [10] Other key benefits of internationalization include diversifying and improving the learning environment for the benefit of local students, the University and the nation.

Further, it has the potential to change the lives of international students as it helps to produce graduates who have international and interculturally sensitive knowledge. Student mobility allows them to transfer to another environment, where they can understand the connections between the local environment in which they live and the global environment. [11]. The internationalization of education also facilitates the creation of student-driven "international characteristics" that are desirable in a global economy, such as international acumen and open-mindedness, second language competence, thinking flexibility, tolerance and respect. for others [12] - [13]. One of the salient motives behind internationalization efforts is the profit motive as many universities see international efforts as a way to attract "revenue to balance their budgets" [14]. Albanian students are more inclined to study abroad compared to all other students in the Balkans, Central and Eastern Europe and other Western European countries. Albania has the highest number of students choosing to study abroad per 1000 inhabitants. According to data from the UNESCO Institute of Statistics, the number of Albanian students who decided to study abroad

in 2017 was 24,543 people. According to estimates in 2017 for every 1000 inhabitants, there were 9 students studying in higher education abroad. Compared to the countries of the region, Albania ranks first for the highest number per 1000 inhabitants. In terms of funding, it turns out that about 75% of students studying abroad have family support or self-financing of studies. This shows a high percentage of the outflow of finances of Albanian families and students studying abroad.

Table 1. Funding sources of Albanian students studying abroad.

Nr.	Financing of studies	Number of students	PERCENT
1	Self financing	199	30.6 %
2	Family support	288	44.2 %
3	Grant or scholarship from the host institution	138	21.2 %
4	Bank loan	1	0.2 %
5	Help from the employer	7	1.1 %
6	Other	18	2.7 %
7	In total	651	100 %

However, it is not only Albanian students who want to study abroad. There are also foreigners who choose Albania to get a degree. According to the UNESCO Institute of Statistics, 2,705 foreign students study in Albania. The first place for the highest number of students is held by Italy with 529 students who have chosen to study in Albania. Turkish students rank second with 308 students. The UNESCO data do not include students from Kosovo, who are estimated to occupy the first place in terms of the number of foreign students in Albania.

The calculations show that the number of students from Kosovo is 1269. Of the countries in the region, Macedonia has the highest number of students in Albania, with 202 students, Montenegro with 200 students, Serbia with 166 students, Greece with 20 students and Bulgaria with 6 students [15].

Conclusion.

The internationalization of higher education in Albania has created a positive effect in promoting and increasing the quality of teaching, expanding and improving curricula, research and mobility of staff and students. In this respect, there is an adaptation of the curricula to the international ones, which has brought a diversity and innovation in the study profiles. Student and staff mobilities online and offline have led to the exchange of experiences and increased cooperation in various fields of research and joint international conferences.

The internationalization of the curriculum is a major indication that has facilitated the transfer of studies abroad and has created suitable conditions for the employment of graduates at home and abroad. On the other hand, this enables Albanian students who do not want to transfer their studies abroad, to receive the same knowledge as students from developed countries.

The internationalization of higher education has influenced the twinning between universities as well as the implementation of some contemporary methods such as distance learning, digitalization, e-learning which are a very good innovation for the time. All these serve as an indicator of quality growth in higher education and directly affect the economic development and educational, social and cultural integration of Albania.

LITERATURE:

- [1] Whitaker, AM., "The Internationalization of higher education: A US perspective", 2004. Retrieved from http://scholar.lib.vt.edu/theses/available/etd-06202004_192329/unrestricted/WhitakerMP.pdf.
- [2] Polan-Egdon, E., "Higher education internationalization: Seeking a new balance of values", 2012. Retrieved from https://www.nafsa.org/Explore_International_Education/Trends/TI/Higher_Education_internationalization_Seeking_a_New_Balance_of_Values/
- [3] Cohen, A., Yemini, M., Sadeh, E., "Web-based analysis of Internationalization in Israeli teaching colleges", Journal of Studies in Internationalization Education, 2013. Doi: 10.1177/1028315313479131.
- [4] Wildavsky, B., "The great brain race: How global universities are reshaping the world", Princeton University Press, 2010.
- [5] AACSB, "The globalization of management education", Emerald Group, Publishing Bingley: UK, 2011.
- [6] Knight, J., "Internationalization: Elements and checkpoints", Research Monograph, no.7, Ottawa, Canada. Canadian Bureau for International Education, 1994.
- [7] Knight, J., Hans, de Wit, "Internationalization of higher education in Asia Pacific countries", Amsterdam: European Association for Internationalization Education Publications, 1997.
- [8] Edmonds, L.J., "What internationalization should really be about?", 2012. Retrieved from <http://www.universityaffairs.ca/what-internationalization-should-really-be-about.aspx>.
- [9] Strategjia Kombëtare e Arsimit 2021-2026 është hartuar me mbështetjen e UNICEF Shqipëri për Ministrinë e Arsimit, Sportit dhe Rinisë TOR-ALBA-2019-033
- [10] International Associations of Universities, "Affirming academic values in internationalization of higher education: A call for action", 2012. Retrieved from <http://www.aau.org/fr/content/affirming-academic-valuesinternationalization-higher-education-call-action>.
- [11] Vainio-Mattila, A., "Internationalizing Curriculum: A new kind of education?", New Directions for Teaching and Learning, vol. 118, pp. 95-103, 2009. <http://dx.doi.org/10.1002/tl.356>.
- [12] Hayden, MC., Thompson, J., Williams, G., "Student perceptions of international education: A comparison by course of study undertaken", Journal of Research in International Education, vol/issue: 2(2), pp. 205-232, 2003.
- [13] Chan, WW., Dimmock, C., "The Internationalization of universities: Globalist, internationalist and translocalist models", Journal of Research in International Education, vol/issue: 7(2), pp. 184-204, 2008.
- [14] Scott, P., "Universities are all 'internationalizing' now", The Guardian, 2011. Retrieved from <http://www.theguardian.com/education/2011/jun/07/universities-global-ambitions-internationalizing>.
- [15] UNESCO https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000259245_alb

REFORMIMI NË ARSIMIN SHQIPTAR DOMOSDOSHMËRI PËR RRITJEN E CILËSISË DHE AFRIMIN ME STANDARTET EUROPIANE.

Dr. Gazmir GJONI
gazmir2010@live.com

Abstract:

Today, more and more news, various discoveries, global developments as well as various problems that accompany humanity, are phenomena that appear, are experienced and absorbed in real time at the global level and this is thanks to the rapid circulation of information through technology. This has made many European states and even more widely oriented towards common European policies, which aim to unify quality indicators in almost all areas of human activity on the continent. This would make the systems of different states function as part of a single, somewhat unified system. It would also provide many benefits, especially for the different mobilities of pupils and students, but also in terms of employment, since the labor market throughout the world would function as a common employment system regardless of geographic location. In this framework, the reform of Albanian education as an integral part of the European systems, is obliged to follow and adapt reforms, curricula, texts and all other parts of the infrastructure to face the challenges of the time. This is due to the pressures exerted by the European systems with advancement, competition and positive developments that they have achieved through their educational systems which have been successful in advancing developments in all areas of human activity. This pressure, on the other hand, also serves as an attractive magnet for our education system as it directs our system towards quality and alignment with successful European systems.

Keywords: Reform, quality, curriculum, texts, infrastructure.

Standartet e suksesshme të arsimit në BE.

Edukimi global sipas konceptit të sotëm, është një ndër përmasat e edukimit për qytetari demokratike, i cili mbështetet në shikimin e botës si një sistem.

Ai synon të sjellë ndryshime në tri drejtime kryesore:

1. Në drejtim të konceptimit dhe të krijimit të një kurikule globale, e cila të jetë e aftë të reflektojë botën në tërësi si një sistem i vetëm dhe dinamik.
2. Së dyti, në drejtim të kualifikimit të mësuesve, për t'i aftësuar të nxënë vetë dhe të mësojnë të tjerët për një botë në zhvillim e ndryshim të pandërperë.

3. Së treti, në drejtim të edukimit të nxënësit global, si pjesëtar i njëkohshëm i të sotmes që jeton, por edhe i të ardhmes që e shqetëson.

Megjithë punën e bërë për hartimin dhe zbatimin e standardeve arsimore në Shqipëri, vihet re një dallim i konsiderueshëm midis standardeve europiane dhe atyre shqiptare, në koncepte, në hartim, në metodologji dhe në zbatim të tyre në praktikë. Informacioni dhe njohja e standardeve europiane në arsim nëpërmjet botimit të materialeve, organizimit të veprimtarive të ndryshme njohëse dhe shkëmbimit të përvojave janë të pamjaftueshme (1).

Problematikat e sistemit arsimor në Shqipëri.

Nivelet e pakënaqshme të financimit janë një nga çështjet kryesore që ndikojnë negativisht në rezultatin e sektorit arsimor në Shqipëri, dhe shumica e problematikave tjera të përmendura më poshtë janë të varura drejtpërdrejt ose tërthorazi me financimin në arsim. Disa nga problematikat e sistemit arsimor në Shqipëri janë:

- Mungesa e decentralizimit
- Nuk është akoma e qartë çfarë funksionon në zbatimin e kurrikulës së re të bazuar tek kompetencat.
- Përdorimi dhe shfrytëzimi i TIK-ut është në nivele të ulëta. Megjithëse domosdoshmëria e TIK-ut është e njohur në arsimin progresiv në Shqipëri, vështirësia e konstatuar lidhet me efikasitetin e tij brenda modelit të kurrikulës së re.
- Përgatitja e mësuesve në tërësi por edhe e mësuesve ndihmës, praktikantëve dhe mësuesve të nxënësve me aftësi të kufizur është një problematik që nuk i është kushtuar rëndësia e duhur.
- Drejtuesit e shkollave shihen si ura të dobëta lidhëse brenda sistemit.
- Mësimdhënia e bazuar në praktikë është hallka më pak efikase e sistemit.
- Politikat e botimit dhe publikimi i teksteve shkollore (2).
- Forcimi i aftësive në TIK për mësuesit dhe drejtorët lidhur me përdorimin e teknologjisë në mësimdhënie dhe të nxënësve efikas (3).
- Reforma për tekstin, apo siç është quajtur ndryshe alterteksi, la të pazgjidhur problemin midis tekstit të vlerësuar si më i miri në procesin e konkurrimit dhe tekstit “të zgjedhur nga komunitetet shkollore” për t’u përdorur në shkollë pasi fëmijët jo gjithmonë marrin në dorën e tyre tekstin, që është vlerësuar si më i mirë.
- Nga ana tjetër, futja në shkollë e shumë alternativave për të njëjtën lëndë ka krijuar një kakofoni tekstore e cila, në kushtet e lëvizjes demografike të popullsisë, pra dhe të nxënësve, ka krijuar një çoroditje shumë të madhe nga njëra shkollë te tjetra.
- Për sistemin universitar duhet synuar thjeshtimi i skemës së pranimeve
- Strukturimi dhe zhvillimi i universiteteve (4).

Rekomandime rreth reformave që duhen ndërmarrë për rritjen e cilësisë në arsimin shqiptar.

Strategjia arsimore synon orientimin e shkollës në përputhje me strategjinë afatmesme e afatgjatë të vendit dhe atë rajonale e globale. Kjo gjë kërkon një bashkërendim të të gjithë sektorëve qeverisës dhe “përkthimin në kurrikul” të kësaj strategjie zhvillimi, e cila do t’i përgjigjet perspektivës së zhvillimit, duke mënjanuar konfliktin që krijohet shpeshherë midis mënyrës së formimit dhe nevojës së tregut të punës.

+ Një vëmendje e veçantë duhet t’i kushtohet rregullimit të titujve të diplomave në përputhje me kategoritë e punës në Republikën e Shqipërisë, gjë që do t’i jepte fund çrregullimeve që vihen re sot në procesin e punësimit në publik e privat (4).

- + Konsolidimi dhe përmirësimi i sistemit të menaxhimit arsimor me fokus të veçantë forcimin e sistemeve, për të përfshirë ngritjen e shërbimeve të monitorimit dhe mbështetjes profesionale.
- + Decentralizimi ka potencialin të përmirësojë eficiencën dhe llogaridhënien në menaxhimin dhe qeverisjen e sistemit arsimor shqiptar, duke pasur parasysh zhvillimin dhe promovimin e praktikave të ndarjes së informacionit, komunikimit dhe transparencës ndërmjet niveleve kombëtare, rajonale dhe vendore të arsimit në vend.
- + Arsimimi i vërtetë i bazuar në kompetenca mund të funksionojë vetëm në mjedise alternative, në shkolla të cilave u jepet fleksibiliteti që të mbulojnë nevojat e nxënësve jotradicionalë, me metoda që kapërcejnë kufizimet dhe mungesën e fleksibilitetit të arsimit tradicional, siç e njohim.
- + Mësuesit duhet të jenë më të përgatitur, të marrin mbështetje dhe të pajisen me burime, gjë që do të sillte edhe ndryshime në buxhet dhe në alokimin e burimeve për shkollat.
- + Ekspertët e kurrikulës duhet të bëjnë vizita në shkollë për t'i mbështetur mësuesit në klasat e tyre, që të kuptojnë se si ta zbatojnë kurrikulën (nëpërmjet një mësimi demonstrues në fushën e tyre lëndore).
- + Ministria përkatëse duhet të rishikojë politikat e botimit dhe të punojë me botues vendas për publikimin e teksteve shkollore të bashkërenduara me kornizën kurrikulare, duke përfshirë kontekstualizimin e teksteve shkollore të publikuara nga botues ndërkombëtarë.
- + Të hartohen programe të të nxënësve të përshtatshëm për mësuesit ndihmës, për t'i trajnuar ata në fusha të veçanta të aftësisë së kufizuar (5).
- + Forcimi i aftësive në TIK për mësuesit dhe drejtorët lidhur me përdorimin e teknologjisë në mësimdhënie dhe të nxënësve efikas (6).
- + Të hartohen dhe të prezantohen programe të të nxënësve të përzier për formimin e mësuesve në detyrë, që i nxit mësuesit të sjellin praktikën dhe reflektimin në klasë (3).
- + Lidhur me altermatet, së pari, nuk duhet të dalë tekst në shkollë pa u eksperimentuar një vit.
- +Për lëndët e karakterit kombëtar tekstet duhet të shkarkohen nga mbingarkesa e faqet e tepërta, si dhe nga informacioni i panevojshëm dhe i vjetruar si dhe duhet futur një tipologji metodologjike të njëjtë me tekstet në vendet e zhvilluara.
- +Për sistemin universitar duhet synuar thjeshtimi i skemës së pranimeve nëpërmjet ndarjes së maturës shtetërore nga skema e pranimeve, zhvillimi i konkursit vetëm për degët ku kërkesa është më e madhe se oferta, liberalizimi për degët e tjera, dhënies një peshë më të madhe mesatares, në mënyrë që nxënësi të mësojë të gjitha lëndët dhe jo të mjaftohet me katër lëndët e maturës shtetërore.
- +Nga vetë Universitetet duhet të ndërmerret një reformë për rishikimin e kurrikulës në raportet leksion-seminar, për të eliminuar përsëritjet e panevojshme dhe nxitjen e shkollave të larta për të përshtatur në kurrikul informacionin e ri si dhe pjesëmarrjen në konferenca ndërkombëtare dhe projekte të përbashkëta kërkimore.
- + Strukturimi dhe zhvillimi i universiteteve duhet të bëhet në varësi të strategjisë së zhvillimit të vendit, të diversifikimit rajonal të këtij zhvillimi, të ngjashmërisë kurrikulare dhe të veçanësisë që kanë universitetet nga njëri-tjetri. Rishikimi i kurrikulës aktuale duhet të bëhet në mënyrë që ajo të harmonizojë si duhet mësimdhënien me kërkimin. Departamenti duhet të strukturohet sipas konceptit të profesorit, i cili drejton grupin mësimor në mësimdhënie dhe kërkim. Ai duhet të ketë edhe fondin e vet të kërkimit, si dhe ka detyrim në ngarkesën e tij të fitojë projekte për grupin mësimor (7).

+ Universitetet duhet të bashkëpunojnë edhe me Pushtetin Vendor për zhvillimin e territorit. Strategjia e kërkimit duhet të mbështetet në: a) kërkimin me projekte institucionale (KZH), b) kërkimin me projekte kombëtare, c) kërkimin me projekte bilaterale

+ Në mënyrë të veçantë, rëndësi duhet ti kushtohet trajnimit dhe kualifikimit të mësuesve mbi bazën e programeve të përbashkëta të IKT-së dhe fakulteteve përkatëse nga kanë dalë këta mësues (4).

LITERATURA:

1. **Hoxha Edmond R. (2008). STANDARTET ARSIMORE NE BASHKIMIN EUROPIAN DHE NE SHQIPERI (Education standards in EU and Albania)**
2. QBZ, Vendim i Këshillit të Ministrave për miratimin e Strategjisë së Arsimit Parauniversitar 2014- 2020, Tirana, 2016-2.
3. https://www.unicef.org/albania/media/2036/file/Strategy%20of%20education%20appraisal_Al.pdf
4. **Rrokaj Sh. (2013).** <https://www.gazeta-shqip.com/2013/07/10/reforma-ne-arsim-jetike-per-sot-e-te-ardhmen/>
5. T. Gonzales, “Report on the Implementation of the New Competency Based Curriculum;,” UNICEF, Tirana, 2018.
6. INSTAT, Anketa mbi Përdorimin e Teknologjisë së Informacionit dhe Komunikimit (TIK) në Familje dhe nga Individët 2018-2019, 2019.
7. Këshilli i Ministrave, “Pakti për Universitetin,” 2018. [Online].

SOME POST-COVID EFFECT THAT CAUSES IN THE INTEGRATION OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM IN ALBANIA.

Dr. Cand. Adela ÇULANI

aculani@kub.edu.al

Kolegji Universitar "I BIZNESIT"

Abstract

The project of the European Community for the creation of a united Europe EU, in which the states that are geographically in Europe agree to participate, still continues for Albania. The most recent developments, not only historical but also political, social, social, economic, cultural, educational and beyond, show us that the materialization of these once utopian ideas now seems more likely to be realized. These developments becoming more tangible have led many researchers and intellectuals to develop interpersonal solidarity in advance, preserving and protecting national solidarity through social justice.

The idea of Albania's accession to the EU includes all the organisms and elements of the state's functioning. The project requires that the social, economic, state, legal and institutional functioning and organization be unified with those of the European Community. In this context, this integration affects the labor market, therefore also the educational system, which is the system that generates human capacities, that is, it produces the product, the qualified graduate, with the potential to develop in the labor market. This process of consolidation and strengthening of the EU was stopped by the coronavirus pandemic, which paralyzed the global economy, not just the national one. In this perspective, it seems as if Covid-19 served as a catalyst to lead and achieve a remodeling of the education system in Albania and beyond.

This situation dictated the possibility to do the education of the 21st century, the education of a new system, the education of the future system online, not framing this process only within an educational institution or within a single system. Among the most potential problems of this process, the management policy and the provision of the necessary infrastructure would be singled out.

Naturally, the question arises as to whether teaching and learning in the education system will be finally neutralized, marking in this way the integration of this system from classic to duo-hybrid model (online) or will it survive in the same status quo as before COVID-19 ?

Keywords: *Integration, Education System, Unification Policy, Internationalization.*

I. ANALYSIS ON THE EFFECTS OF THE INTEGRATION OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM IN ORGANIZATIONS AND THEIR PERFORMANCE.

The consequences of the pandemic have shaken education and the education system, and therefore every other social and societal field around the world. Educational systems and universities have not been prepared for emergency responses and solutions to these unforeseen circumstances. These institutions faced the dilemma of what teaching model should they use? How should they treat the relationship between learning and explaining? How should they support teachers and students for a more effective process where each party receives and gives in its role? Meanwhile, the leaders of these universities have faced difficult and challenging situations and circumstances. Without a doubt, we are aware that the extent of the integration of the Albanian higher education system is achieved when this integration is implemented in the levels and standards implemented in this system. The product of passing through the entire educational system will be precisely the employee of an organization or company.

The level of not only the qualification of this employee but also his performance, which also brings the performance and level of growth of this organization, are a demonstration of the knowledge and expertise that have been obtained in this educational system. This is the genesis that sets in motion the mechanism of development of the entire society behind each of its links.

Obviously, career mobility is not only beneficial for employees, although this may be a common idea. In fact, it also helps organizations create practices to enable career mobility for their employees. Career mobility can enable an organization to retain valuable employees and reduce the resources invested in replacing employees who leave due to a lack of career mobility.

As employees often change employers in hopes of a pay raise, organizations must invest a lot of resources in recruiting and hiring new employees.

These are theories and practices that are acquired and acquired during studies and educational programs. Every individual with relevant qualification receives this information while attending the educational system.

Based on theoretical and practical empirical studies, a business can spend about 20% of the former employee's annual salary just to hire a replacement employee. On the other hand, employees can often earn 10% to 20% more each year by accepting a role in a new job at a different company. However, there are many reasons to give employees who stay at the same company an opportunity for career mobility. They may even move into roles that offer comparable or better compensation than a new position at a different company.

Some of the benefits for organizations in promoting current employees are:

- Reducing the employee turnover rate while doubling the employee retention rate.
- Saving time, money and resources needed to hire new employees.
- Significant increase in employee engagement.
- Increasing the adaptability of employees.
- Finding new solutions by having employees with multiple specialties.

Some of the benefits for employees in promotion within the same company are:

- Keeping their job in the same company.
- Continuing to receive company benefits (insurance, annual bonuses, etc.).
- Getting salary increase compared to new roles.
- Increasing value within the company.

- Finding more satisfaction in new and more rewarding roles.
- Adding valuable skills and responsibilities to their curriculum.

However, these educational systems must generate ways and forms to ensure not only basic qualification but also lifelong learning. This model would also serve to maintain and increase the level of implementation of educational standards and beyond.

Sometimes, lifelong learning is used to describe a type of behavior that employers are looking for within the organization. Employers are realizing that basic formal education credentials are not the only way, nor a sufficient way, to identify and develop talent and that lifelong learning may be the desired and required feature of economic developments and social. Thanks to the fast pace of today's economy, organizations are seeing lifelong learning as an essential component in employee development. The idea is that employees should engage in continuous personal learning in order to be adaptable and flexible for the organization to remain competitive and coherent. This way also serves the employee himself to be qualified and able to cope with any profile and performance successfully.

This type of personal learning, the so-called continuous learning, has also received focus in the "National Education Strategy 2021-2026" and not only that, but also the internationalization of the education system by adapting Western practices and models, is looking for and finding a lot of space in the education system.

There are opinions that organizations are supporting the concept of lifelong learning in order to put the responsibility of learning on employees, instead of providing the resources, support and training necessary for the qualification of employees themselves.

II. QUALITY INCREASE IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM FOR AN INTEGRATION BASED ON QUALITY STANDARDS

Based on some official statistical data, the number of students enrolled in Higher Education Institutions in Albania appears to be decreasing and therefore the number of students enrolled in these institutions also appears to be decreasing.

Below are some statistical data as indicators of student data in years:

A. Enrolled in education²⁵

School / academic year	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	2021-22
Total:	652,592	641,161	612,534	589,604	577,869
In Kindergardens	81,026	78,942	77,858	71,332	72,384
In basic education					
<i>In Primary education</i>	170,861	167,104	162,170	158,528	154,140
<i>In Lower Secondary education</i>	148,810	139,426	132,709	127,958	123,998
In Upper Secondary education	120,062	116,646	109,533	107,989	103,467
<i>Gymnasium & Socio-Cultural</i>	99,457	95,359	89,869	88,965	85,188
<i>Vocational</i>	20,605	21,289	19,664	19,024	18,279
In Tertiary education*	131,833	139,043	130,264	123,797	123,880

Source of information: Administrative data from Ministry of Education and Sport and the Ministry of Finance and Economy

²⁵ Institute of Statistics of the Republic of Albania

A. Students enrolled in tertiary education by fields of study²⁶

School / academic year	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	2021-22
Fields of Study					
Education	10,689	10,062	9,062	8,367	8,085
Arts and humanities	15,441	14,348	12,537	10,972	9,536
Social sciences, journalism and information	12,259	14,086	11,397	10,277	9,204
Business, administration and law	30,233	33,447	32,732	31,173	32,227
Natural sciences, mathematics and statistics	6,325	7,060	5,962	4,924	4,553
Information and communication technologies	8,228	10,016	8,883	8,341	8,458
Engineering, manufacturing and construction	18,730	20,019	20,775	20,537	22,555
Agriculture, forestry, fisheries and veterinary	4,564	4,999	4,158	3,458	2,770
Health and welfare	19,837	20,727	20,199	21,195	22,130
Services	3,088	4,279	4,559	4,553	4,362
Unknown field	0	0	0	0	0
Total	131,833	139,043	130,264	123,797	123,880

Source of information: Administrative data from Ministry of Education and Sport

B. Participation in education and training by sex, age and level of education completed²⁷

	Total (per 1000)	Participation in formal or non-formal education (%)	Participation in informal learning (%)
Total	1501.4	9.2	67.8
Male	756.7	8.8	69.4
Female	744.7	9.5	66.1
25-34	419.9	17.3	74.0
35-44	330.3	8.6	69.7
45-54	385.6	6.1	64.8
55-64	365.6	3.5*	62.0
Low education	706.1	2.0*	57.8
Secondary education	520.7	7.0	71.4
Higher education	270.6	32.3	87.3

* data publishable with warning on low number of observations

²⁶ Institute of Statistics of the Republic of Albania

²⁷ Institute of Statistics of the Republic of Albania

C. Graduated by educational level²⁸

School/academic years	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
Graduated of :					
Basic education	36,546	37,795	34,982	33,618	32,179
Upper secondary:	36,436	35,278	34,021	31,662	31,136
Professional only	4,281	4,189	3,807	4,862	3,831
Tertiary:	35,388	34,331	34,891	32,889	32,690
Bachelor only	20,423	20,108	18,696	17,585	17,650

Source of information: Administrative data from Ministry of Education and Sport and the Ministry of Finance and Economy

These statistics presented above are indicators that the number of students in registrations and graduations is decreasing. Under these conditions, the educational system must be innovative, also oriented by the methodology dictated by covid-19 to achieve the integration of the educational system at the level of the European system.

Higher education aims to fulfill multiple purposes including preparing students for active citizenship, for their future careers (e.g. contributing to their employability), supporting their personal development, creating a broad advanced knowledge base and stimulating research and innovation. Therefore, stakeholders, who may prioritize different purposes, can view quality in higher education differently and quality assurance needs to take into account these different perspectives. Quality, while not easy to define, is mainly a result of the interaction between teachers, students and the institutional learning environment. Quality assurance should ensure a learning environment in which the content of programs, learning opportunities and facilities are fit for purpose.

At the heart of all quality assurance activities are the twin purposes of accountability and enhancement. Taken together, these create trust in the higher education institution's performance. A successfully implemented quality assurance system will provide information to assure the higher education institution and the public of the quality of the higher education institution's activities (accountability) as well as provide advice and recommendations on how it might improve what it is doing (enhancement). Quality assurance and quality enhancement are thus inter-related. They can support the development of a quality culture that is embraced by all: from the students and academic staff to the institutional leadership and management.

The standards for quality assurance have been divided into three parts:

1. Internal quality assurance
2. External quality assurance
3. Quality assurance agencies

It should be kept in mind, however, that the three parts are intrinsically interlinked and together form the basis for a European quality assurance. External quality assurance recognizes the standards for internal quality assurance ensuring that the internal work undertaken by institutions is directly relevant to any external quality assurance that they undergo. Thus, these three parts work on a complementary basis in higher education institutions as well as in agencies and also work on the understanding that other stakeholders contribute. As a consequence, the three parts should be known as a whole. The standards set out agreed and accepted practice for quality assurance in higher education in the EHEA and should, therefore, be taken into account and adhered to by those concerned, in all types of higher education provision.

²⁸ Institute of Statistics of the Republic of Albania

Higher education, research and innovation play a crucial role in supporting social cohesion, economic growth and global competitiveness. Given the desire for European societies to become increasingly knowledge-based, higher education is an essential component of socio-economic and cultural development. At the same time, an increasing demand for skills and competencies requires higher education to respond in new ways. Broader access to higher education is an opportunity for higher education institutions to make use of increasingly diverse individual experiences. Responding to diversity and growing expectations for higher education requires a fundamental shift in its provision, it requires a more student-centered approach to learning and teaching, embracing flexible learning paths and recognizing competencies gained outside formal curricula.

Higher education institutions themselves also become more diverse in their missions, mode of educational provision and cooperation, including growth of internationalization, digital learning and new forms of delivery. The role of quality assurance is crucial in supporting higher education systems and institutions in responding to these changes while ensuring the qualifications achieved by students and their experience of higher education remain at the forefront of institutional missions.

The integration of the educational system should be aimed at finding and combining various innovative and exhaustive forms and ways to implement a strategy, so that the educational system reflects the quality and quantity of graduates in the years to come.

References :

- Law on Higher Education in the Republic of Albania 80/2015.
- MAS – Ministry of Education and Sports.
- ASCAL – Quality Assurance Agency in Higher Education.
- INSTAT – Institute of Statistics of the Republic of Albania.
- National Education Strategy 2021-2026.
- National Plan for European integration 2022-2024.
- Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG).
- European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA)
- European Quality Assurance Register for Higher Education (EQAR)
- <https://sq.warbletoncouncil.org/articulo-cientifico-4906>
- <https://www.ellucian.com/blog/benefits-systems-integration-higher-education>
- https://enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf
- http://rjea.ier.gov.ro/wp-content/uploads/2020/05/RJEa_vol.20_no.1_June-2020_Article-6.pdf
- http://www.magna-charta.org/resources/files/BOLOGNA_DECLARATION.pdf
- <https://education.ec.europa.eu/resources-and-tools/online-learning-resources>
- <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.736522/full>
- https://ssir.org/articles/entry/long_life_learning_and_the_age_integration_of_higher_education
- <https://www.relocatemagazine.com/articles/relocate-international-schools-fair-autumn-21-taxis-england-nine-benefits-of-international-education-for-students>
- <https://www.weforum.org/agenda/2022/01/online-learning-courses-reskill-skills-gap>
- https://www.researchgate.net/publication/351347012_Students_experience_of_online_learning_during_the_COVID-19_pandemic_A_province-wide_survey_study
- <https://thrivemyway.com/online-learning->
- <https://hapara.com/blog/instructional-leadership-tips-using-the-rice-method/>
- <https://onlinelibrary.wiley.com/>

ARRITJET DHE PROBLEMATIKAT NË LIDHJE ME KURRIKULAT BASHKËKOHORE NË ARSIMIN E LARTË PROFESIONAL DY VJEÇAR.

Dr. Artan MANUSHAQE

Pedagog në Universitetin Kolegji Universitar i Biznesit (KUB)

Dr. Jaup ZENUNI

Shef i Departamentit të Studimeve të Larta Administrative në Kolegjin Universitar të Biznesit,

Endri SALIASI,

Bachelor, Business Administration, University of Macedonia Greece.

Abstrakt:

Ky punim synon t'u qaset disa problematikave që lidhen me hartimin dhe realizimin në praktikë të kurrikulave në programin dy vjeçar të studimit "Asistent Administrativ" aktualisht "Asistent i Lartë", veçanërisht në profilin "Asistent i Lartë Ligjor" dhe të hedh dritë në atë se sa dhe si kjo kurrikulë u afrohet përvojave të vendeve të zhvilluara europiane. Arsimi i lartë dy vjeçar është ende risi në tregun e arsimit të lartë në Shqipëri. Për rrjedhojë, në rrugëtimin e tij për t'u konsoliduar ai në fushën e kurrikulave dhe planeve mësimore u referohet përvojave më të mira europiane dhe botërore. Fokusi i tij do të jetë puna që është bërë për hartimin e kurrikulave, ndryshimet kurrikulare të kryera si rezultat i reflektimit mbi bazën e praktikës së realizimit të tyre. Gjithashtu, vëmendje do t'i kushtohet edhe problematikave që lidhen me literaturën përkatëse në funksion të kurrikulës dhe pasqyrimin në programet e lëndëve të specifikave që ka arsimi i lartë dy vjeçar përse i përket raportit teori-praktikë.

Fjalët kyçe: *Student, pedagog, kurrikulë, universitet, treg pune, program studimi.*

I. Hyrje:

Kolegji i Studimeve të Larta Profesionale (KSLP) në Kolegjin Universitar të Biznesit (KUB) u hap në vitin akademik 2018-2019 duke u licensuar nga Ministri i Arsimit, Sportit dhe Rinisë me urdherin nr. 139, date 23.03.2018²⁵. Në këtë urdhër specifikohet se kjo njësi përbërëse e KUB do të përbëhet nga dy njësi bazë: Departamentin e Studimeve të Larta Administrative dhe Departamentin e Studimeve të Larta Teknike. Ndërsa programi i studimit "Asistent Administrativ" sot "Asistent i Lartë" u hap me urdhërin nr. 354, date 28.06.2018²⁶

²⁵ Urdhër i MASR nr. 139, datë 23.03.2018, "Për hapjen e njësisë kryesore "Kolegji i Studimeve të Larta Administrative" në Kolegjin Universitar të Biznesit."

²⁶ Urdhër i MASR nr. 354, datë 23.06.2018 "Për hapjen e programit të studimit me karakter profesional në "Asistent Administrativ" të Kolegjit Universitar të Biznesit."

të Ministrit të Arsimit, Sportit dhe Rinisë. Ai përmbante tre profile: Asistent i Lartë Administrativ, Asistent i Lartë Kontabël dhe Asistent i Lartë Ligjor. Duke reflektuar mbi vendimin e Bordit të Akreditimit nr. 10, date 22.01.2021²⁷ dhe duke patur parasysh problematikën e krijuar gjatë realizimit në praktikë të kurrikulës me të cilën u licensua ky program nga ana e ministrisë përgjegjëse për arsimin, ky program u riorganizua në vitin 2021 me urdhërin e Ministrit të Arsimit dhe Sportit nr. 255, date 19.07.2021²⁸, duke marrë emrin “Asistent i Lartë” me profilet përkatëse: Asistent i Lartë Administrativ, Asistent i Lartë Financë dhe Asistent i Lartë Ligjor. Riorganizimi konsistoi më tepër tek disa ndryshime kurrikulare për të shmangur paralelizmin me programet bachelor dhe duke i dhënë përpjesë raportit 50% orë teorike dhe 50% orë praktike sipas Vendimit të Këshillit të Ministrave nr. 379, date 18.12.2019²⁹. Gjatë këtij riorganizimi vëmendje e veçantë iu kushtua edhe reflektimit në kurrikulën e re të përvojës së vendeve që kanë përvojë në arsimin e lartë profesional dhe konsultimit me aktorët e tregut të punës.

Në këtë punim do të përpqemi t’u japim përgjigje disa pyetjeve që lidhen me hartimin, përditësimin dhe zbatimin e kurrikulave në Departamentin e Studimeve të Larta Administrative, sidomos në profilin “Asistent i Lartë Ligjor” si: Sa dhe si merren parasysh specifikat e arsimit të lartë dyvjeçar në hartimin e kurrikulave; sa merren parasysh kërkesat e tregut të punës në hartimin e tyre; sa pasqyrohen në kurrikulat e këtij programi standardet e vendeve europiane me përvojë në këtë fushë; sa dhe si pasqyrohen e zbërthehen kurrikulat në planet dhe programet mësimore dhe në praktikën e përditshme të mësimdhënies dhe; cilat janë problemet që lidhen me materialet mësimore (tekstet, literatura) në funksion të realizimit të kurrikulës.

Për t’ju dhënë përgjigje këtyre pyetjeve do të bëhet një analizë krahasuese të kurrikulave të profilit “Asistent i Lartë Ligjor” para akreditimit dhe mbas riorganizimit të programit mësimor dhe do të përdoret një vështrim analitik mbi rrugët, mjetet dhe mënyrat e hartimit dhe realizimit të kurrikulave në këtë program studimi.

II. Vështrim teorik.

Fjala “kurrikulë” është me rrënjë latine nga fjala “Currus” që do të thotë “Course” në gjuhën angleze³⁰ apo “Kurs” në gjuhën shqipe. Ajo gjithashtu ngjan shumë me termin “Karyakram” përdorur në gjuhën sanskrite apo indiane dhe i referohet çdo programi apo kursi të kryer nga një individ apo grup i caktuar. Prej kësaj rrjedh edhe përkufizimi i kurrikulës si: “Program i mësimdhënies apo kurs i kryer nga një student gjatë një periudhe të caktuar kohore për një qëllim të caktuar”.³¹ Sipas Byrosë Ndërkombëtare të Arsimit, pjesë e UNESCO-s, kurrikula: “Është një përshkrim i asaj se çfarë, pse, si dhe sa mirë studentët duhet të mësojnë në një mënyrë sistematike dhe të qëllimshme. Kurrikula nuk është një qëllim në vetvete, por një mjet për të nxitur të nxënit cilësor.”³² Sipas Stotsky (2012), kurrikula është një plan veprimi që synon arrijtjen e qëllimeve dhe objektivave të dëshiruara. Ajo është një grup veprimtarish mësimore që synojnë ta bëjnë studentin të arrijë qëllimet e përcaktuara nga sistemi arsimor. Në përgjithësi, ajo përfshin lëndët dhe aktivitetet për të cilat është përgjegjës një sistem i caktuar shkollor. Për më tepër, ajo përcakton mjedisin ku zhvillohen aktivitete të caktuara mësimore. Po ashtu, kurrikula përcakton se çfarë ndodh në çdo institucion arsimor formal dhe asnjë shkollë apo universitet nuk mund të ekzistojë pa të.”³³ Në artikullin me titull “Curriculum definition: a misleading philosophy”, Uëak, Sylvanus Okon (2018, fq. 28-31) rendit 49 përkufizime të ndryshme mbi kurrikulën të bëra nga autorë të ndryshëm.³⁴

27 Vendim i Bordit të Akreditimit nr. 10, datë 22.01.2021, “Për akreditimin e parë të programit të studimit dy vjeçar “Asistent Administrativ”, me profile: Asistent i Lartë Administrativ, Asistent i Lartë Kontabël dhe Asistent i Lartë Ligjor të Kolegjit Universitar “I Biznesit”.

28 Urdhër i MAS, nr. 255, datë 19.07.2021, “Për riorganizimin e programit të studimit me karakter profesional në “Asistent i Lartë”, me profile: “Asistent i Lartë Administrativ, Asistent i Lartë Financë dhe Asistent i Lartë Ligjor” në Kolegjin Universitar të Biznesit.”

29 Vendim i Këshillit të Ministrave nr. 879, datë 18.12.2019, “Për disa ndryshime dhe shtesa në vendimin nr. 41 “Për elementët e programeve të studimit që ofruara nga institucionet e arsimit të lartë”.

30 A.T. Theressiakutty, L. Covinda Rao, “Curriculum for vocational education”, National Institute for the Mentally Handicapped, 2001, fq. IX.

31 Po aty, fq. IX.

32 <http://www.ibe.unesco.org/en/glossary-curriculum-terminology/c/curriculum-plural-curricula>, 2011

33 Stotsky, S. (2012). The death and resurrection of a coherent literature curriculum: What secondary English teachers can do. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Education.

34 Uwak, Sylvanus Okon, “Curriculum Definition: a Misleading Philosophy”, International Journal of Advancement in Development Studies, Volume 13, Number 2, 2018 ISSN: 2276-8246, fq. 28-31.

Qasjet në përkufizimin e kurrikulës nga studjues të ndryshëm variojnë në varësi të qëllimit që ata kanë patur në trajtimin dhe elaborimin e këtij termi.

Kurrikula e arsimit profesional mund të përkufizohet si një "...organizim sistematik i përmbajtjes së materialit mësimor i ndërtuar në atë mënyrë që t'u jap studentëve një pjesë kuptimplot të veprimtarive që lidhen me një profesion të caktuar që kryhen nga një agjensi e caktuar me qëllim që studenti të përfitojë një profesion të dobishëm ekonomikisht."³⁵ Reid dhe Petocz ndërtuan një kornizë për entitetin profesional që bazohet në marrëdhënien ndërmjet perceptimeve të studenteve dhe pritshmërive të tyre të punës profesionale. Sipas tyre:

"Entiteti Profesional është një teori unifikuese që mund të përdoret për zhvillimin e kurrikulës së duhur për studime profesionale, të krijojë lidhje ndërmjet të mësuarit të integruar në punë dhe mjediseve të bazuara tek puna, dhe të ndihmojë studentët të gjejnë një fokus të rëndësishëm për mësimin e tyre në një institucion. Mundet të përdoret gjithashtu si bazë për reflektim dhe kritikë ndaj vlerave profesionale që i transmetohen brezit të ardhshëm."³⁶ Autorët e mësipërm mendojnë se: "Që kurrikula të ketë efekte afatgjata mësimnxënja e studentëve ndoshta duhet të synojë zhvillimin e 'Entitetit Profesional'³⁷.

Ramsden (2003) gjithashtu është mbështetës i idesë se: "Që studentët kanë nevojë të jenë më të përgatitur për jetën në botën reale. Pra, kështu, është e mundur që efektiviteti i kurrikulës mund të matet kur studentët bëhen 'entitete profesionale'. Të diplomuarit kompetent dhe me besim në vetvete mund të jenë rezultat i kurrikulës me bazë epistemologjinë të integruar me një fokus ontologjik."³⁸

Child (2004, fq.431) është i mendimit që: "Kurrikula të jetë efektive, ajo mund të jetë efektive nëse hartohet dhe zhvillohet në atë mënyrë që të inkurajojë studentët dhe pedagogët të përfshihen në çështje të rëndësishme që shpjen si në përfitim të njohurive të thella intelektuale ashtu dhe të aftësive praktike për t'i zbatuar ato njohuri për zgjidhjen e problemeve në botën reale."³⁹

Sipas Jessica Ellis (2022) kurrikula profesionale i lejon studentët të fokusohen vetëm tek trajnimi për një karrierë në fushën e zgjedhur. Në vend që të shkaktojë hutim tek studentët me kërkesat e arsimit të përgjithshëm ose orët e mësimit jashtë fushës së tyre kryesore, shkollat dhe programet profesionale janë të orientuara drejt nxjerrjes së shpejtë të profesionistëve kompetentë. Për këtë arsye, shkollat me një kurrikulë profesionale janë të njohura për të rriturit që kërkojnë të ndryshojnë karrierë pasi ato shpesh premtojnë trajnime të shpejta dhe të drejtuara që synojnë kualifikimet për punë."⁴⁰

Më tej ajo shprehet se: "Shkollat profesionale mund të ekzistojnë për shumë fusha që kërkojnë aftësi teknike në vend të njohurive akademike apo intelektuale. Shpesh, shkollat me theks profesional, të njohura gjithashtu si shkolla të profesioneve, ofrojnë certifikata për përmbushjen e kërkesave të orëve të mësimit dhe jo një titull akademik. Disa nga industritë kryesore që mëshketen tek trajnimi profesional përfshijnë mekanikën, teknologjinë e informacionit, industrinë e modës, turizmin dhe punët e zyrës apo ato të sekretarive."⁴¹ Duke folur për avantazhet e arsimit profesional, Ellis thekson se: "Një tjetër avantazh i madh për një kurrikulë profesionale është se programet janë shpesh fleksibël dhe të disponueshëm nga një shumëllojshmëri burimesh. Shumë kolegje komunitare ofrojnë programe certifikimi të hartuara për të funksionuar si një shkollë profesionale, e cila mund të jetë shumë më pak e shtrenjtë se arsimimi universitar ose një shkollë private profesionale. Kolegjet komunitare janë zakonisht mjedise shumë të hapura dhe mikpritëse me studentë të të gjitha moshave, duke i lejuar të rriturit që të marrin trajnime për karrierë të ndihen më rehat në një atmosferë shkolle, pavarësisht se kanë qenë larg shkollës për shumë vite."⁴²

35 A.T. Theressiakutty, L. Covinda Rao, "Curriculum for vocational education", National Institute for the Mentally Handicapped, 2001, fq. IX.

36 Reid, A. and Petocz, P. (2003) The Professional Entity: researching the relationship between students' conceptions of learning and their future profession. Paper presented at the 11th Improving Student Learning Symposium, Hanover International Hotel, Hinckley, Leicestershire, 1st – 3rd September 2003, fq. 3.

37 Po aty

38 Ramsden, P. (2003) Learning to teach in higher education 2nd edition. London: Routledge Falmer.

39 Child, D. (2004) Psychology and the Teacher, 7th edition, Suffolk UK: Continuum.

40 Jessica Ellis, <https://www.practicaladultinsights.com/what-are-the-advantages-of-a-vocational-curriculum.htm>

41 Po aty.

42 Po aty.

III. Kurrikulat – jo tabu por pasqyrë e zhvillimeve në arsimin e lartë profesional në kushtet tona.

Qëllimi i mirë për hapjen e një Kolegji për Studime të Larta Profesionale në Kolegjin Universitar të Biznesit në përputhje me ligjin e Arsimit të Lartë 80/2015, neni 21⁴³ me gjithë përpjekjet për të hartuar një kurrikulë që do të përmbushte kërkesat e nivelit 5 të Kornizës Shqiptare të Kualifikimeve⁴⁴ nuk arriti ta justifikonte plotësisht veten për programin “Asistent Administrativ” sidomos në profilin “Asistent i Lartë Ligjor”. Mungesa e përvojës në këtë lloj arsimimi, referimi jo sa dhe si duhet kurrikulave të vendeve të zhvilluara dhe studimi i përciptë i tregut të punës bëri që kurrikula e dërguar për licensimin e këtij programi në MASR të ngjante më shumë me kurrikulën e programeve bachelor. Kështu, në profilin “Asistent i Lartë Ligjor” ajo në masën 80% ishte identike me programin bachelor për studime në drejtësi duke mëshuar më shumë tek përgatitja e përgjithshme teorike dhe akademike dhe jo sa duhet tek aftësitë dhe shprehjet praktike të cilat synojnë të ngulitin dhe kultivojnë tek studentët programet e studimeve të larta profesionale. Kjo ishte dhe një ndër arsyt kryesore që Bordi i Akreditimit me të drejtë në vendimin nr.10, date 21.01.2021 rekomandoi që: “Institucioni (KUB) të përshtasë lëndët e këtij programi studimi me nivelin e programeve të studimit me karakter profesional.”⁴⁵

Duke patur parasysh problematikën e krijuar nga mangësitë e mësipërme, Departamenti i Studimeve të Larta Administrative rishikoi kurrikulën ekzistuese në kuadrin e riorganizimit të programit duke realizuar konsulta me ekspert të fushave përkatëse, duke iu referuar përvojës dyvjeçare dhe përvojave të vendeve perëndimore dhe duke ribërë studimin e tregut të punës. Pas një pune intensive dhe serioze për hartimin e kurrikulave që të përshtateshin me nivelin e programeve të studimit me karakter profesional, riorganizimi i programit të emërtuar “Asistent i Lartë” u miratua nga MAS me Urdhërin nr. 255, date 19.07.2021⁴⁶.

Në kuadër të këtij riorganizimi kurrikula pësoi ndryshime në emërtime lëndësh dhe akordimin e kreditive për secilën prej tyre duke patur si synim kryesor orientimin e studentëve të këtij programi drejtë njohurive dhe shprehjeve praktike. Nëse i referohemi kurrikulës së profilit “Asistent i Lartë Ligjor”, të cilin po e marrim në shqyrtim, tabela që vijon bën pasqyrimin e ndryshimit të kryer si rezultat i këtij riorganizimi.

<i>Kurrikula e programit të licensuar në vitin 2018 për profilin “Asistent i Lartë Ligjor” përmbante midis të tjerash lëndët e mëposhtme:</i>	<i>Kurrikula e programit të riorganizuar në vitin 2021 për profilin “Asistent i Lartë Ligjor” përmban lëndët e mëposhtme:</i>
Mikro Ekonomi	Njohuri mbi Sistemin e Drejtësisë në Shqipëri
Makro Ekonomi	Hyrje në Ekonomi
E Drejtë Romake	Etika e Biznesit
Histori Institucionesh	Menaxhim Zyre
E Drejtë Penale e Posacme	Praktikat e Zyrave Juridike
E Drejtë Civile II	Sjellje Kosumatore
E Drejtë Ndërkombëtare Publike	Hartim dhe Shkrim i Dokumentave Zyrtare
E Drejtë Ndërkombëtare Private	E Drejtë e Punës dhe Sigurimeve Shoqërore

Tabela nr.1: Lëndët e hequra nga kurrikula 2018-2020 dhe lëndët që i zëvendësuan ato pas riorganizimit.

43 Ligji 80/2015, “Për arsimin e lartë dhe kërkimin shkencor në institucionet e arsimit të lartë në Republikën e Shqipërisë”.

44 LIGJ Nr.10 247, datë 4.3.2010, “Për kornizën shqiptare të kualifikimeve” ndryshuar me ligjin Nr. 23/2018, “Për disa ndryshime dhe shtesa në ligjin nr. 10 247, datë 4.3.2010, “për kornizën shqiptare të kualifikimeve”

45 Vendim i Bordit të Akreditimit nr. 10, datë 22.01.2021, “Për akreditimin e parë të programit të studimit dy vjeçar “Asistent Administrativ”, me profile: Asistent i Lartë Administrativ, Asistent i Lartë Kontabël dhe Asistent i Lartë Ligjor të Kolegjit Universitar “I Biznesit”.

46 Urdhër nr. 255, datë 19.07.2021, “Për riorganizimin e programit të studimit me karakter profesional në “Asistent i Lartë”, me profile “Asistent i Lartë Administrativ”, Asistent i Lartë Financë” dhe “Asistent i Lartë Ligjor” në Kolegjin Universitar të Biznesit.

Nga pikëpamja sasiore vihet re një ndryshim prej tetë lëndësh nga 24 gjithsej ose 33.3%. Sidoqoftë, duhet theksuar se ndryshimi nuk është thjesht sasior, në thelb ai është cilësor sepse në kurrikulën e programit të riorganizuar janë përfshirë lëndë të formimit praktik të studentëve si: Njohuri mbi Sistemin e Drejtësisë në Shqipëri, Menaxhim Zyre, Praktika të Zyrave Juridike dhe Hartim dhe Shkrim Dokumentash Zyrtare të cilat synojnë t'i përgatisin studentët si asistent të aftë për zyrat ligjore, studiot e avokatisë, zyrat e përmbarimit dhe ato noteriale. Tjetër risi është pasqyrimi në të gjitha lëndët e raportit 50% njohuri teorike dhe 50% njohuri dhe aftësi praktike.

Kjo shprehet në syllabuset e secilës lëndë dhe në shpërndarjen e orëve leksion/seminar në orarin mësimor. Duhet theksuar se edhe studentët e kanë mirëpritur këtë ndryshim. Megjithatë, praktika e mësimdhënies dhe kërkesat e tregut të punës në të ardhmen mund të shtrojnë nevojën e rishikimeve të tjera kurrikulare, për këtë arsye, përfundimi se kurrikulat nuk janë tabu, se ato kanë dhe duhet të kenë dinamikën e tyre të zhvillimit e korigjimit, është i drejtë.

Kurrikula e programit të riorganizuar për profilin “Asistent i Lartë Ligjor” e krahasuar me disa kurrikula Kolegjesh Profesionale në Europë dhe SHBA rezulton se është afër tyre, edhe pse jo plotësisht. Tabela e mëposhtme pasqyron nivelin e ngjashmerisë së kurrikulës së këtij profili me atë të disa kolegjeve apo universiteteve në botë.

Nr.	Emri i Kolegjit apo Universitetit	Vendi	Ngjashmeria në numër lëndësh	Ngjashmëri në %
1.	Alexandria Technical and Community College ⁵	Minnesotta, USA	Nga 19 lëndë 14 janë të njëjta ose të përafërta	73.6%
2.	Bronx Community College ⁶ .	Bronx, USA	Nga 9 lëndë profilizuese janë të njëjta ose të ngjashme 5 lëndë.	55.5%
3.	Istanbul Medipol University ⁷	Stamboll, Turqi	Nga 36 lëndë për të katër semestrat janë të njëjta ose të ngjashme 26 lëndë.	72.2%
4.	Arlington Career Institute ⁸	Texas, USA	Nga 13 lëndë janë të njëjta ose të ngjashme 7 lëndë	53.8%
5.	Istanbul Bilgi University ⁹	Stamboll, Turqi	Nga 29 lëndë 19 lëndë janë të njëjta ose të ngjashme	65.5%

Tabela nr. 2: Krahasim i kurrikulave të profilit “Asistent i Lartë Ligjor” me kurrikulën e disa kolegjeve profesionale në Europë dhe SHBA.

Fakti që për lëndët profilizuese kjo simestri dhe ngjashmëri shkon në mbi 80% tregon se konceptet dhe njohuritë profesionale të përfshira në kurrikulën e këtij profili janë në shtratin e duhur, por ajo që bien në sy është që në të ardhmen në ndryshimet e mundshme kurrikulare duhet të vihet theksi më shumë tek harmonizimi më mirë i njohurive teorike me shprehjet praktike.

Në lidhje me ndryshimet kurrikulare në të ardhmen është domosdoshmëri konsultimi me aktorët e tregut të punës për të parë se cilat janë njohuritë praktike që i duhen një asistenti të aftë të zyrave juridike dhe cilat janë lëndët që i kultivojnë këto njohuri. Në këtë kuadër, Departamenti i Studimeve të Larta Administrative, lipset të shtojë kontaktet me ekspertë të fushës dhe me studio ligjore, avokatie, përmbarimi apo noteriale si dhe të organizojë konsulta në departament duke ftuar juristë nga institucionet publike apo studiot private, sidomos me ata me të cilët ka marrëveshje bashkepunimi. Nga ana tjetër, feedback-u që departamenti merr nga institucionet dhe studiot ligjore ku studentët kryejnë praktikën profesionale duhet shfrytëzuar më mirë në funksion të ndryshimeve të mundshme kurrikulare.

IV. Zbërthimi dhe realizimi i kurrikulave në terren praktik. Risi dhe probleme.

Një kurrikulë vërtetohet sa e mirë dhe efektive është në terren praktik, pra në procesin e planifikimit, të hartimit të planeve mësimore (syllabuseve të lëndëve). Kurrikula vetë është një dokument sintetik që përmban lëndët të organizuara sipas VKM nr.41⁴⁷ dhe 879⁴⁸ në lëndë bazë (për përgatitje metodologjike dhe kulturë të përgjithshme, në lëndë karakterizuese (përgatitje për programin e studimit), në lëndë ndërdisiplinore/itegruese (nëndisiplina, profile dhe grup lëndësh me zgjedhje dhe lëndë plotësuese (gjuhë të huaja, praktika profesionale); numrin e krediteve për secilën lëndë, semestrin kur do të zhvillohet ajo lëndë dhe shumë e orëve në auditor dhe të orëve të studimit individual nga ana e studentit. Janë planet mësimore (syllabuset) elementi kurrikular analitik që zbërthejnë më në detaje konceptet themelore që synon të formojë tek studentët secila prej lëndëve, objektivat e lëndës, temat e lëndës respektive për çdo javë mësimore dhe modul, raportin teori praktikë për çdo temë, mënyrën e vlerësimit të studenteve, literaturën kryesore dhe literaturën plotësuese.

Kjo është arsyeja që departamenti i kushton shumë rëndësi fazës së hartimit të syllabuseve nga ana e pedagogëve duke i instruktuar ata me kujdes, sidomos pedagogët e rinj. Për këtë qëllim krahas udhëzimeve me shkrim, me pedagogët e rinj punohet edhe kokë më kokë duke e vënë theksin tek specifika pedagogjike që ka mësimdhënia në arsimin e lartë profesional. Në veprimtarinë e mësimdhënies ndodh që edhe pedagogë me përvojë në mësimdhënie në programet bachelor dhe master të hasin vështirësi gjatë mësimdhënies në arsimin e lartë profesional dhe kjo vjen nga specifika që ka ky lloj arsimit. Për këtë arsye, në raste të caktuara departamentit i është dashur të ulet me këta pedagogë për të diskutuar mbi mënyrën e gërshtimit efektiv të koncepteve teorike me elementet e punës dhe shprehive praktike. Kjo punë gjithashtu bëhet edhe nga titullarët e lëndëve.

Një element i rëndësishëm për hartimin e syllabusit është literatura, qoftë ajo kryesore, qoftë edhe ajo ndihmëse. Duke qënë se arsimi i lartë profesional, në vendin tone është ende një risi, përse i përket literaturës pedagogët në fazën e hartimit të syllabuseve dhe realizimit praktik të temave mësimore hasin tre vështirësi të mëdha:

1. Mungesa e teksteve mësimore enkas për lëndët që përmban kurrikula e arsimit të lartë profesional, (e profilit “Asistent i Lartë Ligjor”) në rastin tone. Në këto kushte atyre u duhet të përshtasin tekstet e përdorura në programet bachelor me nivelin 5 të Kornizës Shqiptare të Kualifikimeve duke thjeshtëzuar ngarkesën teorike dhe duke përfshirë më shumë veprimtari praktike sipas natyrës së lëndës. Kjo, krahas punës për përditësimin e literaturës kryesore me koncepte që përmban teksti mësimor, kërkon punë të kujdesshme nga ana e pedagogut gjatë përgatitjes ditore për mësim që të bëjë seleksionim të elementëve teorik që do t’i paraqes auditorit dhe të mendojë për veprimtaritë praktike që do të ndërtojë.
2. Kurrikula e profilit “Asistent i Lartë Ligjor” përmban edhe lëndë për të cilat nuk ka as tekste që përdoren në programet bachelor apo master. Të tilla janë lëndët: Njohuri mbi Sistemin e Drejtësisë në Shqipëri, Menaxhim Zyre, Hartim dhe Shkrim Dokumentash Zyrtare. Kjo e vështirëson edhe më shumë punën e pedagogëve në këto lëndë. Nëse në lëndën “Menaxhim Zyre” ky problem u zgjidh sepse pedagogu i lëndës hartoi dhe botoi tekstin “Asistenti i Zyrës”⁴⁹ në dy lëndët e tjera punohet me leksionet e hartuara nga pedagogët përkatës duke përshtatur literaturë nga burime të ndryshme. Për këtë qëllim, është e nevojshme që edhe puna studimore e pedagogëve të këtyre lëndëve të orientohet në hartimin e teksteve mësimore dhe dispencave.
3. Ka lëndë për të cilat pedagogu e ka tekstin mësimor por ai nuk gjendet në treg për studentin. Në këto raste zgjidhja është dhënë duke u kërkuar pedagogëve që të hedhin në portalin e KUB leksionet e përgatitura me qëllim që studentët të kenë mundësi t’i marrin ato.

47 Po aty

48 Po aty

49 Jaup Zenuni, “Asistenti i Zyrës”, Maluka, 2022.

Hallka e fundit, por më e rëndësishmja, në zinxhirin kurrikular është ora e mësimit. Këtu gërshetohet liria akademike e pedagogut, përgjegjësia e tij profesionale dhe aftësia pedagogjike për të përdorur metoda aktive mësimdhënie. Departamenti i Studimeve të Larta Administrative i ka kushtuar dhe i kushton vëmendje të posaçme vënies së studentit në qendër të orës së mësimit, duke kërkuar nga pedagogët që të përdorin metoda aktive të mësimdhënies sikundër janë debatet e diskutimet, kazuset, shembuj dhe ushtrime nga jeta praktike apo vizita në studio ligjore si dhe leksionet e hapura. Për të shkëmbyer përvojën pedagogjike janë organizuar gjithashtu orë të hapura si ajo në lëndën “Procedurë Penale”.

Në këtë aspekt, është e domosdoshme që secili pedagog të njoh dhe studiojë përvojën pedagogjike dhe didaktike të kolegjeve simotra në Europë e më gjërë me qëllim që ta pasurojë orën e mësimit me metoda dhe prurje të reja në fushën e mësimdhënies duke patur parasysh specifikat e tregut të punës dhe nivelin e studentëve të programit “Asistent i Lartë” (profili “Asistent i Lartë Ligjor”).

V. Përfundime.

Lëmia e kurrikulave është shumë e gjërë dhe me mjaft interes sidomos në kohët e sotme të zhvillimeve të vrullshme teknologjike. Në këtë punim ne u përpoqëm t’i qasemi problemit nga këndvështrimi i kurrikulave në arsimin e lartë profesional dyvjeçar si risi në kushtet e vendit tonë. U përpoqëm t’u japim përgjigje disa pyetjeve që lidhen me hartimin, përditësimin dhe zbatimin e kurrikulave në Departamentin e Studimeve të Larta Administrative, sidomos në profilin “Asistent i Lartë Ligjor”. Duke u ndalur në rrafsh teorik dhe sidomos ne terren praktik pyetje të tilla si: Sa dhe si merren parasysh specifikat e arsimit të lartë dyvjeçar në hartimin e kurrikulave; sa merren parasysh kërkesat e tregut të punës në hartimin e tyre; sa pasqyrohen në kurrikulat e këtij programi standardet e vendeve të zhvilluara me përvojë në këtë fushë; sa dhe si pasqyrohen e zbërthehen kurrikulat në planet dhe programet mësimore dhe në praktikën e përditshme të mësimdhënies dhe; cilat janë problemet që lidhen me materialet mësimore (tekstet, literatura) në funksion të realizimit të kurrikulës, gjejnë përgjigje të përmblendhura në këtë punim.

Pavarësisht mangësive që kishte kurrikula e programit “Asistent Administrativ” me anën e të cilit ky program u licensua nga Ministria e Arsimit, Sporteve dhe Rinisë në vitin 2018, ajo ka meritën e madhe se hodhi themelet e një programi për të cilin ka nevojë tregu i punës. Këto themele na lejojnë të bëjmë ndryshime dhe rregullime sipas kërkesave të kohës sikundër u veprua nga Departamenti i Studimeve të Larta Administrative për t’ju përgjigjur kërkesave të kohës dhe rekomandimeve të Bordit të Akreditimit duke riorganizuar programin e studimit. Ky riorganizim në thelb kishte përmirësimet kurrikulare duke shmangur paralelizmat me programet bachelor në Fakultetin e Drejtësisë dhe Fakultetin Ekonomik. Vlen të theksohet se vetën në profilin “Asistent i Lartë Ligjor” u ndryshuan 8 lëndë ose 33.3% e kurrikulës ekzistuese. Synimi kryesor ishte përafrimi i kurrikulës me kërkesat e tregut të punës dhe me përvojat e vendeve të zhvilluara me qëllim që ato të reflektonin specifikat e programeve profesionale të studimit. Në funksion të realizimit të këtij objekti u zhvilluan konsulta me ekspertë të fushës, u krye ristudim i tregut të punës dhe u studjuan kurrikulat e disa vendeve perëndimore. Kurrikulat e reja ishin pasqyrë e ndryshimeve cilësore duke reflektuar drejtë edhe kërkesën për një raport 50% njohuri teorike me 50% njohuri dhe shprehje praktike. Nëse krahasohet me kurrikulën e disa kolegjeve të studimeve profesionale në fushën e drejtësisë, kurrikula e re e profilit “Asistent i Lartë Ligjor” është 80% e njëjtë apo e ngjashme për lëndët profilizuese.

Aspekti sintetik i kurrikulës (emërtimi i lëndëve, numri i krediteve ECTS, ngarkesa në orë dhe shtrirja në semestra) lidhet pazgjidhshmërisht me aspektin analitik të saj, me zbërthimin e saj në planet dhe programet mësimore. Në këtë drejtim, Departamenti i Studimeve të Larta Administrative ka krijuar një përvojë positive, duke iu përmbajtur rigorozisht kërkesave të VKM 41 dhe 379. Hartimi i syllabuseve në përputhje me kërkesat e këtyre VKM ka qënë dhe mbetet prioritet i punës së departamentit duke u fokusuar tek udhëzimi i drejtë i pedagogëve,

sidomos i pedagogëve të rinj, për pasqyrimin e koncepteve të lëndës, të objektivave të saj, për zbërthimin tematik në javët mësimore, për mënyrën e vlerësimit të studentëve dhe përdorimin e literaturës kryesore dhe ndihmëse.

Në lidhje me literaturën praktika ka treguar se pedagogët ndeshen me tre vështirësi kryesore: 1. Ka lëndë të reja si: Njohuri mbi Sistemin e Drejtësisë në Shqipëri, Menaxhim Zyre, Hartim dhe Shkrim Dokumentash Zyrtare, për të cilat nuk ekzistojnë tekste mësimore të botuara. Nëse në lëndën “Menaxhim Zyre” ky problem u zgjidh sepse pedagogu i lëndës hartoi dhe botoi tekstin “Asistenti i Zyrës” në dy lëndët e tjera pedagogut i duhet që në bazë të syllabusit të ndërtojë leksionet duke shfrytëzuar literaturën e rekomanduar në syllabus apo edhe literature më të freskët nga burime shqiptare apo të huaja. 2. Edhe në lëndët ku për programet bachelor dhe master ka tekste të botuara, ato kërkojnë një punë selective nga ana e pedagogëve për t’i përshtatur me kërkesat e kurrikulës së programit profesional. 3. Ka lëndë për të cilat pedagogu e ka tekstin mësimor por ky tekst nuk gjendet në treg për studentin.

Departamenti i Studimeve të Larta Administrative i ka kushtuar kujdes të shtuar orës së mësimi pasi aty gërshetohen liria akademike e pedagogut, përgjegjësia e tij profesionale dhe aftësia pedagogjike për të përdorur metoda aktive mësimdhënie. Sot kërkohet që studenti të jetë në qendër të orës së mësimi prandaj është kërkuar dhe kërkohet nga pedagogët që të përdorin metoda aktive të mësimdhënies sikundër janë debatet e diskutimet, kazuset, shembuj dhe ushtrime nga jeta praktike apo vizita në studio ligjore si dhe leksionet e hapura. Për të shkëmbyer përvojën pedagogjike janë organizuar gjithashtu orë të hapura. Sot është e domosdoshme që në kuadër të përpjekjeve për ngritjen e vet profesionale, secili pedagog të njoh dhe studiojë përvojën pedagogjike dhe didaktike të kolegjeve simotra në Europë e më gjërë me qëllim që ta pasurojë orën e mësimi me metoda dhe prurje të reja në fushën e mësimdhënies duke patur parasysh specifikat e tregut të punës dhe nivelin e studentëve të programit “Asistent i Lartë”.

Referenca:

1. A.T. Theressiakutty, L. Covinda Rao, “Curriculum for vocational education”, National Institute for the Mentally Handicapped, 2001
2. Child, D. (2004), Psychology and the Teacher, 7th edition, Suffolk UK: Continuum.
3. <http://www.ibe.unesco.org/en/glossary-curriculum-terminology/c/curriculum-plural-curricula>, 2011
4. <https://bigfuture.collegeboard.org/college-profile/alexandria-technical-college/academics>
5. <https://bigfuture.collegeboard.org/college-profile/city-university-of-new-york-bronx-community-college/academics>
6. <https://www.medipol.edu.tr/en/academics/undergraduate-schools/school-of-law/course-program>
7. <https://www.arlingtoncareerinstitute.edu/paralegal-legal-assistant/>
8. <https://www.bilgi.edu.tr/en/academic/faculty-of-law/law/about/>
9. J. Zenuni, “Asistenti i Zyrës”, Maluka, 2022
10. Jessica Ellis, <https://www.practicaladultinsights.com/what-are-the-advantages-of-a-vocational-curriculum.htm>
11. Ligji 80/2015, “Për arsimin e lartë dhe kërkimin shkencor në institucionet e arsimit të lartë në Republikën e Shqipërisë”.
12. Ligj Nr.10 247, datë 4.3.2010, “Për kornizën shqiptare të kualifikimeve” ndryshuar me ligjin Nr. 23/2018, “Për disa ndryshime dhe shtesa në ligjin nr. 10 247, datë 4.3.2010, “për kornizën shqiptare të kualifikimeve”.
13. Ramsden, P. (2003) Learning to teach in higher education 2nd edition. London: Routledge Falmer.
14. Reid, A. and Petocz, P. (2003) The Professional Entity: researching the relationship between students’ conceptions of learning and their future profession. Paper presented at the 11th Improving Student Learning Symposium, Hanover International Hotel, Hinckley, Leicestershire, 1st – 3rd September 2003.

15. Stotsky, S. (2012). The death and resurrection of a coherent literature curriculum: What secondary English teachers can do. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Education.
16. Urdhër i MASR nr. 139, datë 23.03.2018, “Për hapjen e njësisë kryesore “Kolegji i Studimeve të Larta Administrative” në Kolegjin Universitar të Biznesit.”
17. Urdhër i MASR nr. 354, datë 23.06.2018 “Për hapjen e programit të studimit me karakter profesional në “Asistent Administrativ” të Kolegjit Universitar të Biznesit.”
18. Urdhër i MAS, nr. 255, datë 19.07.2021, “Për riorganizimin e programit të studimit me karakter profesional në “Asistent i Lartë”, me profile: “Asistent i Lartë Administrativ, Asistent i Lartë Financë dhe Asistent i Lartë Ligjor” në Kolegjin Universitar të Biznesit.”
19. Uwak, Sylvanus Okon, “Curriculum Definition: a Misleading Philosophy”, International Journal of Advancement in Development Studies, Volume 13, Number 2, 2018 ISSN: 2276-8246.
20. Vendim i Bordit të Akreditimit nr. 10, datë 22.01.2021, “Për akreditimin e parë të programit të studimit dy vjeçar “Asistent Administrativ”, me profile: Asistent i Lartë Administrativ, Asistent i Lartë Kontabël dhe Asistent i Lartë Ligjor të Kolegjit Universitar “I Biznesit”.
21. Vendim i Këshillit të Ministrave nr. 879, datë 18.12.2019, “Për disa ndryshime dhe shtesa në vendimin nr. 41 “Për elementët e programeve të studimit të ofruara nga institucionet e arsimit të lartë”.
22. Vendim i Bordit të Akreditimit nr. 10, datë 22.01.2021, “Për akreditimin e parë të programit të studimit dy vjeçar “Asistent Administrativ”, me profile: Asistent i Lartë Administrativ, Asistent i Lartë Kontabël dhe Asistent i Lartë Ligjor të Kolegjit Universitar “I Biznesit”.

PSIKO – EKONOMIA NJË HORIZONT I RI PËR SHKENCËN EKONOMIKE.

Ariet MALAJ

Kolegji Universitar i Biznesit,

Departamenti Ekonomiksit & Informatikës,

amalaj@kub.edu.al

Abstrakti:

Përpyekja për të bërë një përshtypje për konsumatorët duke stimuluar interesin e tij sigurisht që është një vlerë e shtuar e një aktiviteti ekonomik, dhe ka nga ata që kanë si moto në punë sloganin “reklama është shpirti i tregtisë”. Ne mund të marrim këtë për mirë nëse kemi parasysh nivelin e fitimeve që kompanitë shumë kombëshe kanë bërë në vitet e fundit. Po të marrim për shembull kompanitë multinationale, të cilat i shpjegon Naomi Klein (Montreal 8 Maj 1970 gazetare shkrimtare dhe aktiviste) në librin e saj “No Logo”, publikuar në Janar 2000. Libri merret kryesisht me fenomenin e branding (marrja me teknikat e marketingut të markave apo produkte specifike) në lëvizjen anti globale.

Grupet e mëdha që kanë globalizuar një pjesë të ekonomisë botërore kanë krijuar strategji të tyre të biznesit për reklamimin e markave të tyre, duke ju dhënë të tretëve pjesë të madhe të aktiviteteve të prodhimit dhe investuar shumicën e nismave të saj në publicitetin e markës së saj të korporatave. Shumë kompani të tjera shumëkombëshe kanë kuptuar se puna e vazhdueshme dhe këmbëngulëse dhe kushtet psikologjike çojnë në identifikimin e personit me një imazh të caktuar e të vetëm që është logo e kompanisë.

Psiko-ekonomike, është një disiplinë që mund të duket një emër të çuditshme, nuk është plotësisht i panjohur: zhvillimi i njohjes së psikologjisë aplikuar në fushën e sociologjisë e komunikimit ose në reklamat janë fushat e zbatimit të psiko-ekonomike, aty ku motivet ekonomike ndërthuren me shprehje të psikikës njerëzore.

1. Psiko-Ekonomia: horizontet e reja të shkencës ekonomike.

Sistemi ekonomik, sipas vizionit të ekonomisë së tregut të shoqërisë moderne perëndimore, është rrjeti i ndërvarësive dhe ndërlidhjeve ndërmjet operatorëve ose subjekteve ekonomike që kryejnë veprimtaritë e prodhimit, konsumit, shkëmbimit, punës, kursimeve dhe investimeve për të kënaqur nevojat individuale dhe të fitojnë maksimalisht, duke optimizuar përdorimin e burimeve, duke shmangur mbeturinat dhe duke rritur produktivitetin individual edhe duke ulur koston e punës.

P.R.Sarkar, filozof Indian, në ekspozitën e tij të Dimensionit të Katërt të Ekonomisë, hodhi themelet për një dege të re të studimeve ekonomike të vendosur në rraporte, marrdhënie reciproke dhe të drejtëpërdrejta me shkencat shoqërore , **psiko-ekonomia**.

Psiko-ekonomia, një disiplinë që mund të duket me një emër të çuditshëm, nuk është plotësisht e panjohur. Kjo degë e re ndihmon në zhvillimin e më tejshëm të njohjes së psikologjisë aplikuar në fushën e sociologjisë, komunikimit ose në reklamat të cilat janë fushat e zbatimit të psiko-ekonomis.

Qartësisht ndikon në mënyrë progresive aty ku motivet ekonomike thuren me shprehje të psikikës njerëzore. Kur përgatitet një produkt komercial departamenti i ekspertëve të komunikimit, të sociologjisë, të psikologjisë, drejtorët e filmimeve, etj kujdesen për të paraqitur produktin (reklamuar) në një mënyrë që të bëjë atë sa më të pëlqyeshëm për konsumatorët. Për të arritur këtë rezultat, ata stimulojnë, shprehin, manipulojnë ndjenjat e njerëzve të tërhequr nga kureshtja dhe në të përgjithëshmen jo vetëm vëmendjen vizuale por edhe atë mendore. Kjo është arritur duke përdorur imazhe, tinguj, ndjesi që hedhin kujtesën tonë në të kaluarën, në të ardhmen dhe në të tashmen. “Inputet e kujtesës” të shkaktuara nga reklama, do të mbetet në çdo rast, gjithmonë të lidhura me një produkt i cili ka për qëllim për tu shitur ose në rastin më të mirë, për tu blerë nga njerëzit. Pra, edhe në qoftë se një spot apo reklamë është konceptuar ndonjëherë si një vepër arti, diferenca me të është se qëllimi është thjesht ekonomik, pra për të rritur shitjet e këtij produkti apo atij shërbimi.

Përpjekja për të bërë një përshtypje për konsumatorët duke stimuluar interesin e tij sigurisht që është një vlerë e shtuar e një aktiviteti ekonomik, dhe ka nga ata që në emër të parasë thonë sloganin “reklama është shpirti i tregtisë”. Ne mund të marrim këtë për të mirë nëqoftëse kemi parasysh nivelin e fitimeve që kompanitë shumë kombëshe kanë bërë në vitet e fundit. Po ti referohemi kompanive shqipëtare na tërheq reklama imponuese gati e dhunshme e tendencave monopoliste në treg. Por reklama ndryshon nga reklama. Po ti referohemi kompanive multinacionale, të shpjeguara nga gazetarja kanadeze Naomi Klein në librin e saj “No Logo”, vëmë re se grupet e mëdha ekonomike të globalizuara kanë krijuar në një pjesë të madhe të strategjisë së tyre të biznesit, reklamimin e markës së tyre. Duke transformuar një pjesë të madhe të aktiviteteve të prodhimit dhe investuar shumicën e nismave të saj në publicitetin e markës së korporatave, çdo kompani shumëkombëshe ka kuptuar se sa i vazhdueshëm dhe këmbëngulës duhet të jetë kushtëzimi psikologjik. Është ky kushtëzim që çon në identifikimin e produktit apo shërbimit, nga ana e personit me një imazh të caktuar dhe të vetëm, logon e kompanisë.

Kjo ide nuk është aq e re apo e avancuar për shkak se në shumë filozofi lindore ekziston praktika e përqëndruar në forma gjeometrike apo simboleve (këto janë quajtur Yantra dhe janë përdorur në shumë praktika e meditimit dhe Buddhist dhe Tantra Yoga) për të ndërtuar brënda vetes një botë të mirëqënies shpirtërore. Por në mes të strategjisë dhe praktikave të murgjve nga njëra anë dhe kompanive shumëkombëshe ka një “ndryshim semantik” thelbësor.

Priftërinjtë kanë vendosur, duke mbyllur sytë sa herë që bëjnë meditim, me pak fjalë bëjnë një zgjidhje midis vetes dhe ajërit ndërmjetësuar nga ndërgjegjja.

Në rastin e logos tregtare të një kompanie shumëkombëshe (psh. coca cola), ne jemi ballafaquar me një “bombë” të vazhdueshme dhe masive jashtë personit i cili me kalimin e kohës bëhet imazh i natyrshëm dhe i njohur, pra ne jemi të ballafaquar me një ajër të imponuar nga jashtë. Kur personazhet e portretizuar në tabela, gjithmonë të shkojnë në një varkë me vela, jetojnë në shtëpi super luksoze, drejtojnë makinat nga 100.000 euro si dhe të produkteve që reklamojnë në mënyrë bindëse dhe të nevojshme për suksesin e tyre, si dhe ky mesazh është përsëritur ose të riprodhohet mijëra herë, atëherë maturohet ideja tek njerëzit se “unë blej, sepse unë jam”.

Por kjo “Mantra” pra kjo energji, e cila përsëritet në mënyrë të pandërgjegjshme nga miliona e miliona njerëz, nuk është zgjedhur nga konsumatori individual, por erdhi në shtëpitë tona nëpërmjet televizionit, ne gjejmë atë në radio të makinës tonë, kur ne udhëtojmë, në rrugë ose në stadium në postera reklamash, në supermarkete, objektet argëtuese dhe madje edhe në rrobat që ne veshim. Duhet të theksohet se është e vështirë për të shpëtuar nga një gjë, kur ky vullnet është një mënyrë e vazhdueshme tërheqëse e propozuar.

Kur reklamat janë plot me mesazhe të padukshme që shkojnë përtej syrit të njeriut mendja e konfirmon atë

imazh. Kur një akulllore të bëhet një objekt seksual ose kur një çokollatë ndryshon jetën tuaj, kur një shampo ju lejon për të pushuar në Palasë dhe një pjatë makarona ju sjell qetësi në shtëpi, ne duhet të pranojmë se edhe pse këto mesazhe duan të interpretojnë jetën e përditshme, nga realiteti kanë pak, sepse realiteti e dimë të gjithë dhe është krejt një gjë tjetër.

Është gjithashtu e vërtetë se gjithkush mund të jetë në dijeni të manipulimit të cilit i është nënshtruar, por promovimi i produkteve të caktuara është aq këmbëngulës dhe konkurrenca e dobët në mënyrë që njerëzit janë të detyruar të konsumojnë atë produkt të veçantë edhe pse nuk është jetësisht e nevojshme.

2. Psiko-ekonomia dhe dinamikat e reja të shfrytëzimit.

Ka një linjë ndarje delikate në mes të vullnetit të lirë dhe manipulimeve në grup; në mes të tregut të lirë dhe monopolit. Nëpërmjet psiko-ekonomisë së punës nxirret në pah atë që është përtej dhe në këtë anë të kësaj linje. Në këtë drejtim filozofi indian Prabhat Ranjan Sarkar ka teorizuar dy degë të aplikimit të psiko-ekonomisë:

E para është përqëndruar në zbulimin dhe zhdukjen e të gjitha këtyre praktikave, strukturave të padrejta ekonomike dhe sjelljeve që çojnë në shfrytëzimin dhe që pengojnë zhvillimin e qenieve njerëzore. Sarkar koncepton njeriun në tërësinë e shprehjes së tij, si në nivelin e nevojave fizike dhe niveli i nevojave psikologjike e shpirtërore. Në marrëdhënien midis nevojave materiale dhe mendore nuk duhet lënë pas dore progresi njerëzor. Progresi njerëzor nuk është vetëm material, por është një ekuilibër mes nevojave fizike, psikologjike dhe shpirtërore.

Po ti referohemi librit “No Logo” të Naomi Klein (gazetare kanadeze) shikojmë se ajo i jep një formë të qartë llojeve të reja të shfrytëzimit. Ajo shpjegon se ndërsa në qendra shkëlqejnë këpucë me logon e Nike dhe të korporatave të tjera shumëkombëshe, pak e dinë se çfarë forma të shfrytëzimit i janë nënshtruar gratë punëtore që punojnë në fabrikat prodhuese të dislokuara në Indonezi ose Filipine.

Pak konsumatorë të cilët veshin, duke shfaqur me krenari logot e këtyre këpucëve, i dinë kushtet ç’ njerëzore të cilave ju janë dorëzuar punëtorët që kanë prodhuar këpucët që ata mbajnë në këmbë dhe me të cilat mburen.

Bota e qytetëruar ka hyrë dhe hyn në grevë duke sakrifikuar orët e punës, luftoi shumë për të marrë të drejtat që punëtorët kanë. Por po kjo popullsi nuk janë në dijeni të prejardhjes së këtyre produkteve që konsumojnë. Këto produkte janë të njëjta fruta të shfrytëzimit, vetëm për shkak se bombardimet reklamave ka krijuar një imazh pozitiv që frymëzon besimin dhe besueshmërinë në mendjen tonë edhe pse realiteti nuk lexohet. Nëse shfrytëzimi i punëtorëve është i lirë, në rastin e konsumatorit përfundimor është shfrytëzimi psiko-ekonomik dhe kjo është ide e manipuluar, e cila është një produkt i psikikës, për qëllime ekonomike : shitja e produktit.

Ky është një koncept i ri i shfrytëzimit që është studimi i veçantë i psiko-ekonomike. Ngacmimi, reklamata mashtruese, teorizimi i asimetrive të informacionit, efektet psiko-sociologjike të lëvizshmërisë dhe të fleksibilitetit në tregun e punës dhe në përgjithësi të gjitha format e marrëdhënieve ekonomike që prodhojnë degjenerim dhe tendencat depersonalizuese në shoqëri janë pjesë e kësaj dege të parë të zhvillimit të psiko-ekonomisë.

3. Psiko-ekonomia dhe përmirësimi i cilësisë së jetës.

Ndërsa deri tani u shpjegua shqetësimi mbi praktikën shfrytëzuese nga këndvështrimi i psiko-ekonomisë, tani do të trajtojmë shqetësimin për të përmirësuar cilësinë e jetës së njerëzve duke rritur siguri materiale dhe mendore të popullsisë. Aktualisht, ky drejtim i studimit është praktikisht e pashkelur por ka ekonomi në Europë, Amerikë, Azi etj. që kanë zgjidhur tashmë problemet e lidhura me minimumin e nevojshëm dhe se kanë arritur një shkallë të lartë të zhvillimit teknologjik. Këto vënde mund të aplikojnë potencialin e madhe të kësaj çështjeje.

Sot të gjithë jemi duke folur në lidhje me nevojën për cilësinë më të madhe të jetës dhe të kombinuar kjo nevojë me më shumë konsumim e mallra dhe pasurish materiale. Në sajë të këtij koncepti të kufizuar të “mënyrës së jetës”, vërtetë vrapojmë të gjithë për të bërë jetët tona më të rehatshme në kuadrin e ekzistencializmit material, për të mos kthyer jetët tona në një “stres të përgjeshëm”.

Kjo, në nivel kolektiv, i ka dhënë formë të llojeve të ndryshme të pafavorshme sociale, të tilla si format e depresionit për shkak të ritmit të punës, shkëputjes dhe personalitetit, çrregullimeve për shkak të modeleve ekzistenciale të diktura nga konsumi i tepërt i të mirave materiale, etj. Psiko-ekonomia mund të jetë një mjet i shkëlqyer për përballjen problemet e ambjentaliste në bashkëpunim me nevojat njerëzore dhe zgjedhjet e politikave ekonomike. Deri më tani, ekonomia e bazuar mbi fitimin ka konceptuar marrëdhëniet me mjedisin dhe burimet natyrore në vendet e shfrytëzimit të këtyre potencialeve natyrore duke krijuar nivele të paqëndrueshme ndotjesh. Ne jetojmë në qytete ku ajri është rënduar për shkak të emetimit të hidrokarbureve dhe pluhurit dëmshme nga makina. Zgjedhjet urbanistike irracionale dhe trafiku i mbingarkuar e bëjnë jetën tonë të përditëshme nervoze duke na u shfaqur edhe stresi fizik edhe ai psikik.

Edhe ajo që ne hamë nuk është më e sigurt për shkak të zgjedhjeve, industrisë ushqimore, të cilët parapëlqejnë për të rritur fitimet përpara shëndetit të njeriut. Nëse në vendet e varfra, njerëzit janë duke vdekur nga uria, në vendet e pasura konsumojnë tragjedi çdo ditë të errët dhe të heshtur: çdo vit miliona njerëz vdesin nga kanceri, tumoret, kardiovaskulare dhe sëmundjet e frymëmarrjes të shkaktuara nga ndotja e ajrit, ushqim dhe ujë.

Konkluzione.

1. Në fakt, nevojat e sotme në vendet e pasura, janë se zgjedhjet ekonomike duhet të marrin parasysh ndikimin e mjedisit dhe pasojat, si fizike dhe mendore të qenieve njerëzore, në vend të përfitimeve që rezultojnë. Në këtë koncept konsumohet dallimi thelbësor ndërmjet shfrytëzimit maksimal dhe shfrytëzimit. Ekonomia në bazë të maksimizimit të fitimit shfrytëzon çdo burim për të arritur këtë qëllim duke sjellë njerëzimin në zgjedhje irracionale dhe të rrezikshme edhe për ekzistencën e tij sepse në përzgjedhjen e politikave ekonomike po paraprin politika e naftës dhe sigurimit të saj megjithatë shkenca ka krijuar tashmë për sistemet e konvertimit. Përgjigja qëndron pikërisht në fitimet e atyre që kontrollojnë tregun e energjisë, përkatësisht kompanitë e shumëkombëshe të naftës që s'janë të gatshëm të heqin dorë nga situata e tyre e privilegjuar ekonomike, duke krijuar një gjendje të shfrytëzimit që e gjithë shoqëria vuan.
2. Psiko-ekonomia është mjet që do të lejojë në të ardhmen arritjen e shfrytëzimit maksimal të burimeve natyrore. Ky mjet do të drejtojë në zgjedhjen e prodhimit të tyre, tregimit dhe konsumit në pajtueshmërinë maksimale me qenie njerëzore dhe nevojat e mjedisit. Këtu konsiston shfrytëzimi maksimal i burimeve.
3. Nevoja sot është se zgjedhjet ekonomike duhet të marrin parasysh ndikimin e mjedisit dhe pasojat, si fizike dhe mendore të qenieve njerëzore. Psiko-ekonomia, gjatë vlerësimit të një investimi, tregtie ose biznesi, të një produkti, parashikon efektet anësore. Për të arritur këtë ai përdor tregues të ndryshëm. Psiko – Ekonomia propozon një tregues të ri, indeksi i përgjithshëm i cilësisë së jetës (IGQV).

Ky indeks përfshin vlerësimin e treguesve në vijim:

1. Ndikimi mjedisor
2. Ndikimi në shëndetin e njeriut:
3. Ndikimi psikologjik:
4. Ndikimi socio-kulturore

5. Ndikimi në format jo-njerëzore të jetës

Kjo lidhje midis ekonomisë dhe nevojën e personit psiko-fizik, kjo është një kërkesë e natyrshme e qytetërimit njerëzor dhe si i tillë duhet të jenë të kënaqur.

4. Sot shoqëritë shumë të industrializuara vuajnë nga forma të ndryshme të kësaj pafuqie kolektive të cilat çojnë në rrëzimin e të gjitha marrëdhënieve shoqërore. Administratorët publikë dhe politikanët kanë tendencë për të zgjidhur probleme të tilla si trafiku, huliganizmit, krime të vogla, etj caktimin e fondeve për të krijuar infrastrukturë të përshtatshme për të përmbushur ato. Duke pasur parasysh këto përpjekje financiare, të cilat për më tepër e rënduar xhepat e taksapaguesve, krimin, ndotjen dhe trazirë të përgjithshme sociale, e cila rritet gjithnjë e më shumë duke përdorur mjete të tilla si:

- Reduktimi i orarit të punës.
- Sistemi i rritjes sinkronizuar mes rritjes së produktivitetit dhe pagave.
- Përdorimi i formave të reja të pjesëmarrjes së punëtorëve në pronësinë e mjeteve të prodhimit.
- Krijimi i një mjedisi të pëlqyeshëm të punës në shëndetin fizik dhe mendor për punëtorët.
- Menaxhimi i prodhimit dhe aktivitete tregtare bazuar në parimin e “të koordinuar bashkëpunimin” dhe jo “bashkëpunimit të kushtëzuar”.
- Rritja e cilësisë dhe sigurisë së produkteve dhe shërbimeve sjellë në treg,

Dëshiron të bëjë një kontribut të rëndësishëm në krijimin e një mjedisi të pëlqyeshëm në zhvillimin integral të individit dhe në harmoni me ligjet që qeverisin shoqërinë njerëzore. Vetëm në këtë mënyrë të gjitha ndikimet negative të zhvillimit shkencor dhe intelektual në lidhje me ekonominë mund të mbahet nën kontroll, dhe njerëzimi do të jetë në gjendje për të lëvizur në harmoni me natyrën e universit.

Sigurisht rruga e jetës ka ndryshuar rrënjësisht, por ju nuk mund të argumentojnë se e gjithë kjo është përparim real, në fakt, të gjitha zbulimet shkencore dhe teknologjike kanë krijuar probleme të kolateralit që nuk ka ekzistuar më parë. Aksidentet më të shpejtë të transportit janë shumëfishuar, industrializimi ka shkaktuar dëme të pathëna për mjedisin dhe shëndetin e njerëzve. Shumë ilaçe trajtimin e sëmundjeve, por të gjenerojnë efekte anësore në të njëjtat pacientë të cilët e përdorin atë, duke krijuar shtetet e varësisë ndonjëherë kronike, si të njëjtat sëmundje shërohet. Kur të kemi arritur një nivel të caktuar të sigurisë ekonomike, të matur me garantimin e nevojave minimale dhe me rritje të vazhdueshme dhe jo të tepruar në fuqisë blerëse, ne duhet të lëvizin interesat kolektive në nivelin e nevojave psiko-shpirtërore.

Literatura:

1. Maltz, L., Deblois, P. & The EDUCAUSE Current Issues Committee. (2005). Top Ten IT Issues. EDUCAUSE Review, 40.
2. Abdullah, F. M., Mohammed, A. A., Maatuk, A. M. and Elberkawi, E. K.: Application of electronic management system in governmental institutions: An empirical study on the Libyan civil registration. Dubai, UAE—December 2019. <https://doi.org/10.1145/3368691.3368710>.
3. Tham, C. M., & Werner, J. M. (2005). Designing and evaluating e-learning in higher education: A review and recommendations. *Journal of leadership & organizational studies*, 11(2).
4. Gaebel, M., Kupriyanova, V., Morais, R. and Colucci, E. 2014. E-learning in European Higher Education.
5. Osamwonyi, E & Akpata, T (2016) “In-Service Education of Teachers: Overview, Problems and the Way Forward”, *Journal of Education and Practice* Vol.7, No.26.

NDIKIMI I ARSIMIT NË DEMOKRATIZIMIN E SHOQËRISË NË BALLKANIN PERËNDIMOR.

Anila Tabaku,
Nëndrejtorë në Shkollën 'Misto Mame' Tiranë.

Abstrakt.

Ky dokument ka si qëllim të evidentojë ndikimin e arsimit në demokratizimin e shoqërisë në vendet e Ballkanit Perëndimor, të cilat në faza të ndryshme të historisë së tyre kaluan nga qeverisje diktatoriale në sisteme demokratike të ekonomisë së tregut. Nga demokratizimi i shoqërisë përfitojnë të gjithë anëtarët e shoqërisë së këtyre vendeve, të cilët gëzojnë liritë themelore, barazi, zhvillim, që janë edhe bazat e një demokracie funksionale, aq e nevojshme për vendet e BP. Dokumenti del në përfundimin se shoqëritë që kanë nivel të zhvilluar arsimit kanë edhe nivele të larta demokracie. Arsimit ka një ndikim të jashtëzakonshëm në demokratizimin e Ballkanit Perëndimor, sepse pjesëtarët e arsimuar të shoqërisë mbrojnë dhe çojnë përpara vlerat themelore të demokracisë.

Demokracia është pranuar si filozofia e jetës moderne. Duke qenë se arsimit është instrument i rëndësishëm që mundëson ndryshimet e shoqërive drejt modernizimit, ai duhet t'i mbajë lidhjet e tij të pashkëputura nga kjo filozofi. Në këtë këndvështrim, demokracia bëhet e nevojshme për të mundësuar arsimin demokratik. Nga ana tjetër, për të kuptuar sa më mirë demokracinë dhe format e saj, është i nevojshëm arsimit.

Çdo shoqëri, përfshirë këtu edhe ato të Ballkanit Perëndimor, i transmeton normat shoqërore, kulturën, idealet, historinë nga një brez në tjetrin nëpërmjet arsimit, duke vendosur kështu një lidhje të drejtpërdrejtë mes këtij të fundit dhe vlerave demokratike. Në shoqëritë demokratike, thelbi i arsimit është pikërisht përçimi i vlerave të qeverisjes demokratike, përçim që ka rëndësi të jashtëzakonshme për demokracinë, sepse ndryshimet dinamike në këto shoqëri bëjnë të nevojshme që qytetarët të jenë të pajisur me aftësi të tilla si mendim kritik e analitik, kulturë debati konstruktiv, shkëmbim idesh e përvojash, etj. Mundësia për ndryshime pozitive shoqërore dhe politike është pikërisht në dorë të qytetarëve të arsimuar.

Fjalë kyçe: arsim, ndikim, demokraci, demokratizim, Ballkani Perëndimor, shoqëri.

Shoqëria e Ballkanit Perëndimor në 30- vitet e fundit: sukseset dhe sfidat.

Në dhjetëvjeçarin e fundit të shekullit të kaluar, vendet e Ballkanit Perëndimor (Shqipëria, Kosova, Mali i Zi, Serbia, Bosnje-Hercegovina, dhe Maqedonia e Veriut) përmbysën regjimet diktatoriale të modelit socialist bolshevik dhe rivendosën sistemet demokratike në themel të të cilit qëndrojnë respektimi i të drejtave dhe lirive themelore të njeriut, zgjedhjet e lira, ekonomia e hapur e tregut, shtypi dhe liria e fjalës, dhe rihapja ndaj botës

perëndimore të zhvilluar dhe demokratike.

Në këto vendetë Ballkanit Perëndimor, përfshirë këtu edhe Shqipërinë, janë bërë përparime të jashtëzakonshme drejt demokratizimit të jetës së vendit. Në këto vende bëhen zgjedhje përgjithësisht të lira shumëpartiake, ndonëse shpesh me probleme të theksuara siç evidentohet nga raportet e vëzhguesve të ndryshëm, si OBSE, ODHIR, BE, ShBA, dhe organizata të tjera; Liria e fjalës dhe e shtypit është e garantuar me kushtetutë dhe njerëzit dhe mediat janë të lirë të shprehin mendimin e tyre, pavarësisht se në mjaft raste hasin edhe në pengesa serioze për ushtrimin e kësaj të drejte themelore; reformat për zhvillimin ekonomik të këtyre vendeve bazohet në modelin perëndimor të tregut të lirë dhe konkurrencës së ndershme, edhe pse varfëria, korrupsioni, dhe emigracioni kanë nxjerrë pengesa të mëdha në këtë rrugëtim; sistemi gjyqësor pas reformave të mëdha, si në Shqipëri dhe në disa vende të tjera të Ballkanit Perëndimor, ka prodhuar rezultate të prekshme në luftën kundër korrupsionit, krimit të organizuar, etj.; sistemi arsimor është modernizuar për t'iu përgjigjur zhvillimeve të reja politike dhe ekonomike të këtyre vendeve; Shqipëria, Mali i Zi, dhe Maqedonia e Veriut janë vende anëtare të Organizatës së Traktatit të Atlantikut Verior (NATO) dhe synojnë të anëtarësohen edhe në Bashkimin Evropian.

Por jo çdo gjë që shkëlqen është ar. Elita politike e këtyre vendeve nuk kishte aspak përvojë në qeverisje demokratike. Pas rënies së sistemit komunist, këto vende u përballën me mungesë të theksuara të forcave të kualifikuara; u mungonin njohuritë bazë në të gjithë sektorët e administratës, sistemit të drejtësisë, fushës së biznesit, teknikës dhe mediave gjë që bëri mjaft të nevojshme nisjen nga e para të pothuajse çdo gjëje; elitat politike përdornin ende mendësinë e sistemit të vjetër ku kundërshtari politik konsiderohej armik dhe jo konkurrent; shkelja e të drejtave themelore të njeriut ishte praktikë e zakonshme në jetën politike dhe ekonomike të vendit; postet publike u konsideruan si pronë private dhe jo si detyrim për t'i shërbyer qytetarëve me dinjitet dhe drejtësi.

Me nisjen e reformave të çdo fushë të jetës publike lindën probleme të ndryshme për të cilat këto vende ishin të papërgatitura, jo sepse më parë nuk ekzistonin si problematika, por i mbaheshin të fshehura publikut. P.sh., varfëria e shoqëruar nga niveli mjaft i lartë i papunësisë në shumë vende, sidomos në Shqipëri, Kosovë dhe Maqedoni e Veriut, kishte kapur çdo qelizë të jetës së vendit dhe solli si rezultat emigracioni i ligjshëm e i paligjshëm dhe lëvizjet e brendshme e të pakontrolluara të popullsisë. Rilindja e këtyre fenomeneve bënë që shumë fshatra e zona të tjera të vendit të zbrazeshin dhe qytetet kryesore të mbipopulloeshin duke sjellë kështu kaos dhe zhvillim urban të paplanifikuar dhe me probleme të rëndë sociale; zhvillimi industrial dhe bujqësor i këtyre vendeve u ndërpre ose bëri shumë hapa prapa dhe bëri që këto vende të vareshin nga produktet e importit dhe ndihmat ekonomike për mbijetesë; zgjedhjet në përgjithësi paraqesin probleme të theksuara, veçanërisht në lidhje me blerjen e votës, manipulimet, kontestimin e vazhdueshëm të rezultatit nga pala humbëse, probleme me listat e zgjedhësve, e shkuara kriminale e kandidatëve për postet publike, etj.; korrupsioni dhe krimi i organizuar janë probleme madhore me të cilat këto vende janë në luftë të hapur në rrugën e tyre drejt integritetit evropian.

Pak historik për arsimin në BP në 30 vitet e fundit.

Në 30 vitet e fundit në Shqipëri janë kryer një sërë reformash në sistemin arsimor që kanë synuar të shndërrojnë të gjithë modelin e centralizuar të arsimit të përgjithshëm e profesional në vend. Të frymëzuar nga thënia e figurës emblematike të të drejtave të njeriut, Nelson Mandela "Arsimi është arma më e fortë për të ndryshuar botën" dhe me synimin për t'iu bërë dhe ndjerë pjesë e botës së përparuar perëndimore, vendet e Ballkanit Perëndimor ndërmorën reforma të jashtëzakonshme për modernizimin e arsimit me qëllim demokratizimin e shoqërisë së këtyre vendeve.

Kështu, në Shqipëri, p.sh., sistemi arsimor parauniversitar pësoi ndryshime rrënjësore, përfshirë këtu kalimin nga sistem tetëvjeçar në atë nëntëvjeçar për arsimin e mesëm të ulët apo nga katërvjeçar në trevjeçar për arsimin e mesëm të lartë për t'iu përafëruar sistemit evropian, zbatimin e sistemit të Bolonjës në arsim, kurrikula u

modernizua dhe mësimdhënia ka në qendër nxënësit duke synuar t'i përgatisë ata për jetën dhe jo thjesht t'u përçojë në mënyrë mekanike njohuri të paracaktuara. Përdorimi i metodave bashkëkohore të mësimdhënies dhe mësimnxënies synon t'i pajisë nxënësit me kompetenca e aftësi jashtëzakonisht të nevojshme për një shoqëri demokratike, si mendimi analitik dhe kritik, nxjerrja dhe analiza e informacionit nga burime të ndryshme, përdorimi i strategjive të shumta të mësimnxënies, përfshirë këtu edhe prezantimin, analizën zgjidhjen e problemeve. Kompetencat kyçe që janë baza e kurrikulës e re janë në përputhje me kompetencat kryesore të të mësuarit gjatë të gjithë jetës, që në thelb është karakteristikë e sistemit arsimor në të gjitha vendet e Bashkimit Evropian. Miratimi i një qasjeje të tillë në kurrikulën kombëtare në vendin tonë shihet si një hap i rëndësishëm drejt modernizimit të kurrikulës dhe vetë sistemit arsimor shqiptar.

Në Shqipëri ashtu si edhe në vendet e tjera të rajonit modernizimi i arsimit kishte si pikësynim në radhë të parë demokratizimin e vendit, përafrimin e parimeve dhe strukturave arsimore me ato të vendeve të përparuara perëndimore, përgatitjen e qytetarëve me parimet themelore demokratike, si respektimi i të drejtave të njeriut, toleranca, harmonia, mirëkuptimi, respektimi i mendimit ndryshe,

Ndikim i arsimit në demokratizimin e shoqërisë.

Demokracia është pranuar si filozofia e jetës moderne. Duke qenë se arsimit është instrument i rëndësishëm që mundëson ndryshimet e shoqërive drejt modernizimit, ai duhet t'i mbajë lidhjet e tij të pashkëputura nga kjo filozofi. Në këtë këndvështrim, demokracia bëhet e nevojshme për të mundësuar arsimin demokratik. Nga ana tjetër, për të kuptuar sa më mirë demokracinë dhe format e saj, është i nevojshëm arsimit.

Arsimi është një e drejtë universale e çdo individi. Ai është mjet i përmbushjes së të drejtave të tjera të njeriut dhe instrument fuqizues social dhe ekonomik. Nëpërmjet Deklaratës Universale të të Drejtave të Njeriut, shtetet kanë rënë dakord se çdo shtetas ka të drejtë të arsimohet.

Çdo shoqëri, përfshirë këtu edhe ato të Ballkanit Perëndimor, i transmeton normat shoqërore, kulturën, idealet, historinë nga një brez në tjetrin nëpërmjet arsimit. Në këtë kuptim, ka një lidhje të drejtpërdrejtë mes arsimit dhe vlerave demokratike. Në shoqëritë demokratike, thelbi i arsimit është pikërisht përcimi i vlerave të qeverisjes demokratike, përcim që ka rëndësi të jashtëzakonshme për demokracinë, sepse ndryshimet dinamike në këto shoqëri bëjnë të nevojshme që qytetarët të jenë të pajisur me aftësi të tilla si mendim kritik e analitik, kulturë debati konstruktiv, shkëmbim idesh e përvojash, etj. Mundësia për ndryshime pozitive shoqërore dhe politike është pikërisht në dorë të qytetarëve të arsimuar.

Studime të ndryshme (Acemoglu et al., 2005:44) argumentojnë se arsimit kontribuon në zhvillimin e kulturës së demokracisë, gjë që nga ana tjetër ndihmon në përmirësimin e mirëqenies së anëtarëve të shoqërisë. Në këtë këndvështrim, thënia e Mësueses së Popullit Parashqevi Qiriazi se "Arsimi e mbron lirinë më mirë se një ushtri" plotëson pikërisht këtë binom të pandarë në kulturën politike të çdo vendi me demokraci të konsoliduar. Po ashtu, në shumë studime të kryera në pesëdhjetë vitet e fundit (Aleman, E., & Kim, Y., 2015; Murin, F., & Wacziarg, R., 2014; Dahlum, S., & Knutsen, C. H., 2017, etj.) arrihet në përfundimin se rritja e nivelit të arsimit shoqërohet pazgjidhshmërisht me rritjen e nivelit të demokracisë. Arsimit bën të mundur që të kuptohet plotësisht demokracia, të drejtat dhe detyrimet e shtetasve, përfitimet e shoqërisë prej saj, zhvillimi i shoqërisë në sajë të demokracisë, rreziqet që i kanosen shoqërisë nga mungesa e demokracisë, etj. Nga ana tjetër, studimet konstatojnë se me rritjen e nivelit arsimor qytetarët janë në gjendje të marrin vendime në mbështetje të shoqërisë, të përmbushin detyrat e tyre si pjesëtarë të shoqërisë dhe të kontribuojnë në një shoqëri që jeton në harmoni dhe paqe duke respektuar të drejtat e çdo pjesëtari të shoqërisë, pavarësisht nivelit ekonomik apo kulturor, etnisë, besimit fetar, përkatësisë partiake, etj.

Në marrëdhënien mes arsimit dhe demokracisë, prania e qytetarëve të arsimuar bën të mundur tolerancën për pranimin e mendimit ndryshe (aq i nevojshëm për vendet e Ballkanit Perëndimor), për respektimin e të drejtave të qytetarëve që i përkasin grupeve kundërshtare, pakicave, etj. duke mbështetur kështu parimet bazë të demokracisë.

Në çdo nivel arsimor nxënësit e studentët mësojnë për demokracinë, parimet, të drejtat e njeriut, kulturën demokratike, format e ushtrimit të demokracisë si zgjedhjet e lira e të ndershme, pjesëmarrja qytetare, llogaridhënia, qeverisja sa më pranë qytetarit, etj. Le t'i shqyrtojmë shkurtimisht disa prej tyre.

Zgjedhjet e lira dhe të ndershme janë themeli i çdo demokracie. Në sistemin diktatorial, zgjedhjet nuk ishin të lira dhe qytetarët ishin të detyruar të votonin për vetëm një kandidat që ishte i caktuar nga pushteti monist. Falë arsimit, nxënësit e studentët tashmë e dinë se demokracia funksionon kur zgjedhjet janë të lira dhe të ndershme, të cilat prodhojnë një qeveri demokratike. Kur qeveria e zgjedhur nuk punon mirë, nuk përmbush zotimet që ka marrë para qytetarëve apo nuk punon për rritjen e mirëqenies së tyre, këta të fundit e rrëzojnë atë me anë të votës. Qytetarët e arsimuar janë të informuar, të ndërgjegjësuar dhe të vetëdijshëm se kanë të gjithë të drejtën t'i kërkojnë llogari pushtetarëve për mosmbajtjen e premtimeve, të propozojnë nisma që synojnë rritjen e transparencës në vendimmarrje, përfshirjen e qytetarëve në procese të rëndësishme të jetës politike, ekonomike e social-kulturore të vendit, etj. Mungesa apo manipulimi i zgjedhjeve dëmton demokracinë e një vendi, veçanërisht ato me demokraci të brishtë si në vendet e Ballkanit Perëndimor dhe sjell pasoja të rrezikshme për liritë themelore të qytetarëve, ekonominë e vendit, etj. Mjafton të kujtojmë këtu raste të manipulimi të zgjedhjeve në Shqipëri (maj 1996, qershor 2001, zgjedhjet vendore 2011, etj.), në Serbi, Mal të Zi, Maqedoni, Bosnje-Hercegovinë, etj.

Arsimi ka ndikuar edhe në zhvillimin ekonomik të vendeve të Ballkanit Perëndimor. Futja e parimeve moderne të ekonomisë së tregut, si konkurrenca e lirë, nxitja e sipërmarrjes së lirë private, studimi i tregut duke u bazuar në kërkesë-ofertë, analiza e avantazheve konkurruese, etj. bëri që këto vende të kuptojnë se demokratizimi i tyre bazohet pikërisht në arsimin e qytetarëve dhe përgatitja e fuqisë punëtore të kualifikuar, përfshirë këtu ekspertë, specialistë, konsulentë, biznesmenë, etj.

Arsimi, veçanërisht ai në gjuhën amtare për pakicat, ka ndikim të drejtpërdrejtë në respektimin e të drejtave dhe lirive themelore të shtetasve. Mohimi i kësaj të drejte bazë në disa vende të Ballkanit Perëndimor bëri që të lindin konflikte etnike në shoqëritë e këtyre shteteve, si në Serbi (1980-2000), Mal të Zi (1990), Maqedoni e Veriut (2001). Si për krahasim, pakicat etnike dhe gjuhësore në Shqipëri e gëzojnë dhe e përmbushin plotësisht këtë të drejtë të garantuar në Kushtetutën dhe ligjet e tjera të vendit tonë. Falë kësaj të drejte, qytetarët e këtyre pakicave mësojnë në gjuhën e tyre, gjë që ka ndikuar në një marrëdhënie harmonike dhe paqësore me grupet e tjera të shoqërisë shqiptare, duke kontribuar kështu në forcimin e demokracisë në vendin tonë.

Angazhimi dhe pjesëmarrja qytetare në vendet e Ballkanit Perëndimor është rritur dhe vazhdon të rritet falë arsimit. Qytetarët dhe shoqëria civile e këtyre vendeve janë të ndërgjegjësuar se me pjesëmarrjen e tyre të vazhdueshme në jetën politike, ekonomike, kulturore, e sociale të vendit, në vendimmarrjen, në kërkesën e llogarisë, në ushtrimin e të drejtave për protestë, për peticione, mosbindje civile, etj., mundësohet si rezultat logjik demokratizimi i shoqërisë.

Shoqëria civile në këto vende është plotësisht e ndërgjegjësuar se arsimi ka një ndikim të jashtëzakonshëm në demokratizimin e shoqërive të brishta të Ballkanit Perëndimor. Me ndihmë teknike dhe financiare nga donatorët dhe shtetet partnere, organizatat e shoqërisë civile punojnë me shkollat, me institucionet publike arsimore dhe me grupimet shoqërore për të përçarur mesazhin se pa arsim nuk ka të ardhme, nuk ka demokraci, nuk ka shtet.

Falë arsimit, qytetarët përçojnë brez pa brezi vlerat dhe parimet demokratike, si toleranca, mirëkuptimi, paqja, pranimi i mendimit ndryshe, vullnetarizmi, pjesëmarrja në zgjedhje, pagimi i taksave, respekti për pakicat, mbrojtja e mjedisit, etj.

Do të doja të përmbyllja këtë dokument duke përdorur fjalët e ish Presidentit të ShBA, Franklin D. Roosevelt: “Demokracia nuk funksionon nëse ata që votojnë dhe zgjedhin nuk e përdorin këtë armë të fuqishme me mençuri dhe maturi, të cilat fitohen vetëm me arsim. Rrjedhimisht, mbrojtësi më i mirë i demokracisë është arsimi.”

Bibliografia:

- Acemoglu, D. J., Simon, R., James A., & Yared, P. (2005). From Education to Democracy? The American Economic Review, 95(2) (Nga arsimi në demokraci? Revista Ekonomike Amerikane);
- Aleman, E., & Kim, Y. (2015). The Democratizing Effect of Education. Research and Politics, (Efekti demokratizues i arsimit. Hulumtime dhe politika) 1-7;
- Dahlum, S., & Knutsen, C. H. (2017). Do Democracies Provide Better Education? Revisiting the Democracy-Human Capital Link. World Development, 94, 186-199. (A ofrojnë arsim më të mirë demokracitë? Rishqyrtimi i lidhjes së kapitalit njerëzor me demokracinë);
- Murtin, F., & Wacziarg, R. (2014). The Democratic Transition. Journal of Economic Growth, 19, 141-181. (Tranzicioni demokratik. Revista e Rritjes Ekonomike);
- Sanborn, H., & Thyne, C. L. (2013). Learning Democracy: Education and the Fall of Authoritarian Regimes. British Journal of Political Science, 44, 773-797. (Të mësojmë për demokracinë: Arsimi dhe rënia e regjimeve totalitare. Revista Britanike e Shkencave Politike).

BOTH ERASMUS+ PROGRAMME AND VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING (VET) IN FOCUS TO INTEGRATE HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN EU.

Ardi Bezo, PhD

abezo@kub.edu.al

University College of Business

Armila Xhebraj, MSc

University College of Business, ZKSHP

axhebraj@kub.edu.al

Abstract.

Nowadays globalization is in the center of discussions not only in everyday life, but also the internationalization of universities is an important part and the main discussions of these countries that aspire to join the EU. Through capacity building projects in education in recent years, a special focus has been given to it by local policies through the framework of the internationalization of higher education institutions in our country. Higher education institutions in Albania in recent years have begun to have an even more present approach to the projects of the European Union by tracking them and becoming part of the large network of these projects that serve to align the mobility of academic staff, exchanging their experiences whether in teaching or in training and definitely gaining a valuable experience. These projects bring in our country's higher education institutions the best European universities, where through them the academic staffs are not only familiar with these universities, but they can learn how they are organized, they can see the best methods of teaching, learning and training etc. Through the Erasmus+ and VET projects, our students can stay for a longer period in those university where the university has an agreement between universities. In these semester experiences, they will not only benefit from a different education in western universities, but they also get to know the different cultures of those countries. This is much more than just an experience. Through this way our institutions and universities can progress and integration towards the EU. This study aims to show how strongly higher educations can be connected by entering into project collaborations and involving each other, with a focus on the exchange of experiences in teaching and training.

Keyword; Education mobility, Vet, Erasmus+, Integration on Higher Education.

CAPACITY BUILDING PROJECTS AND ERASMUS+ MOBILITIES

Capacity building projects are international cooperation projects based on multilateral partnerships between organizations active in the field of VET in EU Member States and third countries associated with the Program, and third countries not associated with the Program. They aim to support the relevance, accessibility and responsiveness of VET institutions and systems in

third countries that are not linked to the Program as a sustainable driver of socio-economic development. Vocational education and training (VET) aim to equip young people and adults with the knowledge, skills and competences required in specific occupations or more broadly on the labour market. It covers a wide range of qualifications: initial VET at secondary level, continuing VET for adults and vocationally oriented education and training at higher levels. In recent years, the offer of VET programmes has become more diverse, driven by the importance of lifelong learning and the needs of a changing labour market, notably the green and digital transitions. Or Erasmus+ supports training periods for staff working in higher education institutions. The 2020 Council Recommendation on VET sets out key principles to ensure VET provides quality learning opportunities for young people and adults. The Recommendation is strongly focused on increased flexibility, increased opportunities for work-based learning and apprenticeships, and improved quality assurance. The Recommendation also sets three EU level objectives to be achieved by 2025:

- (1) at least 60% of recent VET graduates benefit from some form of work-based learning during their studies;
- (2) at least 8% of VET learners study abroad and
- (3) at least 82% of VET graduates are employed

With Erasmus+, you can train at a higher education institution in an Erasmus+ Programme or at an organisation outside the sector in a Programme country. A training period between two Programme countries must last a minimum of 2 days and cannot last more than 2 months. This excludes travelling time. To train abroad with Erasmus+, your higher education institution must either, in the cases of Programme countries, hold the Erasmus + programme the Erasmus Charter for Higher Education (ECHE) provides the general quality framework for European and international cooperation activities a higher education institution may carry out within Erasmus+.

The award of an ECHE is a pre-requisite for all higher education institutions located in a programme country and willing to participate in learning mobility of individuals and/or cooperation for innovation and good practices under Erasmus+. For higher education institutions located in Partner countries, the ECHE is not required and the quality framework will be established through inter-institutional agreements between higher education institutions.

Or, in the case of Partner countries, have signed an INTER INSTITUTIONAL AGREEMENT with the receiving institution. By signing an inter-institutional agreement, the institutions involved agree to cooperate on the exchange of students and/ or staff in the framework of Erasmus+. They mutually commit to respecting the quality requirements of the Erasmus Charter for Higher Education in all aspects of the organisation and management of mobility, and agree on a series of quantitative and qualitative measures to ensure mobility of high quality and impact.

It is recommended that HEIs sign this inter-institutional agreement as soon as an Erasmus+ grant is awarded, and in any case before the first mobilities take place. The ECHE principles have been adapted to match the novelties of the Erasmus+ programme 2021-2027, such as digitalisation, inclusion and sustainability.

Some of the most important additions to the new ECHE are the commitment to reach out to underrepresented groups in mobility through inclusion strategies, to ensure green practices in organising Erasmus+ activities, the implementation of digitalisation through the European Student Card Initiative and the Erasmus+ Mobile App, as well as the commitment to enhance the civic engagement of mobile students.

In addition, higher education institutions are requested to comply with the requirements of the Council Recommendation on automatic mutual recognition, in order to ensure the full automatic recognition of learning periods abroad in the smoothest way possible and without the student having to do any extra coursework or exam.

The new ECHE principles have been designed in consultation with the ECHE Working Group, which is made out of Erasmus+ National Agencies representatives, Higher Education experts and student organisations.

Your higher education institution and the organisation at which you will train must be part of an Erasmus+ National Mobility Consortium.

Before beginning your training, you, your higher education institution and the receiving institution sign a Mobility Agreement. A Mobility Agreement sets out the programme of teaching/training to be followed and is approved by the staff member, the sending and the receiving institution/organisation. The agreement defines the components of the teaching or training period abroad and emphasises the mutual responsibility for the quality of the mobility of both the sending institution/organisation and the receiving institution/organisation. This document sets out your learning goals, rights and responsibilities and also how your training will be formally recognised.

Erasmus + is a unique experience that should be experienced at least once in a lifetime.

Erasmus is one of the most significant experiences in the life of profesor and specialty in life of a student. For those of you who have the fortune and possibility to go, Erasmus is an opportunity to be seized by the horns: it is an experience which will encourage you to mature and grow as a person. It is a fundamental phase in your life in which you will discover about yourself and the world. However, you will have to approach Erasmus with a certain amount of maturity and responsibility so that it can truly be a formative experience, a chance to meet a different version of you.

INVOLVEMENT OF HEI UNIVERSITY COLLEGE OF BUSINESS IN IMPLEMENTATION OF VET PROJECT (CO-HOST).

Based on the study carried out and the vision for the future, with the aim of increasing participation in projects of this spectrum, higher education institutions, in this case the University College of Business, have a wide involvement mainly in projects for vocational and educational training.

The University College of Business requires a capacity building to create a bridge between the European communities of professions mainly in the Hospitality and Tourism sector as well as students, pupils and the whole society as a whole.

The project focuses on the subject of Hospitality, Tourism and Marketing, with a strong emphasis on green and entrepreneurial skills. Precisely in countries that are experiencing rapid growth and social changes, development must be understood as sustainable development, in accordance with the objectives of the Global Agenda 2030. CO-HOST encourages forms of tourism that respect the environment, local cultures and that contribute to the development of stable territories. It will be particularly interesting and strategic, for VET students and staff,

to experience during their internship periods in the EU, the most advanced practices in this field, which are provided by experienced partners.

Given the fact that the EU is supporting many projects that include green skills, we also try to reach their standards with the same focus. Therefore, involvement in all the diversity of these projects helps anyone, be it society, individual, student, teacher or business to incorporate new ways in their daily work processes.

At the same time, starting from the fact that Albania is a country that aims to join the EU, all these projects help us to start and reflect on the steps we need to take to reach the standards of a European country, starting from the reliability and financial support that is currently giving.

Conclusion

The VET programs serve to further strengthen the third countries that are not connected to the VET systems and that aim to approach the labor market opportunities through this system. Improving knowledge, technical, managerial and pedagogical skills of VET teachers and trainers; Integrating input from teachers/trainers, VET students and employers, from the private sector in particular, into curriculum, profiling and training reform; Promoting cooperation in different regions of the world through joint initiatives.

Erasmus + program is a direct contributor to the implementation of innovative, quality methods and the continuous improvement of knowledge, whether in an academic or professional framework. Also, this program is the best support in the possibility of expanding the network and extending the cooperation in a wider spectrum and in all new fields of studies or professional, whether they are.

RECOMMENDATIONS

HEI's cooperation with the ESN office in Albania for outgoing and incoming students.

Awareness of students and academic staff for all academic and social inclusion in partner universities.

Higher education can share knowledge through Erasmus + Programs by holding fairs with internal, public and private HEIs in Albania.

The Erasmus+ Programme addresses the citizens' limited participation in its democratic processes and their lack of knowledge about the European Union, and tries to help them overcome the difficulties in actively engaging and participating in their communities or in the Union's political and social life. Strengthening citizens' understanding of the European Union from an early age is crucial for the Union's future and in this part a huge contribution have also the HEIs.

Increased engagement of the young people in Albania is a key element in the process of building societies that are more resilient and are based on mutual trust and intercultural understanding.

REFERENCE:

- European Commission (2017). „From Erasmus to Erasmus+: a story of 30 years”. Retrieved from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_17_83. 4. European Commission (2022). „Investing in young Europeans”. Retrieved from: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/projects/priorities_2019-2024_ro. 5. European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, (2021). Erasmus+ 2021-2027: enriching lives, opening minds through the EU programme for education, training, youth and sport, Publications Office.
- <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/opportunities/opportunities-for-individuals/staff-training/higher-education-staff-training>,
<https://erasmusplus.eu/?p=8087&lang=sq>
<https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2022/downloads/comparative-report/Education-and-Training-Monitor-Comparative-Report.pdf>
<https://erasmus-plus.ec.europa.eu/programme-guide/part-a/important-characteristics-of-the-erasmus-programme>
<https://erasmus-plus.ec.europa.eu/programme-guide/part-a/priorities-of-the-erasmus-programme>

(Footnotes)

- 1 Institute of Statistics of the Republic of Albania
- 2 Institute of Statistics of the Republic of Albania
- 3 Institute of Statistics of the Republic of Albania
- 4 Institute of Statistics of the Republic of Albania
- 5 <https://bigfuture.collegeboard.org/college-profile/alexandria-technical-college/academics>
- 6 <https://bigfuture.collegeboard.org/college-profile/city-university-of-new-york-bronx-community-college/academics>
- 7 <https://www.medipol.edu.tr/en/academics/undergraduate-schools/school-of-law/course-program>
- 8 <https://www.arlingtoncareerinstitute.edu/paralegal-legal-assistant/>
- 9 <https://www.bilgi.edu.tr/en/academic/faculty-of-law/law/about/>

